

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ГОСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видає

Українська Видавнича Спілка

A REFEREED

LIBERATION PATH

Ukrainian Political,
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by
Ukrainian Publishers Ltd.

ISSN: 0042-9422

No. 4 (457), April, 1986, Vol. XXXIX

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів

Заступник Відповідального Редактора — М. В. Поврозник

Члени Редакційної Колегії:

проф. д-р Г. Васюкович, проф. д-р С. Галамай, Ю. Заблоцький,
проф. д-р М. Кушнір, інж. В. Олеськів, ред. Л. Полтава,
проф. В. Романенчук, д-р Б. Стебельський, проф. П. Цимбалістий
Літературно-мовний консультант — Святослав Караванський

Редакція і Адміністрація

200, Liverpool Road, London, N1 1LF, Tel.: 607 6266/7

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1986 РІК

К р а ї н а	Річна передплата	Піврічна передплата	Чвертьрічна передплата	Окреме число
Австралія	55 дол.	30 дол.	17 дол.	5 дол.
Австрія	700 шіл.	400 шіл.	250 шіл.	65 шіл.
Аргентина (амер. дол.)	40 дол.	20 дол.	10 дол.	4 дол.
Бельгія	2000 б.фр.	1100 б.фр.	600 б.фр.	200 б.фр.
В. Британія	25 ф.	13 ф.	7 ф.	2,50 ф.
Канада	55 дол.	30 дол.	17 дол.	5 дол.
США	50 дол.	27 дол.	15 дол.	5 дол.
Німеччина	110 н.м.	60 н.м.	35 н.м.	12 н.м.
Франція	250 фр.	130 фр.	70 фр.	25 фр.
Швеція	250 кор.	130 кор.	70 кор.	25 кор.

В усіх інших країнах — рівновартість американських доларів.

Передплату просимо вносити наперед, безпосередньо на адресу
Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам
вигідніше — на адресу нашого Заступника у Вашій країні, яку
знайдете на сторінці 3-ій обкладинки.

Чеки виставляти на: Ukrainian Publishers Ltd.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 4 (457)

КВІТЕНЬ, 1986

Річник XXXIX

Зміст IV-ої книжки

Питання національного визволення

С. Орловський: У СВІТІ МОЛОДІ НАШОЇ ДОБИ	387
— СВІТОВИЙ ЗІЗД УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ В'ЯЗНІВ	391
Ярослав Стецько: ПРИВІТ ЗІЗДОВІ УТВ	391
Роман Малащук: ВІТАЄМО ВАС ДРУЗІ	393
Роман Малащук: МИ В БОРОТБІ ЗА УКРАЇНУ (Доповідь на З'їзді УТВ)	395
М. Сулятич: ДВА НАЦІОНАЛІСТИЧНІ ПРОВІДНИКИ 1930 і 1940 РР. (Закінчення. 2)	404
Ярослав Гайвас: ДОБА ВЕЛИКОГО ПЕРЕЛОМУ (Продовження. 7)	416
Роман Ратманний: СПОСТЕРЕЖЕННЯ НА ПЕРЕЛОМІ 1985-86 РОКІВ	426
В. Кульчицький-Гут: СПАДКОВІСТЬ, ВИХОВАННЯ І МАРНІ ЗУСИЛЛЯ МОСКОВСЬКИХ «ІНЖЕНЕРІВ ДУШ»	434

В 125-ліття з дня смерті

Тараса Григоровича Шевченка

Петро Одарченко: «ЗАПОВІТ» Т. ШЕВЧЕНКА (До 125-ліття з дня смерті)	441
Слід по поетові	
Леся Українка: НА РОКОВИНИ ШЕВЧЕНКА	455
С. Черкасенко: ВЕЛИЧНИЙ ПАМ'ЯТІ ПРОРОКА	456
Микола Зеров: ШЕВЧЕНКОВА МОГИЛА	456
Евген Маланюк: ШЕВЧЕНКО	457
Марко Босслав: ВЕЛИКОМУ КОБЗАРЕВІ	457
Микола Верес: ТИ З НАМИ ЙДЕШ	458

У справах Помісності і Патріярхату

Ілля Джитрів: ЗМАГАННЯ ЗА ПОМІСНІСТЬ І ПАТРІЯРХАТ НА ПОРЯДКУ ДЕННОМУ	459
— ПРОМОВА МИТРОПОЛИТА СТЕФАНА НА ПАПСЬКОМУ СИНОДІ (26 11 1985)	465

З дому неводи

— НОВА ЖЕРТВА В УКРАЇНІ (Сл. п. Олена Антонів-Красівська)	469
---	-----

Спогади, новелі

Святослав Караванський: МОЇ ЗУСТРІЧІ З ВОЛОДИМИРОМ ГОРБОВИМ	471
---	-----

Огляди, рецензії

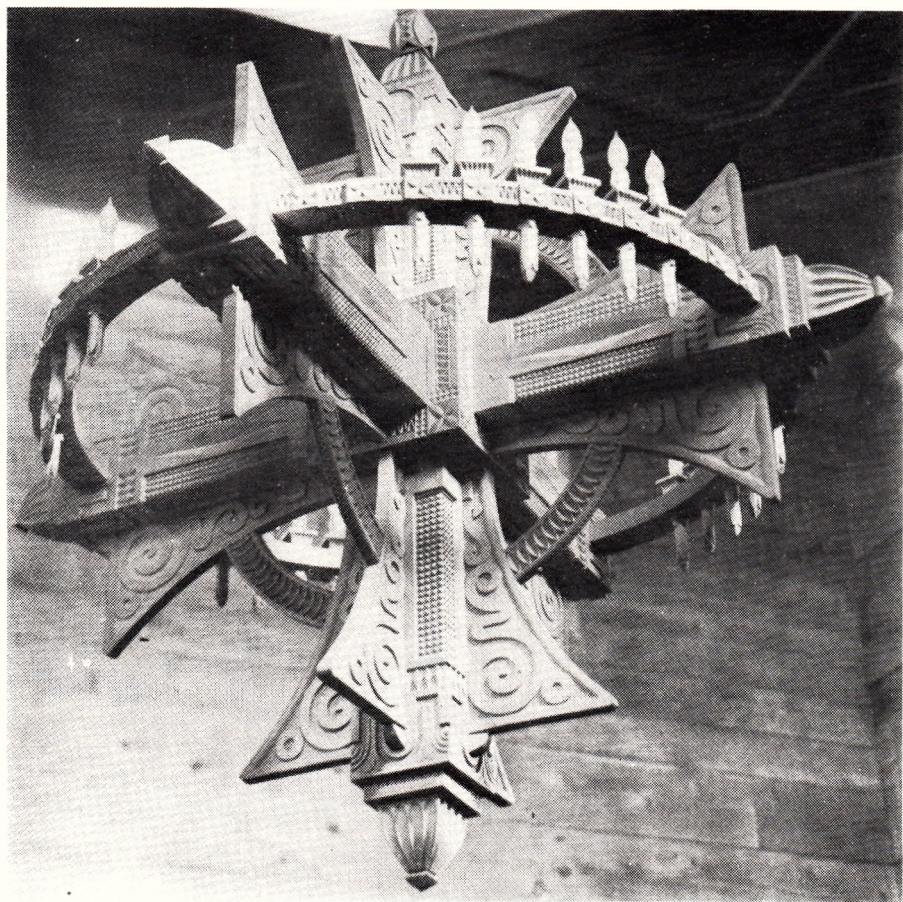
— ПОВАЖНИЙ ОСЯГ НА НАУКОВОМУ ПОЛІ (Д-р Любов Поврозник)	484
Д-р В. Трембіцький: В СТОЛІТТЯ СМЕРТІ ПАВЛА ЧУБИНСЬКОГО (Творця українського державного гімну)	486
Теодор Терен-Юський: ГАЛИНА МАЗЕПА	488
Степан Галамай: З ПРИВОДУ ПОЯВИ КНИЖКИ «ПОЧАТОК НЕВІДОМОГО»	491
В. Тесляр: НАЙСВІЖІШІ НАУКОВІ ТВОРИ З ІСТОРІЇ ЛІТЕРАТУРИ І КРИТИКИ	498

Некрологи

— Сл. п. Єпископ Ніль САВАРИН	501
— Сл. п. мгр Василь ШЕБРІЙ	502
ПОСМЕРТНА ЗГАДКА (Сл. п. мгр В. Шебрий)	504

БІБЛІОГРАФІЯ	507
--------------	-----

ВИДАЄ «УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА»
ЛОНДОН

Михайло Черешньовський: *Павук* у церкві в Гантері (дереворит).
Взято з «Нотаток з Мистецтва», Видання Об'єднання Мистців Українців
в Америці (Відділ у Філадельфії), ч. 20, червень, 1980 року, стор. 55.

Питання національного визволення

Є. ОРЛОВСЬКИЙ

У СВІТІ МОЛОДІ НАШОЇ ДОБИ

Народи не зникають тоді, коли в них є забагато героїв, а тоді як їх бракує.

У цій страшний термоядерній епосі велика частина молоді вільного світу розгублена, шукає розв'язки у пацифізмі, односторонньому роззброєнні, тобто капітуляції перед імперією зла. Кожна епоха винаходив нових родів зброї здавалася загрозою знищення. Але завжди знайшлися протизаходи. Молодь завжди жила великими ідеалами, була рушієм і носієм нових ідей, або повороту до незмінних вічних вартостей: Бога, Батьківщини, героїки життя, людини як Богоподібного ества, традицій, примату ідеального над матеріальним, спільного над егоїстичним, шляхетного над гедоністичним. Українська молодь героїчних часів вносила новий зміст у втерті поняття типу самозаперечення. Термін самовідречення в сенсі віддання життя за батьківщину був їй несприйнятний. Вона розуміла героїку як втілення Богоподібного в людині, отже самовиявлення правдивої суті людини, а не як самозаперечення, бо не егоїзм був сенсом її життя, а героїзм. Отже егоїзм уважався нею як відхиленням від життєвого гасла: за друзі своя!

Коли наша епоха знецінює класичні античні ідеали, приховуючися термінами модерності, прогресивності, «протиреакційності» — то треба пригадати, що ідеали Христа чи творців монотеїстичних релігій, — етика, мораль, вчення Христа, це вічні вартості. Коли св. Павло каже, якщо його нарід мав би бути відлучений від Христа, то він волів би бути сам відлученим, аби його нарід був спасений!

Живемо в епосі, коли цивілізаційний процес не йде в парі з культурним. Живемо в епосі хаосу ідей у вільному світі. Діалектичний і історичний матеріалізм, марксизм, хоча тотально збанкрутовані системи, все ж баламутять частину молодого покоління Заходу, яке знехтувало ідеал Батьківщини, ідеал Христа, Його вчення і мораль. На потоптаних після Другої світової війни Лярах і Пенатах націй Заходу, на потоптаному культі героїв і мучеників,

частина молоді прийняла за свою доктрину релятивізм вартостей великих і вічних. Бог і Батьківщина зійшли на дальший плян, а в центрі уваги прийшов ідеал вигідного життя, ідеал «карпе дієм»!

Технологія, електроніка і мікроелектроніка здивували і захопили молодь. Бог та Батьківщина зісунулі в тінь. Злі сили почали усувати вчення про Бога зі шкіл. Вчення про Бога у порівнянні з технологічним знанням залишилося на примітивному поземі. Але чим вище у позасвітні простори сягнув геній людини, тим рельєфніше став перед його очима: Бог-прапричина всього буття. Технічно-цивілізаційний процес ще не став предметом метафізичної інтерпретації у сенсі розкривання найбільшої таємниці світу: *Бога*. Мусить бути зрівноважене вчення про прапричину буття з наявними досягненнями людського генія на технологічному відтинку. Його шуканню немає меж, як і немає меж поняття Бога та розгадання Його Таємниці.

Напрямах потребує молодь вільного світу. Такою не є ідея свободи, бо хто її посідає, не відчуває її браку. Отже, для молоді вільного світу мусить бути вищий ідеал, як свобода. Свобода це рамки, це передумова, завдяки якій людина може здійснити нею вибрані якості і вартості. Які ж якості вибирає вільна молодь тепер? Пригадуємо, що постанова Асоціації Оксфордської молоді у тридцятих роках — відмовитися воювати за короля і батьківщину — була одним з головних мотивів рішення Гітлера почати війну. Таку роль виконує тепер пацифістичний рух, який вимагає одностороннього роззброєння власної батьківщини. Вислід психостратегії Москви — її дезінформації. Завданням молоді вільного світу повинно бути: свободу, якою вона користується, поширити на увесь світ, зокрема (через її розвал) на російську тоталітарну безбожницьку імперію, яка прагне завоювати увесь світ і накинати йому свою філософію і спосіб життя. Молодь вільного світу повинна плекати культ героїв власної нації, культ героїв уярмлених большевизмом народів, які борються за національне визволення і розвал російської імперії на національні незалежні держави усіх поневолених націй, за людські права, віру в Бога, за свободу сумління, за рідні національні культури: — мозаїка національних культур — це багатство світової культури. Большевицька антикультура, яка нищить національні культури, це темрява рабства, це варварство. Без національних культур немає світової культури.

Молодь у уярмлених большевизмом країнах бореться за найвищі ідеали людства, за Бога, за Батьківщину, за національну незалежність, за людину як Богоподібне ество, за вільну культурну творчість проти соцреалізму, що є нічим іншим, як культом поне-

волювача рабом. Для молоді Заходу, ідеал свободи не є особливим пережиттям, бо відчувати можна лише брак її. Свобода є ідеалом уярмленої людини, свобода є ідеалом уярмленої нації: вона скрізь живе, де йде боротьба за незалежність. Вона зветься свободою віри в Бога та її практикування, свободою культурної творчости, свободою нації і людини, свободою плекання власних традицій, культу власних героїв, власних історичних вартостей. Вона скрізь живе де йде бій за власне національне і людське «Я». Тоді свобода стає запорукою для здійснення власних якостей і вартостей — а вони, яскраво усвідомлені, стають стимулом боротьби за волю і за незалежність.

Може й тому вільна молодь не завжди розуміє молодь поневолених націй. Молодь поневолених націй має ясний образ, чого їй треба, щоб виповнити своє людське і національне призначення. Молодь не лише не має свободи, але їй накидає російський окупант свою філософію і спосіб життя на різні його ділянки: російська окупація не є тільки мілітарною, але насильством накинений спосіб життя. Це є накладання кайдан на нації у всі форми її вияву, яким на кожній ділянці нація протидіє. Отже боротьба молоді поневолених націй ведеться одночасно за свободу і національну незалежність та проти накидування окупантом змісту і форм його філософії і способу життя поневоленими націям. Це не лише боротьба проти мілітарної окупації, але проти окупації суцільною большевицькою системою життя (а большевизм — це синтеза російського імперіялізму і комунізму). І потужність боротьби молоді поневолених націй лежить у тому, що вона поєднує інтегрально з тугою за рідними вартостями боротьбу за свободу як передумову для здійснення власних якостей і вартостей, власної філософії і змісту життя проти накинених їй ворожих в умовах неволі. Експлозивна сила боротьби молоді поневолених націй необчислима. Коли час дозріє й ріст революційних процесів досягне zenіту — експлозія революції розірве російську імперію і комуністичну систему і на руїнах запанує кожна нація зі своєю вірою в Єдиного Бога і таким соціально-політичним та внутрішньо-державним ладом, як це вирішать демократичним способом самі народи. Новий справедливий лад у світі буде побудований на мережі національних держав в їхніх етнографічних кордонах без загарбання чужих земель. Час імперій минув, прийшов час національних держав. Свідомством цього є ООН, де маємо понад півтора сотні нових членів. Це процес диференціації світу, а не насильної уніфікації. Це мозаїка різних націй, народів, держав, це мозаїка різних культур, бо лише той шлях допровадить до всесвітньої культури людства — коли будуть вільні від імперіального гніту народи-нації у своїх власних демократичних державах, а вільні

творці розбудовуватимуть національні культури, з яких складається культура людства.

Молодь як авангард націй вільних і поневолених мусить подати взаємно собі руки!

Треба апелювати до молоді вільного світу у *Рік Молоді* допомагати визвольній боротьбі молоді поневолених націй, яка з середини розриває російську імперію і комуністичну систему та є альтернативою до атомової війни. Наша молодь бореться за справедливую справу! Їй мусить допомогти увесь волелюбний світ! Вона поклала вже мільйони жертв на вівтарі свободи проти тиранії, яка загрожує уярмленням цілого людства.

Хто помагає молоді поневолених націй, помагає сам собі, помагає врятувати світ від большевицького потопу, від завоювання світу імперією зла!

ЧИТАЙТЕ — ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ!

ТИЖНЕВИК

«ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ»

«ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» — орган української самостійницької думки та речник українського визвольного руху. Він подає правдиві інформації про події на українських землях а також приносить обширні відомості про міжнародні події, наслідуючи й коментуючи їх в дусі інтересів української справи. «ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» речево дискутує й розяснює всі суспільні політичні й культурні питання української еміграції й постійно містить хроніку українського життя з усіх закутків світу. «ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» — це універсальний часопис української еміграції в усіх країнах поселення, що повинен знайтися в руках кожного свідомого українця, якому доля нашої Батьківщини не байдужа.

Передплату у Великій Британії приймає:

Українська Видавнича Спілка
200, Liverpool Road, London, N1 1LF.

Адреса Видавництва:
Verlag Schlach Peremohy
München 8000, Zeppelinstr. 67, Germany.

СВІТОВИЙ З'ЇЗД УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ В'ЯЗНІВ

У днях 22-23-24 листопада 1985 р. відбувся в Українському Культурному Центрі, Торонто, Канада, З'їзд колишніх українських політичних в'язнів нацистських тюрем і кацетів. Участь у З'їзді взяли теж кол. в'язні большевицьких і польських тюрем і концтаборів.

Програма З'їзду включала доповіді, розповіді споминів з пережитого, спільну вечерю, товариські зустрічі старих друзів. З'їзд виніс низку резолюцій, серед яких є постанови збирати матеріяли і документи українських політичних в'язнів, і допомагати в обороні доброго імені українського народу проти тепершніх нападів і провокацій, за якими стоїть Москва.

З'їзд попередила пресова конференція. У ділових сесіях З'їзду взяло участь 230 кол. українських політв'язнів і 19 гостей, а у спільній вечері приблизно 700 осіб. З'їзд вітали — усно і на письмі — українські церковні, політичні і громадські достойники. Телеграмою і окремим листом привітав З'їзд голова УДП і голова Проводу ОУН — Ярослав Стецько. Серед присутніх гостей були такі канадські представники урядів: посли Петрик Боєр і Юрій Шимко та радний міста Торонта Василь Бойчук.

Для координації наміченої діяльності, З'їзд обрав Президію у такому складі: д-р М. Марунчак — голова, д-р Р. Малащук — 1-ий заступник, д-р Микола Климишин — 2-ий заступник, мгр О. Коваль — 3-ий заступник, о. С. Їжик — секретар, ред. П. Башук — касир, п-і О. Ласка — член. Контрольну комісію обрано у такому складі: В. Пасічняк — голова, інж. В. Безхлібник, інж. Б. Качор, ред. Р. Ільницький, Т. Химко — члени.

ПРИВІТ ЯРОСЛАВА СТЕЦЬКА

Хвальному Конгресові
Українських політичних в'язнів
Торонто

Дорогі Подруги і Друзі!

Вітаю Конгрес, бажаю успіхів у його проведенні та у прийнятті відповідних рішень для вшанування двофронтової війни України, започаткованої Актом проголошення відновлення Української Державности 30 червня 1941 року. Акт цей був переломовою подією в цій історичній епосі української нації. Він одночасно був дороговказом для вільного світу, що лише боротьбою проти обох

тоталітарних імперіялізмів — німецького й російського — у союзі з поневоленими націями було можливо західнім альянтам добитися перемоги і зберегти світ від большевизму.

Двофронтowa війна України, ініційована УДП, організована ОУН-УПА-УГВР, створила героїчну епоху нашої історії. Вороги і зрадники та коляборанти намагаються її знеславити. Без неї Україна не була б підметом у Другій світовій війні, а об'єктом боротьби між двома імперіялізмами. Авангардом визвольної боротьби нації була Організація Українських Націоналістів під керівництвом Степана Бандери, вона була ініціатором і організатором Української Повстанської Армії й Української Головної Визвольної Ради, яка продовжувала у заступстві діяльність УДП.

Нам треба перейти до офензиви у нашій боротьбі за права України, а не вічно оборонятися. ОУН упродовж своєї майже шістдесятирічної боротьби була й є незмінно символом і організатором визвольної боротьби нації за Суверенну Соборну Українську Державу проти різних і усіх окупантів України, завжди складаючи жертву крові на вівтарі тієї боротьби. ОУН та її прихильники каралися по тюрмах і концтаборах різних окупантів України. Ми об'єднуємо політичних і релігійних в'язнів різних окупацій — російської, німецької, польської й інших.

Історія ОУН — це довгорічна історія героїки й риску у найважчій боротьбі за ідеали нації і християнські правди. Тому мене дивує, що у комунікатах і заявах деяких комітетів політв'язнів уникається відмітити, що величезна більшість в'язнів — це були члени або прихильники ОУН. Це недобре, що з опортуністичних мотивів дехто відрікається героїки ОУН. Невже ж декому лячно перед героїкою Данилишина, Лемика, Старуха, Грицяя, Коновальця, Шухевича, Бандери, Позичанюка, Головінського, наших жінок-героїнь і тисячей нам відомих і відомих лише Богові героїв ОУН?!

Невже лячно згадувати семафор нації у визвольній боротьбі універсального значення того часу Державний Акт 30 червня 1941? Завданням політичних в'язнів є бути прапороносцями тих ідеалів, за які вони страждали, тієї Організації, якій вони служили й її напрямні здійснювали, а якої шлях боротьби встелений полеглими найкращими синів і дочок України!

Ставаймо проти хвиль, не йдімо за течіями опортунізму, бо прапори нації й чину ОУН несплямлені. Вони променюють на всю Україну й у під'яремний світ у російській тюрмі народів і мають своє значення у вільному світі. У спільному фронті з поневоленими народами — АБН — досягнемо нашу мету. Ніхто нам не допоможе, як ми не поможемо самі собі!

Ми рішуче натавровуємо антилюдський учинок американського

уряду, який потоптав право азилу, міжнародні конвенції про людські права і свою власну конституцію, видаючи в руки людинобивців українського політичного втікача Мирослава Медведя. Ми вимагаємо суду над винуватцями за цей злочин проти гуманності, усунення з посади відповідального за рішення державного секретаря. Це є сором для американської потуги і Статуї Свободи, що арбітром між Сенатом і Урядом США став ватажок тиранів — Горбачов!

Засудім злочини московських окупантів, станьмо в обороні українських політичних і релігійних в'язнів, станьмо в обороні наших підпільних Церков, засудім русифікацію, терор, убивства, даймо підтримку визвольній боротьбі нації й її авангардові ОУН за Українську Самостійну Соборну Державу і розвал російської імперії усіх барв на самостійні національні демократичні держави в їхніх етнографічних кордонах.

Київ проти Москви!

Слава Україні! Героям Слава!

*Ярослав Стецько
Довгорічний в'язень польських
і німецьких тюрем і концтаборів*

Листопад 1985

ВІТАЄМО ВАС ДРУЗІ

У нашому Торонті — «найбільшому українському місті» за кордоном, знаному з великих, в тому найбільших світових зустрічей-з'їздів-конгресів (сама назва Торонто в перекладі означає — місце зустрічей), — відбувається в дні 22-23-24-го листопада в Українському Домі при вул. Кристі ч. 83-85 Світовий З'їзд кол. українських політичних в'язнів. З'їзд — у 40-річчя (в квітні-травні 1945 року) визволення західними альянтами решток в'язнів з німецьких тюрем і концентраційних таборів.

Тож щиро вітаємо вас, друзі, що прибули до нас з далеких країн — Бельгії, Англії, Франції, Німеччини і з далеких та близьких міст Америки й Канади. Вітаємо і тих, що з причин не змогли прибути.

Вітаємо вас із дуже далеких, смертних 40-літніх доріг і походів: КЦ-тів Авшвіц, Саксенгавзен, Бухенвальд, Дахав, Дора, Берген-Бельзен, Грос-Розен, Равенсбрюк, Майданек, Мавтгавзен, Ебензее, Береза Картузька і ін.

Вітаємо вас з тюрем з Львова, Станиславова, Тернополя, Стрия, Дрогобича, Золочева, Самбора, Чорткова, Бучача, Коломиї, Косова на ЗУЗ, «Монтелюпіх», «Свенти Кршиж» в Польщі та ін. і мало

нам відомих тюрем, катівень, Гулагів — з підсовєтського боку розтерзаної України.

Вітаємо всіх вас, що Божим призначенням залишилися в живих.

А тим, що разом з нами боролися, горіли любов'ю до свого народу, що впали закінчивши свою дорогу, і загребані на українській і чужій землі або згоріли в німецьких крематоріях — за Україну, їм віддаємо нашу найглибшу пошану і наш салют.

Наш Світовий З'їзд відбувається з ініціативи й за підготовленням Комітету кол. українських Політичних В'язнів у Канаді (КУПВ), що й є господарем З'їзду. Кол. політв'язнів інших режимів — польського, московського і ін., вітаємо як наших гостей.

Світовий наш З'їзд організовано з такою метою: 1) віддати пошану і салют мільйонам українських політичних в'язнів, що загинули на одному, найважливішому, відтинку української визвольної боротьби, 2) в 40-річчя нашого визволення з німецьких тюрем і концентраційних таборів підрахувати, скільки нас, разом з кол. в'язнями інших режимів, ще живе в світі, дати рішучу відсіч і піти в протинаступ на ворога, 3) зайняти наше тверде становище борців за українську самостійну незалежну державу — в сьогоденній міжнародній ситуації посиленого наступу Москви і тих жидівських кіл, які їй тепер послуговують на Україну й український народ на рідній землі за кордоном, 4) скріпити і збільшити нашу активність і нашу діяльність у боротьбі, допомагаючи українському народові в смертельному змагу з Москвою за свободу і незалежність, за самобутню державу на українській прадідній землі, 5) перевірити, чи є ще «порох у наших гаківницях», щоб «одностайно стати на ворога лукавого»...

Ми, кол. українські політичні в'язні всіх ворожих режимів, що боролися на перших лініях українського визвольного фронту з усіма ворогами України, що страждали і гинули у цій боротьбі, що в різних українських національних самостійницьких організаціях і установах і на різних неукраїнських відтинках змагалися і змагаємося на другому фронті української визвольної боротьби — будемо й далі на всіх місцях і відтинках, де поставила нас історична доля, — боротися і змагатися — за Україну, за вільну, самостійну, ні від кого незалежну українську державу!

В цьому дусі, наші дорогі друзі-політв'язні, вітаємо вас у Торонті, що прибули на наш Світовий З'їзд, і всіх вас у всьому світі.

Роман Малащук

Роман МАЛАЩУК

МИ В БОРОТЬБІ ЗА УКРАЇНУ

(Доповідь виголошена на Світовому З'їзді — II Конгресі
Українських Політичних В'язнів (22-24.XI.1985) в Торонті, Канада)

Написав поет:

«Зродились ми великої години
з пожеж війни і з полум'я вогнів,
плекав нас біль по втраті України,
кормив нас гніт і гнів на ворогів. . .
І ось ідемо в бою життєвому
міцні й тверді, незламні мов граніт. . . !»

Це про нас, про наше покоління, про тих, що «зродились із крові народу», що без вагання йшли «в вогонь і в воду» за нарід свій, за Україну, — про українських націоналістів написав поет.

І це не були лише поетичні крилаті слова, святкові фрази, виголошені на якійсь патріотичній академії. . . Це була правдива, дійсна дійсність — так жили, діяли, боролися, страждали і гинули наші друзі, так жили і діяли й ми разом з ними. Я згадую, очевидно, ті давні й недавні часи, яким українські націоналісти дали тверду як криця печать: *здобудеш українську державу або згинеш у боротьбі за неї!*, і окропили її молодого гарячою кров'ю. Саме і головно про них я говорю.

А ми? Ми, очевидно, *органічна кровна частина цього націоналістичного покоління*, ми йшли разом тими самими кривавими дорогами. Але, як у війні буває — «один на полі гине, а другий повертає, а третій десь у мурах терпить в страшній неволі. . .» Такі, до речі, життєві людські дороги, які — видається нам — що ми їх самі визначаємо, а насправді визначає їх і керує ними вища, найвища Сила — Бог.

І так ось ми, зібралися тут — на нашому Світовому З'їзді кол. Українських Політичних В'язнів, у 40-річчя визволення з німецьких тюрем і концентраційних таборів, ми — рештки нашого покоління, рештки недомордованих, недостріляних, що пройшли криваві смертні дороги з нашими друзями боротьби і «в додатку» ще й пекло німецьких тюрем і концтаборів.

Я не маю відповіді на питання: чому й ми не згинули, і чому нас не замордували і не спалили в крематоріях німецьких таборів смерті? Єдиною відповіддю вважаю: таке було наше призначення

— бути учасниками і свідками героїчного і трагічного розділу української історії «чому і як боролися і гинули за Україну мільйони», та продовжувати українську визвольну боротьбу і других до цієї боротьби спрямовувати.

Бож боротьба триває далі. І, очевидно, таке саме завдання мають теж кол. політичні в'язні не лише німецького, але й польського, московсько-большевицького, мадярського й інших режимів, та всі кол. вояки УПА, яких вислав у Західній світ Головний Командир УПА ген. Роман Шухевич-Чупринка. Ці в першу чергу мають такий обов'язок, а далі вся українська спільнота в усьому світі, до чого потрібно було й постійно треба всіх спрямовувати, як до *першої і найважливішої української справи* тут і там.

І в цьому напрямі головню ми діяли в усіх країнах світу, де прийшлося нам жити після Другої світової війни. Для цього ми здвигнули нові українські організації, товариства, установи і наповнили їх новим змістом, новими ідеями — Україною, що в тому часі ще провадила криваву збройну боротьбу, визвольну війну — за Україну, вільну, самостійну, незалежну. Визвольну війну вели ОУН-УПА-УГВР, наші друзі, з якими ми ще «вчора» йшли разом, боротьбу провадив наш народ, з яким ми ще недавно кривавилися й страждали.

Для нас не було найменшого сумніву, що нашим першим і найважливішим завданням і обов'язком закордоном є допомагати нашому народові в його боротьбі. А для цього потрібно було сили, організації, засобів, треба було теж стосувати відповідні способи й форми, шукати і знаходити нові, ефективні дороги: як тут у цих нових для нас умовах і ситуації *вміло й належно допомагати Воюючій Україні*.

Можливо, треба тут згадати, що українська громада, зокрема найбільша — в Канаді і США, не поставилася тоді до нас і до наших ідей, які ми принесли, з потрібною увагою і прихильністю (задалеко мабуть було до України в час війни, і до тих процесів і боротьби, що там тоді проходили). Але треба наголосити, що ця їхня постава і настанова не перешкодили, ані тим більше не зупинили нас у нашій праці і наших прямуваннях. Навпаки, — ми пішли із ще більшим завзяттям. І це треба також ствердити, що десятки років такої нашої праці, співжиття, співпраці і співдії нових і давніх — дали у висліді *одну поставу всієї української спільноти у всьому світі: допомога Україні — перша і найважливіша справа всіх!*

Не вхожу тут у деталі і різниці у підході до цієї переважливої справи різних українських організацій, середовищ, партій, бо це

побічна проблема, і не належить до моєї теми. Для нас найважливіше, що *в усіх Україна стала на перше місце.*

Тут вважаю потрібним повернутися дещо в минулу історію. Тема моєї доповіді: «ми — в боротьбі за Україну», з уточненням, що «ми» — це кол. українські політичні в'язні. Але поняття «політв'язні» є багато ширшим, як це може виглядати на перший погляд. І тому треба трохи історії. Окреслення «політв'язні» прийшло як частина цієї української історії.

Я вже згадав, що ми, кол. політичні в'язні різних ворожих режимів, вийшли на кін української історії як покоління, що «зродилось великої години», тоді головню на Західніх Українських Землях (ЗУЗ), покоління, що політично визріло поміж двома світовими війнами — *покоління українських націоналістів.*

Яка ж була ця міжвоєнна ситуація, що зродила і виростала нас? Перші Українські Визвольні Змагання 1917-1921 років були програні, прапори боротьби — похилилися, народ поневолений. Вороги вибили нашим батькам зброю з рук, «встоятись не було сили», і розчвертували Україну. *З цим станом не могло і не хотіло миритися нове українське покоління — наше покоління.* Ми хотіли наново підняти похилену червону калину, «здвигнути українську державу нову».

Початок новій підпільно-революційній боротьбі за українську державу дала УВО під проводом сл. п. полк. Євгена Коновальця. Це були головню старшини і вояки переможених українських армій, а далі цю боротьбу попровадила ОУН під тим самим проводом, до якої ввійшло *молоде, наше покоління.* Це й рішило справу, бо де молодь, там і майбутнє. А ОУН — це були ми, пізніші політв'язні польського, а потім німецького, московсько-советського і ін. режимів. Це, очевидно, не все — не всі стали політв'язнями, не всі належали до ОУН. Але вплив ОУН, зокрема під проводом провідника КЕ ОУН сл. п. Степана Бандери, на всю українську молодь, а й на всю українську спільноту, особливо в Галичині, і на її діяльність, був незапереченим і домінуючим.

Ви пам'ятаєте смерть на польській шибениці 23-го грудня 1932 року у Львові бойовиків ОУН — народніх героїв Василя Біласа і Дмитра Данилишина! У всіх українських церквах били того ранку всі дзвони — це народ прощав своїх героїв... капелян українських політв'язнів о. Б. Липський (помер у Торонті осінню 1969 року), який супроводжав цих героїв на шибенецю, назвав їх святими, не лише національними, але також релігійними святими.

А всі великі крайові акції, напр. шкільна акція, в якій брали участь навіть діти! А величаві маніфестації-демонстрації в час

Зелених Свят, і зокрема багаточисельні походи з сотнями вінків, по всіх галицьких містах і навіть селах, а особливо в столиці Західної України — у Львові на Личаківський і Янівській цвинтарі. А сипання могил борцям за волю України, а Лисоня і Маківка, криваві сутички з польською поліцією! Все це було дією ОУН у боротьбі і в плані розбудити весь український народ до змагання за волю, за державу!

І стріл бойовика ОУН Миколи Лемика в московського чиновника Маїлова в советському консульстві 22-го жовтня 1933 року у Львові, як кара за приречених Москвою на голодову смерть мільйонів українців. І стріл бойовика ОУН Григорія Мацейка в польського міністра Б. Перацкого 15-го червня 1934 року у Варшаві, як кара за намагану польонізацію і «паціфікацію» ЗУЗ! Ці стріли впали на приготований раніше революційний ґрунт. А великі, що придбали світовий розголос, два судові процеси проти ОУН — Варшавський і Львівський в 1935 і 1936 роках!

А хто не пам'ятає 20-тисячну демонстрацію у Львові в жовтні 1938 року в обороні Карпатської України, зорганізованому тоді Студентським Відділом ОУН під моїм проводом. Ця найбільша у Львові демонстрація з кличами: «нехай живе самостійна Україна», «нехай живе і бореться ОУН», «смерть ляхам» і ін. — вийшла з катедри св. Юра (де капелян українського студентства о. д-р І. Гриньох відправив молебень в інтенції Карпатської України) і дійшла аж до мадярського консульства на Марійській площі, заки польська поліція спромоглася нас розбити.

Я подаю тут лише деякі більші дії ОУН, а їх було багато. ОУН провадила й крокувала напереді визвольної боротьби збудженого й усвідомленого її діями українського народу!

Певно, що велику працю в цьому напрямі вели теж провідні сили українського культурного, освітнього, економічно-господарського (головно кооперативного), релігійного, жіночого, молодого, видавничого, рідно-шкільного і навіть спортивного, взагалі всього національного життя в Галичині. Окрему провідну роль в усьому укладі українського політично-суспільного життя відігравало *українське студентство, і взагалі українська молодь*. Але завершенням усього була ОУН — революційний авангард народу, що її девізою було: здобудеш українську державу, або згинеш у боротьбі за неї, і так діяла, що бачили свої і вороги. А всі знали, що іншого шляху до визволення України не було.

І саме з цієї боротьби *прийшли ми* — *українські політичні в'язні*. Бо так уже є в боротьбі: одні падають, другі йдуть на шибеницю або на розстріл, треті попадають у тюрми і концентраційні табори і там гинуть, а деякі в якійсь надзвичайній ситуації виходять

на волю, пройшовши пекло таборів смерті, як ось ми — рештки тих мільйонів в'язнів, що не змогли пройти, і що горючі любов'ю до України — згоріли в німецьких крематоріях або були розстріляні, повішені, замучені, стратовані.

Отже, *українські політичні в'язні — це прямий наслідок української визвольної боротьби*. Ми, політичні в'язні, це ті, що в боротьбі за Україну попалися до тюрем і концтаборів ворогів українського народу.

В наслідок революційної боротьби між двома світовими війнами тисячі попалися до польських тюрем і до концтабору Береза Картузька, а багато більше з цієї самої причини і в наслідок московсько-більшевицької політики винищування — попалися і згинули в московських тюрмах, концтаборах і на засланні.

А найбільше українських політв'язнів дав 1941 і наступні роки в наслідок проголошення 30-го червня 1941 року відновлення української самостійної держави і збільшеної боротьби за неї.

Треба підкреслити, що проголошення української держави у Львові — це був вершок дії ОУН згідно з її першим законом (тоді і завжди): здобудеш або згинеш. У слід за проголошенням і в наслідок ворожої постави і політики Німеччини до України прийшла збройна боротьба ОУН-УПА, полягли на полях боїв, і очевидно — політв'язні. Тепер — це були сотні тисяч. Врахувати треба і тих українців, вояків советських армій, що пішли добровільно в німецький полон з наміром обернути свою зброю проти Москви. Їх німці знищили в таборах полонених, і також в «нормальних» концтаборах (напр., ми бачили їх в Авшвіці). Врахувати треба також і тих, що їх німці вивезли з України на роботи і багато з них знищили-вимордували, також і в таборах смерті, теж і дітей (напр., в Авшвіці, яких ми там бачили). Окремий рахунок становлять 2 мільйони українських політв'язнів, замордованих в німецьких кацетах. Американський журналіст Едгар Снов написав ще в січні 1945 року (в «Сатирдей Івнінг Пост»), що в Другій світовій війні Україна понесла 10 мільйонів втрат.

Це ж була страшна і кривава війна, що йшла головню на українській землі і за українську землю, яку і німці, і москалі хотіли загарбати для себе. То ж український народ, відвічний гносподар і власник цієї землі, повинен був сказати своє слово і зайняти своє становище. В тому часі, коли німецькі армії всією своєю силою перли на схід і торощили все на своїх дорогах, український народ не міг увесь промовити, а тому в його імені і його волю висловив його революційний авангард — ОУН, випробувана і визнана народом як його передова сила.

І ОУН під проводом сл. п. Степана Бандери сказала: тут українська держава. І ми були учасниками і свідками, як український народ підтримав проголошену свою державу маніфестаційними здвигами і будовою держави по всіх містах і селах України, аж по Дніпро, Донецьк, Крим... куди дійшли Похідні Групи ОУН. Ви пам'ятаєте, як ми йшли! — як вітер, як буря і ніхто і ніщо не могло нас спинити!

Прийшли німецькі удари, і прийшла наша боротьба — збройна, кривава, прийшла УПА, бій на життя і смерть — з німцями, а далі з москалями, що в наслідок біснுவатої політики Гітлера щодо України в 1944 р. знов поверталися на українську землю. ОУН-УПА-УГВР разом з українським народом стали муром проти обидвох ворогів. І прийшли великі втрати, серед них політичні в'язні: безчисленні тюрми, і КЦ-ти: Авшвіц, Саксенгавзен, Бухенвальд, Дахав, Дора, Берген-Бельзен, Грос-Розен, Равенсбрюк, Нордгавзен, Майданек, Ебензее і ін., і інші — на німецькій, польській, українській і інших територіях. І сотні-тисяч українських в'язнів — в німецьких млинах смерти, а другі сотні-тисяч-мільйони в московсько-большевицьких, комуністичних польських і інших. Мільйони загинули — в німецьких, інші гинуть ще й тепер — у московських тюрмах, концтаборах, гулагах, психічних казематах, на засланнях.

Бо Україна ще в неволі, бо ще йде боротьба, ще падуть її воїни, ще мордують її політв'язнів. 35 років мордують, і осліпили незламного сина Головного Командира УПА — Юрія Шухевича.

Ми — рештки недомордованих, недогазованих, нестріляних, недопалених. Нашим обов'язком *розказати всій українській спільноті, всьому українському народові і всьому світові про нашу боротьбу за Україну*, про німецькі і московські млини смерти і про крематорії, в яких згоріли наші друзі. Про тих, що боролися і згинули і про тих, що борються і гинуть тепер, ми з пошаною згадуємо їх і віддаємо їм дружній, почесний салют!

Але ми повинні написати про все те, що ми разом з ними пережили, що пам'ятаємо і що ми знаємо. І видати збірник в українській і англійській мовах — для теперішніх і грядучих поколінь, щоб вони «вчилися на примірі, як рідний край і як народ кохати, як задля них і жити і вмирати...» Деякі із нас вже це зробили, але є ще такі, на спомини яких ждемо.

І ми повинні й далі продовжувати нашу боротьбу за Україну, зокрема в організаціях Українського Визвольного Фронту, а також і в усіх інших українських національних самостійницьких організаціях та установах, в яких ми є, в яких ми працювали або

їх здвинули, і в яких ми й тепер працюємо. Зокрема тепер у часі, коли Москва посилила свій наступ на «буржуазних націоналістів», на український народ і на всю українську спільноту в Західному світі, послуговуючися при цьому і натравлюючи на нас жидів (напр., Візенталь, Литман і ін.), що пішли на московську вудку.

Нам треба йти в протинаступ і показати також і жидам, як то вони мордували своїх одновірців і інших у німецьких кацетах, як заганяли їх до газових комор, як палили їх у крематоріях. І пригадати роллю жидів — співорганізаторів і ревних реалізаторів Москвою пляново здійсненого великого голоду в Україні, від якого згинули 7 мільйонів українців. І коляборацію жидів з москалями у знищенні українців в 1939-40-41 роках у Західній Україні.

Недавно в Торонті жид Литман, ставленик Візенталю перед Комісією Дешена сказав, що сл. п. провідник ОУН Степан Бандера — «німецький коляборант». А всі знають, що Бандера був ув'язнений в КЦ-ті Саксенгавзен, що двох його братів — д-ра Олександра і Василя замордували в КЦ-ті Авшвіц, що німці розстріляли його швагра Лева Опарівського, що москалі замордували його батька і його самого 15-го жовтня 1959 року. І він «німецький коляборант»? А Візенталь не був ані в Саксенгавзен, ані в Авшвіці, жив під німецькою окупацією — і нічого йому не сталося! (кол. канцлер Австрії жид Крайскі назвав Візенталю агентом).

Наклепами воюють з нами москалі (і не від сьогодні), а тепер на їх службу стали ще й деякі жиди, закидаючи українцям якісь ними самими видумані «злочини», про які свідчать... КГБ-істські «свідки» й в аналогічній Комісії у США.

А насправді є якраз навпаки: в часі Другої світової війни український народ бився на двох фронтах — проти німців і проти москалів, і один і другий ворог поповнили мільйонові злочини на українському народі. Одного покарали в Нюрнбергу, а на другого, на москаля, чекає другий Нюрнберг, «чекає зсукана петля», як написав Василь Симоненко.

То ж карта українського народу в Другій світовій війні чиста. Кривава, бо ми билися з ворогами-наїзниками за своє: за свою землю, за волю, за життя, за державу. І в цій кривавій боротьбі на життя і смерть з двома ворогами — жидівське питання було для українців самозрозумілим, і це є всім зрозумілим.

Якщо нас тепер підло і фальшом атакують, то ми повинні всі йти в контратаку на головного ворога — москалів і на їхніх теперішніх поплентачів. Такий закон боротьби: хто нас атакує, то ми йому відміряємо тим самим. Так ми робили в минулому і дав-

ньому минулому, так робимо тепер і так робитимемо в майбутньому. Так роблять усі народи. Де сьогодні ті, що нас колись атакували? — половці, хозари, печеніги, татари, турки, джінгісхани, поляки, гітлери? З одних ані сліду не лишилося, а другі мусіли відступити на свої землі. Лишився ще один ворог — Москва.

Дуже відрадним є відзначити, що *вся українська громада в Канаді, якщо йдеться про Комісію Дешена, і також у США, стала одним фронтом в обороні доброго імені українця*, пішла в контратаку на московсько-жидівські напасти. Треба сподіватися, що напасники скомпромітуються.

І треба тут також пригадати і підкреслити, що так одностайно «стала на ворога лукавого» і поставила Україну в центрі всієї своєї діяльності вся українська спільнота в усьому Західному світі в наслідок нашої наполегливої активності після нашого прибуття сюди по Другій світовій війні.

Це не сталося відразу. Треба було й часу, і праці, а також голосу звідти — з України, треба було відгомону боротьби ОУН-УПА, відгомону повстань у советських концтаборах і смерті 500 українських жінок, розчавлених московськими танками в Кінгірі. І треба було в серці України народженого голосу Василя Симоненка: *«народ мій є, народ мій завжди буде, ніхто не перекреслить мій народ!»* — і українська спільнота стала на позиції: *Україна в центрі*.

А так ми ставили справу там, у боротьбі, і тут весь час нашої діяльності закордоном.

У 35-річчя діяльності Ліги Визволення України в 1984 році — я написав: «... Ми не змінили наших обов'язків, нашої орієнтації, ані нашої віри. Наша єдина орієнтація була і є і буде — український нарід, наш головний обов'язок був, є і буде працювати для України!»

Хто це ми? — може хтось поставити запитання. Відповідаю: *ми — українські націоналісти, ми — учасники української визвольної боротьби, і ми — українські політичні в'язні*.

І ще може бути питання?: а що з організацією (чи організаціями) українських політв'язнів? На початку (1945-46-47 роки) була активно Ліга Українських Політв'язнів у Німеччині. Після нашого переселення в заморські краї — ми пішли ширшим фронтом: побудували і розбудували Організації Українського Визвольного Фронту, деякі пішли в інші українські національні самостійницькі організації й установи. Хто хотів і вмів — був активним. Так пройшли роки й десятки років.

Сьогодні, на нашому Світовому з'їзді — II Конгресі, є нагода

подумати і застановитися над справою відновлення чи активізації організації кол. українських політичних в'язнів у формі Світової Ліги Українських Політичних В'язнів усіх ворожих режимів, або і в іншій формі.

Вирішимо цю справу так чи інакше, то ми кол. українські політичні в'язні — у відповідних формах, відповідними способами і засобами та в даній нам історичній ситуації і місці — і далше будемо боротися за Україну. Аж до кінця, аж до перемоги!

Аж «на оновленій землі
врага не буде й супостата,
а буде син і буде мати
і будуть люди на землі!»

ЖЕРТВУЙТЕ ЩЕДРО НА

ФОНД ОБОРОНИ УКРАЇНИ,

ВИЗВОЛЬНИЙ ФОНД ОУН

І ФОНД АБН!

М. СУЛЯТИЧ

ДВА НАЦІОНАЛІСТИЧНІ ПРОВІДНИКИ 1930 І 1940 РОКІВ

(Закінчення, 2)

Вже тоді Грицай розпочав підготовку до оснований Крайового Військового Штабу (КВШ ОУН), що було згідне з постановами Другого ВЗ ОУН: «4. Завданням Військового Штабу й військових осередків ОУН в часі зриву є зорганізувати збройну силу Революції та керувати військовими акціями на землях». Чергові точки вказують на непартійний, а на народоправний характер інтенцій ОУН: «5. У збройному зриві ОУН організує й веде до боротьби всіх українців без огляду на їх політичні переконання. 6. Українська Армія змагатиме до виховання вояка-громадянина. Прищиплюватиме йому за час цілої військової служби й поза-військового виховання почуття соборности, великого призначення, відповідальности, героїзму й посвяти впарі з залізною дисципліною й твердим вояцьким вишколом — злучить українців усіх земель в один національний моноліт».

Ці постанови були негайно передані до Крайових Проводів ЗУЗ і ПЗУЗ. Коли вибухла німецько-російська війна, то старшини ОУН на Рідних Землях — Іван Климів Легенда, Василь Сидор, Тарас Онишкевич, Роман Кравчук, Ананій Закоштур — змобілізували біля 10.000 бойовиків ОУН до визвольної боротьби.

Після відновлення Української Держави 30-го червня 1941 року формується Міністерство військових справ під керівництвом ген. Всеволода Петрова та державних секретарів Романа Шухевича й Олексі Гасина. З рамени міністерства виходить доручення творити військові школи. Сот. Д. Грицай переїздить із КВШ на ЗУЗ і засновує першу старшинську школу у Великих Мостах в липні 1941 р. Коли ж німці ліквідують Українську Державу, то Грицай розбудовує підпільний КВШ ОУН. Започатковується сітка підпільних військових шкіл ОУН: в Поморянах під командою пор. В. Івахова-Роса, в Рівному (полк. Л. Ступницький), в Радехові (пор. О. Карачевський), в Луцьку (пор. Вірлик). По всіх областях Української Держави під формальним керівництвом міністра внутрішніх справ Миколи Лебеда, а від Проводу ОУН під Іваном Равликом, формується Українська Народня Міліція, що озброюється залишеною польською і російською зброєю.

Дмитро Маївський-Майченко стає організаційним референтом КП ОУН на ЗУЗ. Важливою його відповідальністю є втримувати зв'язки між окремими Похідними Групами ОУН, які силою кількох тисяч ідейних і жертвенних членів незримо посуваються на схід, вглиб України, та всюди проголошують відновлення Української Держави і встановляють українську державну владу та сітку ОУН. Маївський у постійному русі, в безперервних поїздках і маршах, бо ворог при допомозі різних ренегатів старається ліквідувати революційну ОУН. Він був у Житомирі, на Поділлі, на Вінниччині, у Василькові на Київщині, а може й в Південній Україні. Це був період реалізації його соборницького загально-українського виховання і переконань.

Осіною 1941 р. відбулася I Конференція ОУН на Рідних Землях, в якій взяли участь Д. Грицай і Д. Маївський. Стверджено відхід від ОУН групи Івана Мітрінги, які на II ВЗ увели до постанов ОУН деякі марксистські соціально-економічні думки, що у конфронтації з життям виявилися фальшивими. Конференція відмітила потребу негайної ліквідації колгоспів, радгоспів і інших форм большевицької протинародної системи та негайної реалізації протитоталітарних ідей ОУН. Відмічено великий поступ у мобілізації народу до дво-фронтової боротьби — проти німецького і російського імперіялізмів. Зауважено, що німці сприяють тільки такій українській пропаганді, яка спрямована проти комунізму-сталінізму. На такий курс пішли ПУН, УЦК і деякі люди з підпольських опортуністичних партій. Відмічено втрати, зазнані у великій мірі в наслідок коляборації з гітлерівцями різних опортуністів і давніших ненависників ОУН, яких Гестапо перекинуло з Генеральної Губернії до Львова, на Волинь і на Придніпрянщину. Стверджено, що німцям не вдалося знищити всіх проявів посталої 30-го червня Української Держави, як адміністрації, міліції, Української Національної Ради у Львові, військові школи тощо.

Встановлено нові Крайові Проводи ОУН — на ОСУЗ (Осередньо-Східні Українські Землі) і ПУЗ (Південно-Українські Землі). КП ПЗУЗ очолив Дмитро Клячківський-Охрим. Дмитро Маївський-Майченко перейшов із КП ЗУЗ на референта пропаганди в КП ОСУЗ, що був під керівництвом Дмитра МIRONA-Орлика. В 1941-42 рр., Маївський zorganizовував ряд вишкільних курсів для наддніпрянців-націоналістів, на яких він викладав ідеологію українського націоналізму. Заініціював і співредагував підпільні журнали «*За Самостійну Україну*» і «*Молода Україна*», органи КП ОСУЗ. Під новим публіцистичним псевдонімом «П. Дума» він опрацював під час свого перебування в Києві матеріал «*Лицем до народу; пропагандивні вказівки*». Редагував він різні видання, опрацював і сам писав брошури і статті.

В квітні 1942 р. Маївський взяв участь у II Конференції ОУН, і тоді його призначено членом Проводу ОУН та доручено видавати офіціоз Проводу «Ідея і Чин». Його вклад у вишкіл кадрів, ширення виховно-освітньої літератури з націоналістичним змістом і у розбудову організаційної мережі був величезний. Коли він прибув із ОСУЗ на ЗУЗ, то перебував в Олеську на Золочівщині разом з Климовим-Легендою. Можливо, що там містився і постій його референтури.

Сотник Дмитро Грицай реалізував рішення II Конференції ОУН про формування по всій Україні збройних відділів самооборони перед нацистськими, польськими і большевицькими терористичними бандами. ОУН прибирала все більше характер збройної організації і реальною ставала дво-фронтowa боротьба. Біля міста Долина в Карпатах встановлено на початку 1942 р. школу військових кадрів ОУН «Тигри», яку мусів відбути кожний провідний член ОУН. Два старшини з куреня сот. Романа Шухевича — пор. Василь Сидор і хор. Юліян Ковальський — об'їхали таємно Північну Україну від Чернігівщини по Підляшшя з наміром вибору відповідних місць для заснування підпільних збройних баз ОУН. Від літа 1942 р. вже не було тижня, щоб не гинули від куль ОУН нацисти і їх вислужники. Під кінець літа 1942 р. Край ПЗУЗ вкривається сотками т. зв. Самооборонних Кущевих Відділів (СКВ) для оборони населення перед різними нападами німців, поляків і московських партизанів. Ці СКВ нараховували по кілька роїв кожний. Під осінь 1942 р. Військова Референтура Проводу ОУН видає доручення Військовому Референтові ПЗУЗ Сергієві Качинському-Остапові розпочати формування мобільних збройних сотень ОУН, від яких датується початок УПА.

20-го листопада 1942 р. Дмитро Маївський прибуває в організаційних справах до Львова. Але зв'язкова домівка була розкрита німцями при допомозі вислужників і Гестапо зорганізувало там засідку на тих, які приходили. Проте Маївський, хоч був заскочений, убив із револьвера гестапівського майора, спеціально присланого з Берліну для побороювання ОУН, а другого гестапівця поранив. Відступаючи, він був поранений в живіт і в руку, але зумів утекти і врятувати важливі організаційні документи, які привіз із собою. Зате німцям удалося з допомогою ренегатів зловити Дмитра Грицай та ще кількох членів Проводу. Місце Військового Референта в Проводі ОУН перебрав сот. Роман Шухевич, який прибув до Львова в січні 1943 р.

Помимо втрат, цей період знаменний могутнім розширенням ОУН. В місяці лютому 1943 р. відбулася III Конференція ОУН, яка деякий час мала назву «ОУН Самостійників-Державників»

для відрізнєння від ОУН під Проводом полк. А. Мельника. На цій конференції вирішено з усією енергією розширити збройну визвольну боротьбу проти німецьких окупантів, як теж проти російських партизанів і польських терористичних банд. Діючі військові сотні ОУН оформлено в окрему формацію під назвою «Українська Повстанська Армія». В постановах Конференції чітко виложена дво-фронтowa концепція: «Невідкличною вимогою являється вести боротьбу проти обох імперіялізмів на плятформі власних сил. . .»

Німці зазнали саме тоді великої мілітарної поразки від москалів під Сталінградом, а ОУН-СД діяла майже на всіх землях соборної України. Щоб ідейно, морально й політично послабити ОУН, німецькі наїзники випрацювали двосторонній плян наступу на революційну ОУН: з одного боку, створено спеціальний штаб для «поборювання банд» (Банденбекемпфунг), під яким розуміли поборювання «руху Бандери» (Бандерабевергунг). Цей штаб очолили два нацистські генерали — Ріхард Плятле і Ганс Гінцлер. З другого боку, вони заплянували розбити національний моноліт диверсійним маневром відколення Галичини при допомозі сформування в рамках німецьких збройних сил окремої дивізії, зложеної з галичан. Окупанти були свідомі, що за вийнятком коляборантських елементів, усі колишні українські політичні угруповання зникали швидким темпом і довкола ОУН-бандерівців творився національний моноліт. ОУН «постепенно ліквідувала впливи серед українського народу партійницьких угруповань та опортуністично-зрадницьких елементів і груп, що під різними видами проповідують порозуміння з окупантами й з ними співпрацюють, чим намагаються послабити волю українського народу та допомагають окупантам закріплювати на Україні колоніяльну систему» (Постанови III Конференції ОУН, т. 9-в)

Зима 1942-43 була особливо тяжкою для кількох членів Проводу ОУН, бо німцям вдалося зловити Дмитра Грицаю, Ярослава Старуха, Олексу Гасина і інших, а Іван Климів-Легенда був закатований на смерть гестапівцем Віллі Вірзінгом 4-го грудня 1942 р. Ярослава Старуха катували так тяжко, що він був «напів-живий», а Грицай був «тяжко побитий» в тюрмі на вулиці Лонцького у Львові. Всі вони мужньо заявили німецьким катам, як колись в 1939 році полковник Михайло Колодзінський-Гузар сказав німецькому консулеві у Хусті: «В словнику українського націоналіста немає слова 'капітулювати'. Сильніший ворог може нас у бою перемогти, але поставити нас перед собою на коліна — ніколи!».

Весною 1943 р. бойова група Служби Безпеки ОУН під проводом Костя-Цмоця-Модеста визволила з німецьких в'язниць Дмитра Грицаю, Ярослава Старуха й Олексу Гасина.

13-го травня 1943 р. Роман Шухевич перебрав провід над ОУН від Миколи Лебеда. На цій історичній засіданні Проводу, Дмитро Маївський голосував за зміною на пості провідника. Шухевич негайно запропонував покликання вужчого Бюра Проводу в складі трьох осіб: його самого, Зенона Матли-Святослава-Вовка, успішного провідника Південної Похідної Групи, і Дмитра Маївського-Тараса, динамічного організатора й пропагандиста революційного націоналізму. Провід надав Шухевичеві військовий ступінь майора і доручив розширити КВШ-ЗУЗ до Головного Військового Штабу ОУН (ГВШ). Крайовому Провідникові ОУН на ПЗУЗ Дмитрові Клячківському-Савурові-Охримові доручено оформити Головне Командування УПА з КВШ, якого шефом став сот. Василь Сидор-Краус-Вишитий. Вже весною війська ОУН під назвою УПА начисляли кілька тисяч вояків.

Провід ОУН ствердив, що між людьми, які належать до різних угруповань, є охочі включатися до безкомпромісової боротьби не лише проти більшовизму, але й проти німецького націонал-соціалістичного імперіялізму. Тому поведено заходи між членами ОУН очоленої полк. А. Мельником, між УНРівцями та гетьманцями, як теж і між колишніми комуністами. В цих заходах брав інтенсивну участь м.і. Дмитро Маївський. Успіх був великий, бо вкортці до ОУН-УПА почали приєднуватися з цих середовищ вартісні фахові люди для розбудови всенароднього визвольного-революційного руху. Проти волі ПУН, заступник полк. А. Мельника, д-р Олег Кандиба-Ольжич включив до УПА групу старшин, між якими найвідоміший пор. Поль-Польовий. За це д-р Ольжич постраждав життям, будучи єдиним членом ПУН, який був убитий нацистами (гляди стаття З. Матли «Митр. А. Шептицький і українське підпілля» у «Визвольний Шляху», березень 1977). До УПА включалася група старшин УНР, між якими найвизначнішим був полк. Леонід Ступницький (генерал УПА Гончаренко), а з гетьманців — знаний полк. Варфоломей Євтимович і інші. Значить, понадпартійна соборницька політика революційної ОУН дала позитивні наслідки.

Визріла потреба провести в ОУН певні структуральні й персональні зміни, а тому Провід рішив скликати III (Надзвичайний) Великий Збір ОУН, якого одним із організаторів був Дмитро Маївський-Тарас-Косар.

III НВЗ одобрив заініційоване майором Романом Шухевичем-Туром доповнення до структури ОУН Бюра Проводу, до якого обрано, крім Шухевича — Дмитра Маївського і Ростислава Волошина-Павленка на місце З. Матли, якого зловили німці та запроторили до концентраційного табору.

III НВЗ ствердив, що «ціла українська територія покрита всеці-

ло організаційною мережею» ОУН, а ідеологія, державницька програма і визвольна стратегія, що були прийняті на ІІ ВЗ ОУН у 1941 р. оправдалися, за винятком деяких помилкових припущень в соціально-економічній площині, внесених групою Івана Мітрінги-Орелюка, з причини чого ця група відійшла від ОУН. Стверджено, що український народ не сприйняв рівнож вождівського тоталітаризму ПУН під проводом полк. А. Мельника. Також «народ зрозумів шкідницьку роботу всіх опортуністичних чи агентурних установ, наставлених німцями на Україні, які закликали й досі закликають народ їхати до Німеччини на певну смерть». Тисячі молодих українців вдячні революційній ОУН за те, що врятувала їх від вивозу на невідомі роботи. Соборницький характер ОУН-УПА наочний в тому, що «в липні 1943 р. 12 областей України стали на шлях збройної боротьби проти окупантів за УССД». ІІ ВЗ заявив бажання ОУН шукати приятелів і партнерів для боротьби проти нацистського й большевицького імперіалізмів у західних демократичних державах. В програмових питаннях зазначено народоправні демократичні ідеї, що були вже прийняті на ІІ ВЗ 1941 р., але «про владу й її форму буде рішати сам народ і його найкращі представники». Стверджено, що «ОУН з усією рішучістю бореться проти інтернаціоналістичних та фашистсько-націонал-соціалістичних програм та політичних концепцій, бо вони є інструментом завойовницької політики імперіалістів. Тому ми проти російського комуністсько-большевицтва і проти німецького націонал-соціалізму». В різних постановках видатно фігурує думка Дмитра Маївського.

Осіною 1943 р. майор Дмитро Грицай вилікувався від нацистських тюремних катувань і перебрав пост шефа ГВШ ОУН. Понад десятирічний його вклад у підготовку військових кадрів для визвольної революції почав приносити наслідки: ОУН диспонувала тепер військовою силою десятків тисяч людей і була в скорому рості. Ідеалістично-волюнтаристичний націоналізм здобував все більше перемоги і ставав справжнім авангардом визвольної боротьби українського народу. Доба сорокових років була тріумфом донцовського розуміння українського визвольного націоналізму.

Під кінець 1943 р., ГВШ запропонував розширення структури ОУН-УПА в тому напрямі, щоб створити Головне Командування УПА на цілу Україну з головним командиром в особі голови Бюро Проводу ОУН — майора Романа Шухевича, якому надано ступінь підполковника, а він прийняв новий військовий псевдонім «Тарас Чупринка», під яким став відомий по всій Україні, по великих просторах російської тюрми народів та у вільному світі. Це структуральне завершення висловлене рішенням Проводу з 27-го січня

1944 р. Майор Дмитро Грицай-Перебийніс став шефом ГВШ УПА, будучи військовим референтом у Проводі ОУН. Під його досвідченим керівництвом штабова праця УПА в допасованій співпраці з ОУН досягла рівня не так армійських дивізій, але корпусів — цілих армій. Були зорганізовані три КВШ: УПА-Північ, УПА-Захід і УПА-Південь, які в свою чергу поділялися на штаби Воєнних Округ, а ті на штаби Тактичних Відтинків. УПА виростила кількасот командирів вищого ступеня і штабових старшин. Цей командний склад дуже багато причинився до того, що УПА вдержалася кілька років проти ворогів, які розпоряджали мільйонами війська.

Взаємовідносини між ОУН і УПА чи не найкраще окреслив голова Проводу ОУН Степан Бандера-Бийлихо: «Основна революційна сила — Організація Українських Націоналістів, яка несе головний тягар визвольної боротьби, є надхненником і керівником цілого революційно-визвольного процесу. Українська Повстанська Армія — збройне рам'я визвольної революції, створена Організацією Українських Націоналістів в процесі широкої розбудови її військового сектора, діючого в усіх періодах існування ОУН, як зав'язок збройної сили національної революції. Під час найбільшого розгорнення збройної боротьби в партизанських формах в 1943-1948 рр., УПА охоплювала своїми кадрами і діями основну частину членства ОУН і новомобілізовані кадри. При повороті до чисто підпільної тактики, кадри і дії УПА були ступнево звужені і введені в матірні рамки ОУН. В цих рамках УПА далі існує як військовий сектор і основний кадр-кістяк для розбудови збройної сили революції в майбутньому». («Перспективи української національно-визвольної революції», 1958. *Перспективи української революції*, Мюнхен, 1978, стор. 586-7).

У зв'язку з ростом ОУН і УПА, в Проводі постала думка про сформування підпільного державницького осередку як продовження Українського Державного Правління з 1941 р., пристосувавши його до дійсності. Головним політичним завданням такого підпільного уряду мало бути протиставлення українських державницьких стремлень до німецької колоніальдної структури, протиставлення до російської форми окупації — УССР. Осінню 1943 р. відбулася I Конференція Поневолених московським більшевизмом Народів, йшли переговори з Румунією і Мадярщиною та з польським підпіллям. Українська визвольна боротьба набирала справді міжнародного засягу. Так визріла концепція Української Головної Визвольної Ради. Провід покликав для цієї справи окрему дев'яти-особову комісію, до якої від Бюра Проводу ОУН входив Дмитро Маївський-Тарас, і, правдоподібно, теж Дмитро Гри-

цай-Перебийніс. Тоді зорганізовано ширший Ініціативний Комітет, на голову якого запрошено проф. Лева Шанковського.

Великий Збір УГВР відбувся в липні 1944 р. І черговий раз ОУН показала, що вона є народоправною організацією, толерантною до всіх українських патріотів і державників і з іншими від ОУН програвомими чи світоглядними принципами. А рівночасно зміцнювалася ідеологічна принциповість ОУН, дужчав і умасовлювався ідейний героїзм, що досягав фанатизму. Під знам'ям Бандери горнулися сотні тисяч українок й українців. 30-го червня 1944 р. війська Чупринки, Перебийноса, Шелеста і Лицаря завдали німецьким військам важкого удару в Карпатах біля гори Лопата. Це в третю річницю від відновлення Української Держави українська зброя відповідала на німецький розгром її. Тепер націонал-соціалістичні расисти і їхні вислужники втікали з України. Покликаючи УГВР, ОУН доказувала свою динамічну державотворчу дію. Тодішню роллю ОУН правильно з'ясував Степан Бандера: «ОУН творить хребет визвольної боротьби, як провідна політична сила, яка створила УПА і УГВР, і яка провідною залишилася по сьогодні». («Завдання ОУН під сучасну пору», *Сурма*, вид. ЗЧ ОУН, ч. 30, квітень 1951)

Ідейний зміст ОУН-УПА-УГВР символічно віддзеркалений у пам'ятних імпрезах з 1944 року, коли-то сотні старшин і вояків УПА складали присягу за новим текстом, прийнятим УГВР-Радою, з яких є багато світлин і спогадів-звідомлень. Найперше відбувалася Служба Божа, а тоді член Проводу ОУН і шеф ГВШ УПА майор Дмитро Грицай-Перебийніс спільно з представником УГВР відбирали присягу; об'єднані в одну цілість християнський зміст життя з національним, державницький з ідеологічним. В тому самому дусі творилася Українська Держава в 1941 році: в нерозривній злуці були державницький, релігійно-церковний і ідеологічно-організаційний чинники. Щобільше, завжди рівнорядно йшли побіч ОУН — Українська Автокефальна Православна Церква й Українська Католицька Церква. УГВР встановила Святом УПА, святом української зброї — Свято Покрови Матері Божої над Українським Народом. В 1944 році єдині ОУН-УПА-УГВР захищали несплямлене ім'я, честь і гордість української нації, бо боролися рівночасно проти всіх ворогів України: німецьких расистів, російських народовбивців і польських шовіністів. В той же час тисячі української патріотичної молоді і багато українських старшин згинули в рядах дивізії «Галичина» у боях з Червоною Армією. Ще інші гинули на різних фронтах також за кращий волелюбний світ у західних альянтських арміях. Коли ж під осінь 1944 р. втекли з України германські орди і всі, які орієнтувалися на тодішній гітлерівській Берлін, то з українським народом на

полі бою проти московських зайдів залишилися лише ОУН-УПА-УГВР, вірні сини своєї нації, такі, як Дмитро Маївський і Дмитро Грицай. Для них непохитно найвищим життєвим законом залишилася присяга зложена Організації Українських Націоналістів: «Здобудеш Українську Державу, або згинеш у боротьбі за неї». Таких непохитних лицарів було багато, не менше сто тисяч із зброєю в руках! На полі бою в Україні залишилися: Провід революційної ОУН, ГК УПА, Крайові Проводи, сотні старшин і підстаршин і десятки тисяч членів ОУН і вояків УПА. Друзі Тарас-Косар і Перебийніс були гранітними філіярами цього лицарського руху нації, фанатично-ідейного. Цей рух мав надійну піддержку мільйонів жертвенного українського населення. Цей рух був неподільною цілістю військової формації УПА, всеохоплюючої ОУН і державницького семафора — УГВР.

На цьому місці доцільно відзначити величезний успіх Проводу ОУН з організаційним апаратом і Головної Команди УПА з її ГВШ та Крайовими Командами, Командами Воєнних Округ, Командами Тактичних Відтинків, курінних командирів і сотенних командирів, що вони вдало перевели цей великий рух з десятками тисяч людей через фронти у запілля російських армій без більших втрат.

Москва негайно повела колосальну пропагандивну й мілітарну офензиву проти ОУН і УПА, проголошуючи ряд амністій, на які добровільно майже ніхто не зголосився ні з ОУН, ні з УПА. Навпаки, націоналістичний рух повів енергійну ідейно-психологічну та мілітарну офензиву проти російських імперіялістів. Знаменною є спроба відтягнути від коляборації з москалями цих українців із системи УССР, які подавали себе безпартійними. В місяці лютому 1945 р., члени Проводу ОУН Маївський-Тарас і Яків Бусел-Галина мали зустріч на Зборівщині з делегацією т.зв. «безпартійних» людей в колоніальних органах УССР, щоб намовляти їх перейти на бік націоналістів. Коли ж цей контакт виявився маневром окупантів звести наш визвольний рух на манівці советофіліства, то це ще більше підкріпило акцію, що єдиним справжнім державницьким семафором для українців є УГВР.

В лютому 1945 р. відбулася в Україні Конференція Проводу ОУН, на якій апробовано правильність відкинення останньої нацистської диверсії щодо УНК-УНА та контактів з т.зв. безпартійними українськими патріотами в УССР. Довідавшись, що німці звільнили з концтабору Степана Бандеру і Ярослава Стецька, на згаданій Конференції уступили з Бюра Проводу підполк. Роман Шухевич-Тур і Дмитро Маївський-Тарас (третій член, Ростислав Волошин, загинув на полі бою з москалями в серпні 1944 р.), і

Конференція прийняла проєкт наступних членів Бюра Проводу: Степан Бандера-Бийлихо — голова, Ярослав Стецько-Карбович і Роман Шухевич-Тур — члени. Дмитро Маївський був незмінно членом Проводу, як теж майор Дмитро Грицай-Перебийніс. Отже, люднева Конференція наголосила, що ОУН в Україні визнає непохитно Степана Бандеру за свого провідника, а Ярослава Стецька репрезентантом державницької політики ОУН під видом УДП з його продовженням — УГВР. Новий склад Бюра Проводу потверджував нерозривну тяглість визвольного процесу від 1941 року під видом ОУН-УДП-УПА-УГВР. Конференція підтвердила принцип, що ОУН не буде співпрацювати з ніякою посторонньою силою на непередрішених чи сателітних засадах. Приматом залишається пряма боротьба за УССД.

1945 рік був творчим у житті Маївського, як талановитого публіциста-пропагандиста. Під псевдонімом П. Дума він написав кілька вартісних статей. У «Большевицька демократизація Європи», опублікованій в органі ОУН «Ідея і чин», ч. 9, з 1945 року, він висловлює непохитну віру в силу українського націоналізму, якого ідеї будуть авангардними в далекому майбутньому, так, як вони є в сучасності. Стаття закінчується кличем: «На прапорах цих сил блищатимуть великі слова: Смерть большевицьким імперіялістам! Хай живе воля народів і людини!»

В іншій статті, «Наша відповідь ($2 \times 2 = 4$)», Маївський писав: «Концепція т. зв. 'Нової Європи' — це й була та міжнародна система, що в своїй суті виключала й думку про державну самостійність України». Так як німецькі расисти, так і російські кажуть: «Не било, нет і бить не может». Але для Маївського найзрозумілішим поняттям було, що «ідея державної самостійности для кожного народу — це така самозрозуміла річ, як $2 \times 2 = 4$ ». Тому для нього «справа стоїть просто: піти на зраду Батьківщини — або боротися за неї». Замало самого плятонічного, світоглядного визнання ідеї УССД.

Останнім документом, що віддзеркалює інтелектуальний вклад Дмитра Маївського, а може і Дмитра Грицяя, це «Деклярація Проводу ОУН після закінчення II світової війни в Європі» з травня 1945 р. Напевно, Маївський-Тарас опрацьовував комплекс «большевицької демократії» як ідейно-програмового засобу російської імперії, а далі про «народність» ОУН, тобто, що «ми зродилися в народі і з народом. . . боремося за народну владу, в якій на першому місці будуть поставлені інтереси народу». Якнайправдивіше характеризує Маївського, Грицяя, і інших тодішніх провідних людей в ОУН і УПА наступне місце в цій декларації: «На великому священному шляху визвольної боротьби поневоленого

народу... ми сповняємо свій почесний обов'язок, незалежно від того, чи нам дадуть за це терновий чи лавровий вінок. Ми віримо в силу і воскресіння України...»

Після закінчення II світової війни вся Україна опинилася безпосередньо чи посередньо під російською загарбницькою окупацією. В новій дійсності необхідним було зустрінутися Проводові ОУН-УПА в Україні з членами Бюра Проводу Степаном Бандерою і Ярославом Стецьком, які опинилися в Західній Європі. Намічено відбутися в грудні 1945 р. т.зв. Альпейську конференцію. З України делеговано двох членів Проводу — генерала Перебийноса, підвищеного УТВР до цього ступеня з датою старшинства від 1-го листопада 1945 року, і друга Тараса. Осінню вони перейшли з ЗУЗ на українські землі, окуповані комуністичною Польщею, де встановили Крайовий Провід ЗоУЗ, очолений Ярославом Старухом-Стягом і Крайову Команду УПА під командиром Мирославом Онишкевичем-Орестом-Білим, який був військовим референтом у Крайовім Проводі на ЗоУЗ. Звідтам вони перейшли по підпільнім зв'язку на Словаччину і далі до Праги на Чехах. Однак ця зв'язкова лінія була під обсервацією НКВД. 19-го грудня обидва провідники впали у засідку біля кордону з Західньою Німеччиною. Обидва були змушені покінчити своє життя, знайшовшись у безвиглядній ситуації, щоб не зрадити важливих тайн під тортурами російських катів.

Вклад сл. пам. Дмитра Грицяя в розбудову військової сили українського націоналістичного руху був такий великий, що коли до Краю дійшла вістка про його загибель, то УТВР негайно постановою з 16-го лютого 1946 р. підвищила його посмертно до ступеня генерала УПА. В посмертнім повідомленні в офіційній Проводу ОУН «Ідея і Чин», ч. 10, «питомими прикметами характеру ген. Перебийноса» визначено: «прямолинійність, безкомпромісовість і послідовність. В різних умовах боротьби за УССД з усіма окупантами гордо тримав прапор честі вояка-революціонера». Про Косара-Тараса в тім же повідомленні написано: «Його непересічний політичний ум творчо унапрямував діяльність Організації на властивий шлях. Його блискучий талант дав неперевершений зразок революційної публіцистики. В співжитті створював високоїдейну, життєрадісну і дружню атмосферу, яка ростила невідступних і безстрашних борців, цементувала їх у бойові, підпільні та повстанські лави на важку й затяжну боротьбу з окупантами».

Сл. пам. Дмитро Маївський і Дмитро Грицай — це два щонайвидатніші представники не лише революційно-націоналістичного руху, але взагалі української національної еліти тридцятих-сорокових років. Вони викували з народу власними українськими си-

лами збройний і політичний рух, проти якого німецька і російська імперії, як і комуністична Польща, кидали цілі свої найкращі війська, щоб його розгромити. В цій жорстокій боротьбі вороги втратили десятки тисяч людей, включно з найвищими генералами (ген. Люце, маршал Ватутін, полк. Москаленко, ген. Сверчевський і інші). Цей рух ОУН-УПА є досі авангардом національно-визвольної боротьби українського народу. До ОУН-УПА включилися всі ті українці, які побачили й переконалися, що революційний націоналізм, як ідея і чин — це найправильніший шлях до відзискання Україні державної суверенності і прав людини. На цьому шляху дд. Перебийніс і Тарас категорично відкидали всі орієнтації на посторонні сили чи то на націонал-соціалістичну Німеччину, чи на «реалітети» тодішніх західних державних кіл, а чи на націонал-комуністичну орієнтацію з визнанням УССР та нищівного большевицького «демократизму» з його націовбивчим «культобміном». Партнерами ОУН-УПА стали деякі кола уярмлених Росією націй, які визнали концепцію АБН. Ідеологія і визвольна концепція, як її формували і реалізували наші провідники 40-их років, вповні актуальна і сьогодні по сорока роках від їхньої геройської смерти, хоч засоби і методи боротьби міняються. Не пацифізм, не антирежимовство на спілку з російськими дисидентами, не лише домагання «людських прав», не просьби ласки великопотуг, а лише власна мілітантна, націоналістична еліта, виростаюча з лона нації й на базі її потенціальної сили гарантує відбудову Української Самостійної Соборної Держави. Це спадщина героїчних постатей Дмитра Маївського-Майченка-Косара-Тараса-П. Думи і ген. Дмитра Грицяя-Перебийноса.

СПРАВЛЕННЯ ПОМИЛКИ

У нашому журналі, кн. 11, листопад 1985, у рецензійній статті п. П. О. закралася в текст на стор. 1401, 4-ий абзац з низу, недоглянена помилка, яку просимо виправити, а саме: В реченні «Всі ці цензурні купюри дуже характеристичні. Цензура викидає з тексту окремі уривки й слова, що стосуються української національної свідомости, національної відрубности України від Росії, засудження *ПРИМУСОВОЇ РУСИФІКАЦІЇ, ПІДКРЕСЛЕННЯ* національної гідности й українського патріотизму». Підкреслені слова випадково поминено під час набору, за що перепрошуємо Шановного Автора й Читачів.

Редакція «Визвольного Шляху»

Ярослав ГАЙВАС

ДОБА ВЕЛИКОГО ПЕРЕЛОМУ

(Продовження, 7)

В реалізації державницького постуляту, керівні чинники визвольної боротьби, як дійсні речники народної волі, застерігали за собою суверенне право політичних рішень, без огляду на бажання тих чи інших імперських органів, а в першу чергу Росії і Німеччини, які окупували українську територію. Тому-то проголошення віднови української державности 30-го червня 1941 було логічним наслідком такої постави. На жаль, серед деяких українських кіл і до сьогодні немає зрозуміння конечности такого поступування. Народи та їхні організовані формації не лише мають обов'язок постулят державности в кожній ситуації афірмувати, але й реалізувати його, якщо тільки наступлять відповідні умови й нагода до цього. Це суверенне право є одночасно і категоричним обов'язком, невиконання якого дискваліфікує ті сили, які проочили або не зважилися на прямі акції в тому напрямі. Обороняючи політику і поступування ОУНР перед деякими українськими чинниками, які не розуміли історичної конечности, Степан Бандера у своєму «Слові до українських націоналістів-революціонерів» в 1948 р. так це з'ясував:

«Коли ж Німеччина пішла війною проти Росії, нашого ворога, то Україна не могла прийняти неприхильно цього факту. Але тим ще не розв'язувалося питання взаємин між Україною і Німеччиною. Воно мусіло залежати тільки від одного: як поставиться Німеччина до державности України, чи буде шанувати українську суверенність, українські інтереси, чи буде шукати в Україні союзника проти большевицької Росії, — чи трактуватиме Україну як воєнну здобич і об'єкт своїх цілей.

Тому наша лінія дії була чітка: невідступне відстоювання справи державної незалежности, а під умовою шанування її — готовість до приязних взаємин і до спільної війни проти большевицької Росії, і тільки проти неї. Таку політичну лінію ми вважаємо за єдино правильну, її ми намітили, її реалізували і важкими жертвами відстояли — і до неї завжди признаємося. Віримо, що історія її повністю схвалить. А чужий політичний світ також мусить об'єктивно визнати за нами слушність і шанувати нашу поставу».

Щухевич-Чупринка не лише розумів ту невідхильну конечність,

але навіть у найважчій ситуації йому не бракувало сил і вміння послідовно переводити її в життя. Особливу політичну далекозорість проявив він у відношенні до німців. Сьогодні ми з боєм серця читаємо сторінки «Літопису УПА», на яких пишеться про присуд смерти полевого суду УПА і виконання того присуду на старшині УПА, який увійшов в заборонені контакти і співпрацю з німцями. Тепер, з перспективи десяти років, які ділять нас від тих часів і подій, нам є очевидно доцільність такого поступування. Але тоді не один мав сумніви. Сам командир Шухевич не менше це переживав, бож гинули його товариші зброї, з якими він не раз заглядав смерті у вічі, але зломано наказ, виконано акції, вагітні негативними наслідками для УПА і взагалі для нашої справи в тодішніх умовах, винен мусів бути покараний.

Йшлося бо не тільки про теоретичні принципи. Діло було в тому, що українські збройні сили й поодинокі вояки не сміють ув'язуватися в співпрацю з тими чужими потугами, які не визнають нашої остаточної мети та ще й поборюють нас. А спонуки до розмов і хочби обмеженої співпраці були величезні. Німці пропонували зброю й ліки, виміну розвідочної інформації, в потребі тактичну співпрацю з червоною армією. А в УПА не раз бракувало амуніції, яка в прифронтовій полосі зуживалася у величезних кількостях, а ліків, та навіть харчів не раз ще більше. Не раз декілька днів підряд без теплих харчів, зариті в снігові чи льодові сховища, під постійним обстрілом і в обличчі небезпеки рукопашної атаки ворога. Тому напевно з найвищим подивом треба сприймати той факт, що в таких умовах збережено у відділах УПА вірцеву дисципліну і боєздатність вояків. Дезертирств майже не було, кожен виконував свої обов'язки до кінця, до смерти на полі бою, або до надлюдської героїчної кулі у виски, щоб не попасти живим у руки ворога. Історія українського народу знає безконечну кількість випадків такого межового героїзму, але таку всеобіймаючу масову поставу це вперше задокументувала вона.

В добі національної революції 1917-20 років всенародне зрушення породило не лише глибокий ентузіазм, який з відомих причин після якогось періоду почав потахати, але й багато, багато групових та індивідуальних героїчних епізодів. Але трагедією тієї революції була отаманія, яка може й була головною причиною нашої невдачі. Бо неправдою є, що український народ не міг змобілізувати достатніх сил для своєї оборони. Було навпаки. Большевицькі армії, що наступали на Україну не перевищували десятків тисяч і коли б наші отамани влилися були в Дієву армію УНР, — перевага була б по нашому боці. Бували часи, коли загони отаманів дорівнювали, а то й перевищували числом Дієву армію УНР. Державні діячі, а особливо старшини військ УНР, глибоко переживали той факт і тому не дивно, що окруження командира

УПА Дмитра Клячківського, яке складалося у великій мірі зі старшин УНР (Клячківський — старшина УНР, полковник, а відтак генерал; Ступницький Леонід був шефом штабу УПА аж до своєї смерти на полі бою; полк. М. Омелюсік, а відтак генерал, був шефом Оперативного відділу Головного Штабу УПА; полк. Литвиненко кермував розвідкою — щоб назвати декількох найважливіших) рішуче вимагало консолідації всіх збройних відділів в одну УПА, а коли по невдалих переговорах рішено зробити це силою, шеф Оперативного відділу полк. Омелюсік перевів це рішення прецизно в життя.

Однак з тим не зникла небезпека отаманії й зв'язаних з нею ускладнень. І тут командир Шухевич виявився на висоті завдання. Різні спроби, а таких не бракувало, створити отаманські згуртування, він своєю тактикою, переконливими аргументами, а де цього вимагала справа — зручно й доцільно вжитою силою втримав єдину УПА. Ще більше: він поклав такі міцні підвалини під її даліше існування, що й після його смерти, коли вже не було більших збройних з'єднань, а тільки боївки і невеликі тактичні одиниці, отаманщини й розкладу з середини не було. І хто знає, чи це не найкраще й найповніше показує величину командира Шухевича. Він зумів в обличчі найбільш рафінованого ворога, червоної Москви, вести УПА й ціле революційне підпілля від одного етапу до другого, міняючи суверенно методи й засоби, удосконалюючи організаційну систему, заводячи зміни, які найбільш відповідали потребам. І найкращим свідомством того було непохитне довіря, яке мали вояки УПА, члени підпілля, прості люди з міст і сіл України та найвищі представники нової інтелігенції до нього.

Ми, українці, не належимо до тих народів у яких пошана до власних авторитетів є самозрозумілою вимогою суспільного життя. І на наших провідних діячів не тільки нападають їхні противники, але і в їхньому колі не бракує мальконтантів, зловних критиків. Як же ж інакше було і є у відношенні до Шухевича-Чупринки?

У важку годину перебрав Шухевич-Чупринка командування УПА! Боротьба УПА від її постанов аж до перебрання посту Головного командира Шухевичем-Чупринкою — це черга не раз неймовірних подвигів. Але надходила нова дійсність, нова советська окупація і тепер тільки межова напруга всіх сил народу, тільки глибокий розум, відчуття положення і його потреб, надлюдська напруга волі і незломний характер, безмежна посвята і щоденний, щохвилинний приклад командування, а в першу чергу Головного Командира — могли втримати ситуацію під контролею, а людей на призначених їм постах і вести їх до перемог. Большевицькі армії мали мільйони солдатів на території України, а з ними цілий величезний апарат допоміжних служб, адміністра-

цію, витреновану до найбільш жорстоких засобів, масу партійних оперативників від найнижчого до найвищого рівня, і той вал, глибокий фронт і його запілля мусіли пройти відділи УПА. І пройшли. . .

Ми маємо в дотеперішніх томах Літопису УПА чимало описів переходу большевицького фронту, всіх безчисленних «заград» і перешкод, але в цьому місці, для ілюстрації метод переходу і як треба було добиватися щасливого вислід, подаємо тільки опис В. Новака (псевдо Крилатий) в праці «Північнозахідня округа 'Турів'»:

«Взимку й весною 1944 р. довелось відділам УПА нашої округи боротися в умовах прифронтової дійсности. Ще в січні 1944 року Червона армія зайняла більшу частину Рівенської області, а в перших днях лютого почала дальший наступ на захід і зайняла східну частину території нашої округи, по р. Стир. Звідси передові частини Червоної армії пробували здобути Ковель, але німці їх відкинули назад за Стир. На весні фронтова лінія була доволі рухома. Большевики постійно посувалися вперед на поодиноких відтинках фронту, так що в липні 1944 р., перед загальною офензивою большевиків «на Вислу», фронт наблизився на яких 20-30 км до р. Бугу, тобто вже майже ціла наша воєнна округа опинилася під большевиками. В той час було в терені багато німецького війська, а крім того, появлялися більші з'єднання червоних партизан — чи то зв'язаних з фронтом диверсантів, чи рейдуючих груп, що проривалися в Польщу.

Головним завданням відділів УПА в той час було перейти без втрат фронтову лінію й діяти далі в запіллі Червоної армії. Подібні інструкції в цій справі були опрацьовані ще 1943 р. і їх опрацьовували з нами на старшинському перевишколі в Карасинських лісах Маневицького р-ну 12-31 грудня 1943 р. В основному відділи УПА мали переходити фронт на території своїх дій, де вояки мали особисті знайомства з селянами й знали терен, де були їхні магазини харчів і аmunіції. Наприклад, курінь «Рубашенка» мав переходити фронт у районі Колківських і Цуманських лісів, курінь «Назара» — в Камінь-Коширщині і т.д. Залежно від ситуації, командир відділу мав вирішити, чи пробиватися за фронт цілістю, як бойова одиниця, чи розчленувати відділ по селах, щоб вояки перебули перехід фронту, серед населення, а тоді знову зібралися разом. К-р «Рудий» підготовляв перехід фронту північних відділів — куренів «Назара», «Яворенка» і «Яреми». З ним був теж член штабу УПА-північ «Карпович» (Михайло Медвідь). Також к-р УПА-Північ, полк. Дмитро Клячківський, переходив фронт на півночі в Кобринському повіті, разом із сотнею «Двигуна».

Найпізніше фронт переходив курінь під командою «Голобенка», що прийняв у той час інший псевдонім — «Остриський». Разом з к-ром «Вовчаком» він брав участь у реорганізації відділів УПА у Володимирському повіті. На початку квітня 1944 р. команду-

вання УПА перекинуло його на Холмщину, точніше в Грубешівський і Томашівський повіти. Тоді готувалася там офензива УПА проти польської АК, що вела в цих повітах масові масакри українського населення. Курінь «Острізького» наступав від с. Річиці б. Угнова в північному напрямі, приблизно вздовж р. Гучви й далі до Грабівця й Войславич у напрямі Холму. Під час цього наступу він мав шість більших сутичок з відділами АК. Біля Грабівця курінь мав завзятий бій з німцями й звідти відійшов знову на південь. Коли курінь перебував у лісі б. с. Діброви недалеко м-ка Тишівець, рушив фронт у напрямі Висли й курінь опинився неначе між двома фронтовими лініями. На заході німці організували оборону вздовж р. Гучви, зі сходу — наступали більшовики. Ночами к-р «Острізький» провів щасливо курінь поміж наступаючими частинами Червоної армії, сфорсував р. Буг біля села Літовиж і добився до Порицьких лісів, де можна було коротко віддихнути. Звідси курінь вирушив у північносхідньому напрямі, вже на тилах попередньої фронтової лінії, аж на Полісся, де зв'язався з командуванням військової округи «Турів» і дістав дальші накази щодо дії куреня в підбільшовицькій дійсності. Бойовий склад куреня був тоді десь біля 320 вояків». (Літопис, т. V, стор. 132-134)

Опис Новака в простих словах передає те, на що складалися бойовий досвід і провідницький хист командирів відділів, які пробивалися, їхню загартованість, вишкіл і дисципліну бійців, блискуче до існуючих умов застосована бойова тактика, а це все зміцнене непохитною вірою у справедливість справи, за яку УПА боролася.

Всі вони — бійці, командири й населення — творили один фронт, спаяний найвищими моральними вартостями. Бійці УПА знали, що вони могли вийти на захід щоб рятувати своє життя, але свідомо вибрали перехід фронту, щоб залишитися з народом, хоч всякий знав, що кожен новий день буде важчий від попереднього. Вони знали, що бої будуть щораз жорстокіші, вимоги до бійців вищі, труди нелюдські. Та, не зважаючи на те, вони вибрали той марш на схід, що мав тримати ще стільки років і вів до неминучої на полі бою. . . смерти — *Ні! Безсмертності!*

Потреба політичної надбудови

Шлях, обраний українським націоналістичним рухом, починаючи «Самостійною Україною» Миколи Міхновського, потечез революційні роки 1917-20 рр., УВО-ОУН, відтак УПА-УГВР, це шлях постійного визрівання й переходу до щораз вищих форм діяльності та поглиблення змісту. На кожному історичному етапі ми виразно бачимо вихідну лінію того руху. Кожен етап породжував нові потреби та нові можливості, висував нові завдання і ставив

нові запити, на які націоналістичний рух мусів давати адекватні відповіді. І хоч різні ці потреби були, а в слід за тим різні відповіді, але вони виростили органічно одна з одної й творили нерозривний ланцюг розвитку. Одночасно тип української людини, яка вливалася в організаційні форми того руху, збагачуючися постійно життєвим досвідом, зберігав при тому ті самі основні прикмети, які виявились були у великих епохах історії українського народу.

Все це детермінувало, визначувало поставу людини українського визвольного руху в добі того перелому, яким в цій історії була доба Другої світової війни. Він, український націоналістичний рух з Організацією Українських Націоналістів, як його стрижнем, мусів своїми моральною й політичною постановою та вчинками продовжати той шлях на щораз вищому рівні, бо в інакшому випадкові життя перейшло б над ним до денного порядку, знаходячи конкретні, а не тільки декларативні відповіді на всі актуальні життєві питання та потреби. Труднощі та жертви мусіли бути враховуваними, але вони не могли бути перешкодою до щораз нових і важчих дерзань. Власне ці нові зростаючі труднощі і складніші питання та важчі вимоги і жертви, що їх брав на себе націоналістичний рух, були і залишаються потвердженням історичної ваги та ролі того руху на кожному історичному етапі та в кожній дійсності. Це аж ніяк не є монополем чи виключністю ролі українського націоналізму в його організованих формах у виконуванні історичних завдань, а тільки підкресленням, що людський тип того руху є здібний брати на себе найважчі завдання даного історичного етапу і їх задовільно виконати.

Вибух Другої світової війни 1-го вересня 1939 р., українські націоналісти потрактували як нагоду, що її за всяку ціну треба використати як виникнення нових можливостей для здійснення основного й незмінного постуляту відбудови української держави, тобто перебрання українським народом керми його життям суверенно й неподільно у свої руки. Цей постулат був і в кожній ситуації наново проявляв себе як головний і незмінний орієнтир у всіх починаннях українських націоналістів. Могли мінятися методи, могли мінятися союзники й пересуватися фронти, але це все ставалося по лінії цього категоричного імперативу, яким на завжди є відбудова власної держави.

За керівними чинниками українського життя і політики залишається назавжди самозрозумілим право вибирати такі шляхи й методи, та таких союзників, з якими є найбільше надій і реальних виглядів виграти бій на головному фронті. Цього права, — суверенного, природнього права, — народові і його відповідним чинникам ніхто зі зовні ні забрати, ані заперечити не може. Заперечити може тільки народ своєю дійсною відмовою іти за тими

чинниками та виповняти намічені ними завдання. А це значить, що визвольний рух, а в першу чергу його керівництво тим самим відповідає за фальшивий, некорисний вибір і за помилки перед своїм народом і його історією. Ясне, що це все в рамках прийнятих загально-моральних норм і таких обмежень, які зобов'язують воюючих і противників. Норми ці й обмеження є привілеєм, а водночас обов'язком усіх визвольних рухів та їхніх проводів на нашій планеті.

Тому коли у вересні 1939 р. український націоналістичний рух узяв участь у боротьбі проти мадярських і польських військ, то цього природнього права ніхто українській стороні не міг ні відмовити, ані заперечити. Так само, коли українські легіони вийшли на бій проти СССР 22-го червня 1941. Український народ рішенням своїх політичних чинників вибрав такий шлях для здійснення свого невід'ємного права на відбудову вільної, суверенної, ні від кого зі зовні незалежної держави. Він брав зброю в руки проти тих, що те право заперечували, топтали й ломили волю та бажання народу й людини формувати своє життя по своїм уподобанням, а не накиненим їм кимсь зі зовні. Так же само невід'ємним правом українського народу було повертати зброю проти того, з чийого боку надійшла або надходила небезпека і загроза. На ділі — це не тільки право, але й обов'язок.

І тому зовсім логічним і неунікним було, коли німецький гітлерівський режим не лише не визнав відновлення української державности у Львові 30-го червня 1941, але й арештував тих членів Державного Правління, що йому їх удалося захопити в руки, повернути зброю проти нього. Без цього принцип відбудови власної державности перестав би бути домінуючим орієнтиром, а зійшов би до ролі деклярації, яку проголошується, бо «так треба зробити», та від чого під якимись, хай навіть дуже важливим претекстам, можна відступити. Власне, такими були заяви різних українських чинників того часу, які «в принципі проголошували» постуляти державности, а на практиці преспокійно співпрацювали з гітлерівським режимом, відкладаючи реалізацію державности, чи боротьби за неї, «до відповідної пори». Значить, виступи українських національно-політичних провідних у той час націоналістичних чинників проти гітлерівської Німеччини, а відтак збройна боротьба проти неї були тільки питанням часу й відповідної підготовки.

Збройна боротьба почалася на переломі 1942-43 років, а чи точніше, осінню 1942 р. З перспективи часу більш виразно бачимо, що якраз тоді надійшов був час і визріли умови, коли вже не можна було її відкладати. Така боротьба має свої закони, а одним із них є її постійно зростаюча натуга. Висловом цього зросту натуги є зростаюче по обидвох воюючих сторонах число воюючих,

і взагалі число різnorodних допоміжних учасників, загострення методів та збагачення її засобів. Той, чи ті, що її починають, мусять бути на це приготованими і наслідки того враховувати. Отже, зовсім природньо, 1943 рік приніс масову участь різних елементів українського суспільства в збройній боротьбі проти Німеччини. В той час протиросійський фронт мав другорядне значення, бо большевики не були спроможні кинути на нього більше сил, а крім цього головна загроза для українського населення й взагалі для мешканців в Україні, як і для відділів УПА, була з боку німців, а не з боку червоних партизан. Червона армія була ще далеко, але вже тоді командування УПА приготується до боротьби з нею як з майбутнім головним ворогом. Саме завдяки тій на час переведеній підготові та мобілізації всенародніх мас до неї можна було продовжати її так довгі роки. Тогочасний політичний провід і командування УПА правильно оцінювали загальне політичне положення і хоч до цього були деякі передумови, наказу до всенароднього повстання не дали. Знаємо, що такий наказ вийшов би, якщо було б упевнення, що з виєлімінуванням німецького противника дійде до радикального загострення стосунків між західними альянтами і Москвою.

Всенародній характер боротьби породжує різні наслідки й вимоги. Крім того, що цілі тієї боротьби мусять бути прийняті всім народом, але й керівництво боротьби мусить бути таке, щоб всі складники національного суспільства у всій своїй різnorodності бачили в ньому співзвучні з собою елементи й беззастережно наділювали його своїм довірям, знаючи, що як потреби цілості, так і різних складових елементів будуть респектовані й узгляднювані. Це найповніше можна досягнути, коли всі частини суспільства є репрезентовані в керівництві. Йдеться в першу чергу про світоглядове й політичне зрізничкування, а не про суспільну інфраструктуру, хоч і та має свою співвирішну вагу. Власне, весною 1944 року, коли вже тільки невелика частина українських земель ще не була окупована большевицькими арміями, а населення сіл і міст України стало широкою людською і матеріальною базою збройної боротьби, настав крайній час для розв'язки цієї проблеми.

Це була внутрішньоукраїнська причина й потреба творення плюралістичного керівного органу визвольної боротьби. Але були й не менш вагомі, хоч зовсім інші своїм характером зовнішні причини й потреби для створення такого тіла.

Насамперед, визвольна боротьба українського народу в той час, а зокрема боротьба УПА, переростали рами не тільки української у дуже широких вимірах проблеми, а ставали інтернаціональною проблемою. Це вже не була внутрішня справа всеросійського комплексу, як це завжди намагаються представити російські шо-

віністи й імперіялісти всіх відтинків, але справа, яка заторкала інтереси ближчих і дальших сусідів України, а також і дальших світових потуг. В додатку до цього, діючи по українському боці ОУН-УПА силою фактів зустрічалися з ненімецькими військовими формаціями та їхніми командами, які хоч воювали по боці німців, але свої національні інтереси бачили зовсім інакше, як німці. Більшості із них була остогидлою роля послушних помічників «великого фюрера» та його численних зарозумілих, і не менше від нього самопевних качиків. Зріст таких настроїв і думок приспішували щораз більше невдачі німців на всіх фронтах війни. Не зважаючи на ті невдачі, з німцями й далі не можна було раціонально говорити. Причиною цього була, з одного боку, завороженість німецьких мас їхнім «фюрером», а з другого — трагічний «вагнерівський» психічний комплекс німецького народу, який в обличчі смертельної небезпеки закликав у своїй поставі й механічно крокував у раз вибраному напрямі «аж до гіркого кінця», або, як це вииняtkово правильно відбиває німецька народня приповідка: «штольц цум грунде геген» (гинути з гордістю). Ще іншим елементом була вииняtkово вагома народня німецька прикмета бути послушним керівництву (обрігкайт — тому всьому, хто з верха). Тому й не дивно, що з німецькими керівниками найвищих і нижчих щаблів раціонально говорити не могли ні українські, ані ніякі інші національні елементи. Німці, навіть ті, які щораз вишніше бачили неминучу катастрофу, мовчали й робили наказане їм згори діло, або тільки пошепки висловлювали свої критичні думки. Наслідком того політичні керівництва й військові команди ненімецьких військових з'єднань шукали власних доріг для задоволення своїх потреб. Вони бачили, що збройні акції проти УПА, а ще більше проти всього українського населення не мають найменшого глузду, ані морального оправдання, а в додатку не приносять жодної користі ні їхнім збройним частинам, ані в загальному їхній батьківщині. Як знаємо, найдалше в зрозумінні того посунулися були мадяри. Вони не хотіли висилати своїх вояків на даремну смерть, і тому почали переговори з командуванням УПА.

Переговорювати з ними, а ще важніше — робити домовлення й формальні договори треба було в ширшій від військової площині. А для цього треба було загальнонаціонального, а не тільки військового чи групово-політичного чинника. Також у тому часі виросла до першорядної ролі потреба висилати дипломатичні місії за кордони, тобто в неутральні країни, а також до західніх альянтів. Вирішальним у висилці таких місій було не те, чи їх формально визнають західні альянти, але те, щоб вони були вислані й добивалися змоги представляти українську точку зору та українські інтереси. Такі місії мусіли бути висиланими полі-

тичними органами, які репрезентують національну цілість, бо тоді їм куди вигідніше говорити й представляти всенаціональні потреби й інтереси.

Врешті, щоденні контакти й домовлювання та нав'язування співпраці, а чи навіть заключування формальних договорів з представництвами поневолених Москвою народів, вимагали цього.

Як знаємо, 1943 рік — це рік безглузвих кривавих конфліктів з поляками. Українська сторона має незаперечні докази, що ініціаторами тих конфліктів були поляки. Це мало, крім усього іншого, ще й свої об'єктивні причини. Поляки, а насамперед польське керівництво, жили в тому часі у світі зовсім нереальних уяв. Вони вірили у відбудову Польщі того типу і в тих границях, що були до вибуху Другої світової війни. І тому для них українські постуляти й українська боротьба за їхнє здійснення були зовсім нереальними, нічим неоправданими й нераціональними. Отже, боротьба проти них була для поляків самозрозумілою, й українська сторона не була для більшості із них воюючою стороною, а прямо ворохобниками. Ми знаємо, що в польських керівних колах не бракувало людей, які бачили недалеку майбутність у зовсім інакшій перспективі. Ми навіть маємо деякі документи про таке становище, але це ж ніяк не була загально прийнята постава. І тому поляки вважали своїм правом негувати український чинник і поборювати його. І ще сьогодні вони у своїй масі переконані, що правда була повністю по їхньому боці і що українці почали всі ті криваві міжусобиці, які ще до сьогодні не перестали затруювати відносини між обидвома поневоленими народами.

Однаке, де не був би початок такого кривавого ланцюга, його треба було перетяти. В тій цілі командування УПА, а також чинники ОУНР рішили шукати контактів і договорюватися з польською стороною. А тому, що саме в тому часі були такі самі спроби з боку польських чинників, то до зустрічів і розмов таки дійшло. Але тоді знову виявилось, що було б куди краще говорити з мандату верховного всенаціонального політичного керівництва, бо тоді розмови зразу матимуть виразно політичний характер, а в інакшому випадку можна добитися тільки збройного перемир'я.

(Продовження буде)

Роман РАХМАННИЙ

СПОСТЕРЕЖЕННЯ НА ПЕРЕЛОМІ 1985-86 РОКІВ

І. Тоді, як у нації здіймають колеса. . .

Загальноукраїнська ситуація на переломі 1985-1986 років приводить на гадку побутову подію в канадському місті Монтреалі, що, до речі, не така то вже рідкісна в інших містах індустріялізованого Заходу. Молоде подружжя одного зимового вечора слідкувало за останніми вістями на телевізорі. Ненароком, жінка встала, підійшла до вікна і бачить, як на вулиці чотири чоловіки квапливо пораються біля нового авта: підняли його на два важелі та знімають уже останнє колесо. Сусіди крізь своє вікно на нижньому поверсі вже раніше бачили це, але не турбувалися цим видом, бо в місті завжди хтось майструє коло своєї автомашини. . . А втім, «хіба ж це наша справа?»

— Слухай, чоловіче, — каже жінка — та це, мабуть, таки з нашої автомашини злодії повідкручували колеса! . . Підбіг чоловік до вікна і зараз же сказав: — Телефонуй, жінко, до поліції, а я біжу вниз. . .

Та поки він встиг збігти сходами з другого поверху на вулицю, злодії швидко поклали колеса на свою вантажку і поїхали. Тільки своїх важелів не встигли забрати. Поліційна стежа пригналася точно за чотири хвилини від часу зчинення тривоги. Все, що можна було зробити, то списати протокол справи поблизу автомашини, завішеної на важелях.

Над всесвітньою українською громадськістю, в Україні та в розсіянні на п'ятьох континентах, стоїть люта зима з небуденним обниженням температури і сніговіями. Вся українська нація перебуває під тиском советоросійської окупаційної влади, з її збільшеним русифікаційним курсом внутрішньої політики і придушуванням усяких зовнішніх ознак української національно-державницької самобутності. Водночас, на рідних українських землях і на еміграції українців звинувачують у всіляких фіктивних провинах «супроти людства» і супроти росіян — чи не найбільших людоненависників-гнобителів.

Під загрозою зловмисного плямування опинилися не лише

окремі особи, що їх за свої жертви зручно вибрало московське КГБ (на спілку зі своїми різнонаціональними союзниками), а й також організації й установи, що мають загальнонаціональне значення для всього нашого народу і тепер, і в майбутньому. В тому числі й носії ідеї незалежності й самостійності України, ОУН та УПА, що в роки 1941-1944 дали видатний вклад також у розгром нацистсько-німецького наїзника в Україні. Ось уже понад сорок років ці формації перебувають під пропагандистським вогнем московського агітпропу і його відділень у сателітних державах.

А втім, кожна інша сутоукраїнська установа, яка не підкорила-ся московському диктатові та охороняє самостійницький прапор України, весь час і сьогодні ще більшою мірою є об'єктом плямувальних нападок з боку Москви та її київських коляборантів. Вже самою насиченістю фальшу і злоби, своїми розмірами і триванням, ця кампанія надщерила багато здобутків, що їх досягла вся організована українська громадськість.

Не наша автомашина

Але й ця сама громадськість — у своїй значній частині — чомусь ще не усвідомила всіх аспектів тієї загрози для себе. Багато декому здається, що це «не наша автомашина», з якої знімають колеса, що все те лихо «також минеться, як багато іншого». Ба що більше, в громаді далі ведуться давні «гомеричні» (хоч вони вже негумористичні) бої за всілякі вітряки ілюзій та упереджень. У державах, в яких українці мають не тільки високий економічний рівень життя, але й також усі можливості себевислову, далі точаться словесні сутички й бої за т. зв. демократизування українських організацій та установ. Незважаючи на те, що всі українські центри, організації й установи без винятку мають характер демократичних структур з виборним проводом, відповідальним перед своїми членами й виборцями, в нас далі в різні боки літають затруєні стріли звинувачень у «недемократичності», в «прихильності до тоталітаризму» і до «спроб захопити все громадське життя до своїх рук».

Всі ці суперечки, шумні з'їзди й порожні резолюції не беруть на увагу одного: всі «актори» того великого розмірами і мізерного своїм значенням «дійства» досягли принаймні 50-го року життя і не мають за собою молодості зміни, молоді. А вона, молодь — та, що є, — ще найбільше виставлена і на негативну асиміляцію в суспільствах держав свого перебування, і на отруйливу московсь-

ку пропаганду, яка знецінює навіть саму гідність і вірогідність українських державницьких прагнень.

Якщо будь-якій громадськості відняти ідейну мотивацію, якщо позбавити її «коліс» — молодих носіїв національно-ідейної концепції, тоді ця громадськість зависне у повітрі, тримаючись на пересувних штучних підпорах, важелях з минулого. Їхати вперед вона вже не зможе, бо їй знято колеса в час, коли члени тієї громадськості були зайняті «важливішими» справами або спогляданням на акцію навколо ніби «не їхньої автомашини».

Своєчасна пересторога

Ще наприкінці 1960-их років, коли нам здавалося, що в Україні українське суспільство прискореною швидкістю розвивається, піднімається вгору і незабаром рушить уперед власними силами і власною волею, тоді поет Микола Холодний висловив пророчим віршем подібну пересторогу. Він писав:

Сьогодні у церкві коні
Ночують і воду п'ють.
Сьогодні новим іконам
Прочани поклони б'ють.

Сьогодні гвалтують рації
Про мера шлункові болі.
Сьогодні зникає нація, —
А світ очманів на футболі.

Сьогодні комусь на згадку
Подарували літак.
Сьогодні у полі дядько
Гнилий підобрав буряк.

Сьогодні жива колекція
Найбільша по той бік ґрат.
Сьогодні у клубі лекція:
«Людина людині брат».

І в нас сьогодні також переважає зацікавлення поточними сторонніми подіями, осолоджуванням буденщини бенкетами і ювілеями — загальними й особистими. «Серйозні» суперечки ведуться тільки «за торішній сніг» у той час, коли знецінюється і «зникає нація»; коли «воріженьки» та свої «добрі люди» прискорено знімають їй колеса буквально перед нашими очима, в білий

день, а не тільки за темної ночі. Збаламучена навколишньою чужою пропагандою і рідними полемістами молодь охотніше слухає облесні підшепти і лекції про те, що, мовляв, «людина людині брат». Тому вона забуває, що «найбільша колекція» живих українських людей перебуває «по той бік ґрат». Фізичних — по тюрмах Советського Союзу, і морально-плямувальних ґрат — у державах т. зв. вільного світу.

2. На шляху до Патріархату УКЦеркви

Через своїх владик, священників і вірних, Українська Католицька Церква в Україні та в державах українського поселення закінчила 1985 рік значними моральними і практично-дійовими успіхами.

В Україні, усупереч советоросійському теророві, збереглася й розвинулася певна суцільна структура катакомбної УКЦеркви. Втримують її численні вірні, невідкорені священики та єпископи, які своє віровизнання відчують і розуміють, як ознаку своєї особистої та національної незалежності від церковної та світської влади в Москві. Речниками тієї невідкореності стали зокрема такі оборонці своєї віри, як Йосип Тереля, Василь Кобрин та о. Григорій Будзінський, прізвища яких дійшли до свідомості мільйонів людей у світі. Ці люди помалу усвідомлюють, що такого засвідчення вірності своїй Церкві не мають інші народи католицького віровизнання навіть хоча їхня доля далеко легша за долю українського народу.

На цьому морально-принциповому фундаменті розвивається по-малу, але впевнено, структура УКЦеркви з усіма своїми складовими частинами — єпархіями та митрополіями в Америці, Канаді, Великій Британії, Західній Європі, Югославії, Австралії та в державах Латинської Америки. Прямуючи тим шляхом, що його накреслив ще за свого життя фактичний патріарх УКЦ, сл. п. Блаженніший Йосиф, наші ієрархи — в моральному й дійовому зв'язку з катакомбною Церквою на рідних землях, провели свій черговий, Третій Синод у Римі (23 вересня до 5 жовтня 1985 року).

Поряд із такими невідкладними справами й вимогами, як завершення беатифікації ісповідника віри сл. п. митрополита Андрея Шептицького та декількох інших українських владик, що загинули в обороні своєї віри з рук російського окупанта, Синод обміркував найпекучішу проблему. А саме: юридичний статус УКЦ, яка прагне завершити свою структуру патріархатом.

Голова Синоду, верховний архієпископ кардинал Мирослав Любачівський, виразно і твердо висловився за таким устроєм, що вже існує на ділі. Адже УКЦерква має своє окреме канонічне право на існування, як завершена одиниця у поєднанні з Апостольською Столицею, та практично користується цим правом зокрема тепер, коли — з 1980 року почавши, — відбуває свої регулярні синоди. Папа Іван Павло II офіційно визнав юрисдикцію верховного архієпископа кардинала Мирослава над українською катакомбною Церквою, бо він, кардинал Мирослав, крім примату над українськими церквами у вільному світі, зберігає за собою титул Львівського митрополита. Таким чином Апостольська Столиця заново і виразніше підкреслила свою рішимість не визнавати насильної ліквідації УКЦ, довершеної незаконними діями Московської патріархії та поліційними засобами російської світської влади в окупованій Україні.

Дійова єдність українських владик яскраво продемонструвалася на Вселенському єпископському синоді, під час якого і Блаженніший о. Мирослав, і митрополит УКЦ в Канаді, архієпископ Максим Германюк, своїми конструктивними виступами привернули увагу всіх учасників синоду і церковно-політичних спостерігачів. Найвпливовіші речники преси, радіомовлення й телевізії вільного світу звітували про те, як верховний архієпископ УКЦ, кардинал Мирослав Любачівський сміливо говорив про переслідувану УКЦеркву в Україні та про її право на своє підвищене самоуправління — патріархат у світовому обсягові.

Митрополит Максим у свою чергу висунув на тому світовому форумі нову концепцію управління Вселенською Церквою. Він запропонував створити Постійний єпископський синод — з ротаційною системою членства що три роки — для керування, разом з Папою, всіма справами Вселенської Церкви. Таким чином усі національні складові частини цієї Церкви, а між ними також Українська Католицька Церква, стали б безпосередніми учасниками оформлювання головних рішень Апостольської Столиці. В промові митрополита Максима того не сказано, але всім відомо, що оскільки досі справами Вселенської Церкви керує, поряд з Папою, могутня ватиканська курія, то навіть він — Папа — не може перемогти москвофільських тенденцій багатьох її членів. Усі міжнародні коментатори віднотували сміливість і розсудливість концепції митрополита Максима, хоча багато з них висловили свій сумнів щодо можливості швидкого реформування керівництва Вселенської Церкви. Адже ватиканський естаблішмент має давнє й довге коріння в традиційній структурі цієї Церкви.

Однак, реформа там колись таки мусить завершитися з користю для всієї Церкви та її складових частин.

Обидва українські верховні владики, Блаженніший о. Мирослав і митрополит Максим, своїми церковно-державницькими виступами на Єпископському синоді в Римі, вивели на міжнародній форум не тільки українське ім'я, але й також саму суть української національно-церковної справи. Завдяки дійовій єдності наших владик на Третьому синоді УКЦ та згаданих виступах обидвох речників УКЦ на загально-єпископському синоді в Римі питання майбутності УКЦеркви в універсальній структурі Вселенської Церкви поставлено ясно й переконливо.

Грунтуючи свою вимогу гідного місця в тій структурі на мучеництві багатьох вірних, священників та ієрархів — оборонців права українського народу на власний шлях до Бога, Українська Католицька Церква повинна завершити свою канонічну структуру патріархатом — на мою думку — не пізніше, як 1988 року. Без того, даремно буде говорити про якесь щире і справедливе ставлення Ватикану до України з її понад тисячорічним християнством. І даремно було б українцям витрачати свої національні ресурси — людські, духовні й матеріальні — на підтримку інтересів ватиканської курії, що часто діяла і далі діє в догоду окупантам України.

Єдність Христової Церкви може ґрунтуватися тільки на щирій любові до покривджених і на справедливому трактуванні переслідуваних оборонців тієї єдності. Знецінення подвигів християнської України ватиканськими колами призвело б тільки до знецінення вірогідності словесних заяв і діяльності всіх керівників Вселенської Церкви.

3. Українське коріння АБН

Випадково, саме тоді як у Лондоні 24-го листопада 1985 року закінчувалася Конференція АБН і Європейської Ради Свободи, наша громадськість згуртована у Відділі УККА округи Пассейку, в стейті Нью Джерзі, відзначала роковини Листопадового зриву і останнього бою ген. Т. Чупринки-Шухевича. Це була добра нагода заново й рельєфніше унаочнити його внесок у розширення концепції та зформування спільного визвольного фронту всіх поневолених народів.

Саме з ініціативи керівних діячів УПА й ОУН 1943 року створено перші відділи вояків таких національностей, які то вояки —

спільно з відділами УПА — охороняли учасників Першої Конференції Поневолених Народів Східної Європи й Азії. В тій конференції 21-22 листопада 1943 р., в житомирських лісах, взяли участь 39 делегатів від 13 народів. Усі вони — своїми постановами — солідаризувалися з визвольною боротьбою народів Західної та Східної Європи проти німецького окупанта і водночас зобов'язалися до спільної боротьби з українцями проти советоросійського окупанта-імперіяліста. Своїми тогочасними досягами в боротьбі проти обох цих окупантів українці здобули не тільки славу, але й також моральне право бути в центрі такого розширеного визвольного фронту. Ген. Т. Чупринка-Шухевич особисто причинився до розгорнення такої концепції та проведення тієї теорії у практичну бойову дійсність.

Саме Антибольшевицький Блок Народів (АБН) і Європейська Рада Свободи ґрунтуються на засновках морально-ідейної платформи тієї Першої Конференції Поневолених Народів і всієї визвольної боротьби України. АБН, у своїй теперішній формації, постав на початку 1946 року завдяки наполегливим заходам групи українських ідеалістів під проводом кол. голови українського самостійницького уряду 30 червня, Ярослава Стецька. В усіх постановах і проведених діях першого і кожного наступного конгресу АБН безперервною ниткою послідовності в'ється головна теза тієї концепції, оформлена учасниками конференції в Житомирщині 1943 р.: перетворити міжнаціональні конфлікти у солідарність визвольної боротьби поневолених народів проти спільного ворога — проти советоросійської імперії, зліпленої ідеологією большевизму.

Європейська Рада Свободи, складена з чільних діячів європейських країн, посередньо також ґрунтується на тих самих засновках і зокрема визнає, що: «Большевизм, як синтеза російського імперіялізму й марксизму, з комуністичною тоталітарною ідеологією й філософією життя, став загрозою для всього людства 20-го століття. . . Вільні держави Європи стоять тепер перед обличчям прямої чи й непрямої загрози для них з боку російської комуністичної, імперіялістичної агресії. . . Вільний світ мусить врешті усвідомити незаперечну правду: саме поневолені народи можуть знешкодити цю советоросійську агресію», — сказано в принциповій заяві Європейської Ради Свободи з нагоди першої спільної Конференції АБН і ЕРС в Лондоні ще 1982 року.

Таким чином, уже тоді унаочнено той спільний ідейний корінь, який вріс в український ґрунт майже сорок років раніше і з якого розвинувся згодом світовий рух АБН. І як два роки тому, так і

тепер — у листопаді 1985 року в Лондоні — діячі АБН та ЕРС — далі трактують спільну боротьбу й солідарність поневолених комуністичними окупантами народів як єдину практичну альтернативу до атомної світової війни. Така війна виникне неминуче тоді, як не використається потенціалу поневолених Москвою (та її ідеологічними союзниками) народів для виключення московської агресії шляхом розвалу головної «тюрми народів» — СРСР і відновлення суверенних держав цих народів.

На листопадовій нараді представників народів АБН-у та національностей згуртованих у системі ЕРС (з американською делегацією включно) цей підхід до загрозливої міжнародньої ситуації відновлено й уточнено новими постановами. Зміст цих лондонських нарад доведено до відома зокрема британської громадської спеціальною пресою конференцією і масовою демонстрацією перед будинком дипломатичного представництва СРСР у Лондоні.

Одушевляючим аспектом нарад, доповідей і панельних дебатів на спільній конференції АБН і ЕРС була значна участь людей молодшого покоління, зокрема в українській делегації з Європи і північно-американського континенту. Та що важливіше, то — небуденний досяг українських націоналістичних діячів, які протягом сорока років наполегливою працею спромоглися вивести українську концепцію визвольної боротьби на міжнародню й міждержавну орбіту стосунків та діяльності.

Оцінюючи той досяг, можна впевнено сказати: самопожертва українських бойовиків та вояків під командою ген. Тараса Чупринки-Шухевича, та врешті всього вояцтва поневолених народів, не була даремна. Активісти АБН-у перейняли прапор тих борців і понесли його в саму гущу народів і суспільств, які сьогодні безпорадно стоять заморожені збройною силою новочасного «боа констріктора» — Кремля. Народи спільного визвольного фронту не дозволили йому паралізувати їхньої волі та готові дати йому бій. Наслідки кожної битви завжди є непевні, але напевно знаємо, що в історичні часи також були позірно «вічні» імперії і кожна з них упала в наслідок внутрішніх суперечностей і діяння визвольних рухів.

В. КУЛЬЧИЦЬКИЙ-ГУТ

СПАДКОВІСТЬ, ВИХОВАННЯ І МАРНІ ЗУСИЛЛЯ МОСКОВСЬКИХ «ІНЖЕНЕРІВ ДУШ»

Питання, що формує людину — спадкові прикмети чи оточення, вже віками дискутується філософами, психологами, соціологами, педагогами. Осінню 1985 року ця дискусія набрала особливої інтензивності у США в наслідок публікації двома гарвардськими професорами твору п.з. «Злочин і людська природа»¹. Можемо припускати, що якраз ця дискусія штовхнула Лорена Граама, професора Массачусетського інституту технології (MIT), показати американцям для контрасту як ця справа представляється у Советському Союзі².

«Основоположні революціонери Росії вірили, що вони можуть створити 'нову советську людину' будуючи нове соціальне середовище, — пише там Лорен Граам. — Вони відкинули були думку, що природа обмежує людські істоти природженими рисами а прийняли переконання, що вони можуть виплекати якості, які вони бажають — інтелекгенцію, моральність, послух — і виполоти соціальні недуги, як алькологізм, проституцію, корупцію, злочинство, а навіть і лінівство, як залишки капіталізму, заховані з часів царського режиму».

Та роки минали, надії не здійснювалися, і щоб все таки іншого погляду не допустити, «від середини 30-их років до початку 70-их генетичні інтерпретації людської поведінки були заборонені»³ (. . .) Ще 1976 р. міністер виховання СССР М. А. Прокофійєв називав погляд, що генетика може впливати на інтелектуальні досягнення 'псевдонауковим поглядом' та 'зброєю буржуазного суспільства'. Згідно з Прокофійєм навіть розумові здібності можна у людини піднести виховавчим суспільним оточенням».

Коли ж Советському Союзові проминуло 50 літ існування забо-

1. James Q. Wilson & Richard J. Herrnstein. Crime and Human Nature.

2. Loren Graham. Russia's Gene Blues: The Heredity Heresy. *The Washington Post*, 22.9.1985, стор. C1, C5.

3. Писав д-р М. Міщенко: «1936-го року ЦК КПСС схвалює рішення про ліквідацію педології як 'шкідливої буржуазної науки', що узалежнювала розвиток людини від спадковости та взаємовідношення біологічних і соціальних чинників». («Передреволюційний розвиток психоневрологічних наук в Україні та їх основні напрямки». *Визвольний Шлях*, липень-серпень, 1970, стор. 823.

рону було вже неможливо задержати. «Прогалина між советською риторикою про зникнення соціальних неполадків і реальністю дальшого існування проблем була така велика, що советські громадяни почали тратити віру у стару ідеологію». Навіть між представниками влади зарисувалося заінтересування доктриною спадковості бо вони почали розуміти, «що стара марксистська інтерпретація людської поведінки стала, парадоксально, підривною для советського порядку». Голоситься ж бо, що СРСР вже є «дозрілим соціалістичним суспільством». Тому поліція замовила серію дослідів над питанням зв'язку між злочинністю і генетикою, які переводилися у десяти різних лягерах. Тому генетик В. П. Ефроїмзон дістав змогу друкувати свої досліді про вплив ген на людську поведінку і він запропонував, щоб було створено «педагогічну генетику», яка студіювала б спадковість в обдарованих людей. І тому то почала творитися школа, яка заступала переконання, що в СРСР «виступають виразно біологічні передумови злочину», та що «советська психологія перебільшувала вплив оточення на людську поведінку».

Скрутність ситуації для Москви, одначе, від цього не міняється, бо коли з одної сторони, погляд згаданої школи дає змогу знайти оправдання на існування різних родів злочинності у «дозрілому соціалістичному суспільстві», то з другої сторони її переконання «ідуть в розріз із советською ідеологічною традицією, яка резервує за марксизмом унікальну ролью пояснювання людських істот та їхніх суспільств»⁴.

Для української діаспори ця дискусія виходить далеко поза рамці чистого академічного інтересу тому, що: 1. Вся советська критика «українських буржуазних націоналістів» спирається на «мудрому», «непомильному», «науковому» вченні марксизму-ленізму. Якенєбудь захитання «науковсти» цього вчення у червоному царстві розхитує основи цієї критики.

2. На існування розбіжностей між теорією і практикою у модерній російській імперії завжди вказувалося різними некомуністичними українськими угрупованнями. Згадана вище дискусія

4. Подібні думки до зреферованих тут Лорена Грагама є і у кореспондентки Люсі Комісар: «Коли утопісти мислили про соціалістичне суспільство, вони мріяли про створення нової особи, 'соціалістичної людини', навіяної духом спільності і співпраці замість самолюбства і конфлікту породжених капіталізмом. Коли комуністи прийшли до влади в 1917 р., вони зобов'язалися створити таку нову соціалістичну людину. Але людина, яку вони породили, є катастрофою, драматичною міркою невдачі комуністів витворити соціальну спаяність, яка тримає суспільство разом. Вони створили суспільство, у якому людина відчуває, що для самозбереження вона мусить обманювати, красти; у якому є мало почуття спільності (...) Самі комуністичні провідники є розчаровані своїми економічними досягненнями і неспроможністю випродувати нову комуністичну людину».

наглядно показує, що з часом ці розбіжності таки починають діяти.

3. Зрадники, перевертні — не новина в українській історії⁵. Та зрадники теперішнього часу — це такі спеціальний продукт советської дійсності.

4. Беручи до уваги тягар цієї советської дійсності, який гнєте советську людину «від колиски до гробової дошки», на особливу увагу заслуговує факт постійної появи української людини, яку цей тягар не викривлює.

Марксо-ленінська милиця

Українському читачеві відомо, що «радянські» писателі без покликання на марксизм-ленінізм не можуть поступити і кроку, та для ілюстрації як це робиться останніми роками, декілька прикладів.

В. П. Трощинський та М. Є. Горєлов, розказуючи в 1984 р. у «Комуністі України» про те, що діється «В обозі імперіялістичної реакції» писали: «діалектика історичного розвитку проявляється саме в тому, що з послабленням позицій імперіялізму його антикомуністичні підступи стають дедалі войовничішими: 'Суспільні сили, які пережили себе, — писав К. Маркс, — . . . ще раз перед агонією роблять останнє зусилля, від оборони переходять до наступу. . . »⁶

Поскілки ж партія є кожночасним носієм, інтерпретатором і реалізатором марксизму-ленінізму, тому автори притягають на допомогу своїм висновкам і партію. От вони й пишуть: «Під чорними прапорами антирадянщини й антикомунізму, — зазначав ХХХVІ з'їзд Комуністичної партії України, — зімкнулись усі реакційні сили. І, як завжди, особливо шаленіють у безсилій люті закляті вороги нашого народу, вислужники імперіялізму — українські буржуазні націоналісти»⁷.

Олександр Майданник та Василь Ткаченко у жур. «Всесвіт» пропагують культурний обмін і, обороняючи свої позиції, вони пишуть: «У своїх твердженнях буржуазні радянологи ігнорують ленінське положення про дві культури в кожній національній культурі й розглядають культурну політику нашої країни через призму буржуазного гасла про єдину національну культуру. Про-

5. Пригадується Шевченкове: А тим часом перевертні//Нехай підрастають//Та поможуть москалеві//Господарювати//Та з матері полатану//Сорочку знімати.

6. *Комуніст України*, серпень, 1984, стор. 68.

7. Там же, стор. 68-69.

те(. . .) демаркаційну лінію у взаємовідношенні культур визначає не національний фактор а класовий. По один бік межі стоїть буржуазна культура Заходу, яка увібрала в себе й українські буржуазні елементи, а по другий бік — культура соціалістичної співдружності, до якої тяжіють і елементи демократичної культури країн Заходу, в тому числі й культура демократичної громадянськості зарубіжних українців»⁸.

«Фальсифікатори від культурології» — це знову вправи Назара Горбача у лівівському жур. «Жовтень». Як дефінітивний аргумент проти «фальсифікаторів» він висуває оттаке твердження: «Соціалістична дійсність повністю підтвердила історичну правдивість марксистської теорії. Лише в наслідок ліквідації експлуаторських суспільних відносин, у процесі соціалістичного культурного будівництва, в дружній інтернаціональній єдності з іншими братніми народами, з їх допомогою та сприянням український народ розвинув свою національну культуру»⁹.

Слова і діла

Український «буржуазний» журналіст в українському «буржуазному» щоденнику свої міркування недавно закінчив отаким заключенням: «Усе таки треба признати, що 40-50 відсотків советських людей вірять партійній пропаганді і наше оптимістичне припущення, що советська людина вміє читати між рядками, не відповідає правді(. . .) Партійній пропаганді не вірять тільки ті, хто має можливість слухати закордонне радіо, або прочитати закордонну книгу чи газету. А це можливо тільки в тих столицях»¹⁰.

Цей журналіст, виглядає, не навчився самостійно думати а повторяє автоматично те, що вчитав у «буржуазних» лібералів. Советській людині зовсім не потрібно читати між рядками щоб бачити брехливість сов'єтської пропаганди, бо сама щоденна сіра дійсність про це їм говорить.

Згаданий вище американський автор пише, що в одній советській повісті роздENERВований поліцист питає: «Якщо причини злочинности, підстави злочинности зліквідовані(. . .) то чому ми маємо вломників, хуліганів, знасилувачів?»¹¹ От як дізнається

8. «Культурний обмін: зодчі і герострати». *Всесвіт*, серпень, 1985, стор. 162.

9. *Жовтень*, ч. 9, 1985, стор. 75-76.

10. Михайло Кучер. «Дарунок безбожної Москви на тисячоліття хрищення». *Свобода*, 27.11.1985.

11. Цит. праця, стор. С5. Вказівкою на те, чому партія дозволила авторові повісті вивести такого поліцейського може служити повідомлення у щод. *Известия* за 3.11.1985 про розстріл у Куйбишеві чотирьох бандитів за серію мордів і грабежів.

советська людина про брехливість советської пропаганди: розбіжність між теорією і практикою, між словами і ділами.

Патякає Назар Горбач про «ліквідацію експлуататорських суспільних відносин». Та чи пересічна советська людина може вірити цій брехні коли вона бачить на кожному кроці існування експлуатації новою клясою експлуататорів? Михайло Восленський, не як колись Мілован Джілас із зовні, а таки із середини, із власного досвіду, стверджує, що: «Номенклатура є класою упривілейованих експлуататорів. Вона здобула багатство через владу, а не владу через багатство(. . .) Її вклад у суспільство є нулевий(. . .) Член номенклатурної родини може перевести своє життя від колиски до могили — працюючи, відпочиваючи, харчуючись, роблячи покупки, подорожуючи, хворіючи — не входячи ані разу у контакт із советськими людьми»¹².

А «ленінське положення про дві культури» «таваріщей» Майданника і Ткаченка? Чи ж щоденна практика не показує советській людині що «культура соціалістичної співдружності» є ніщо інше, як замаскований вияв російського імперіялізму і російського месіанізму? Навіть у цитованій вище вправі Назара Горбача кмітливий читач цей вияв побачить, бо автор протиставляє там твердженню З. Карбовича, що комунізм «відповідає московській, а не українській духовості» імперіялістичне твердження про «давньоруську народність», та «спорідненість культур трьох братніх народів» і «колективістські принципи суспільного життя» як основу «соціалістичної радянської культури».

Продукт терору

Перед створенням модерної російської імперії у формі Советського Союзу з перевертнями справа була проста: вони просто перекочували до польського чи московського таборів. Нині ж — не те. Нинішні ніби залишаються з українським народом, пишуть українською мовою і виступають від імені українського народу, але вся їхня діяльність іде на знищення цього народу. І вони про це знають. От Н. Горбач наводить «принципи ленінської національної політики партії: 'повна рівноправність усіх націй і народностей країни, вільний їх розвиток у рамках братерського союзу і неухильний курс на їх зближення'» (підкр. наше, — ВКГ) Він дуже добре знає, що цей «неухильний курс» означає, але він далі цинічно «викриває» «фальсифікаторів від культурології», примі-

12. Michael Voslensky. Nomenklatura: The Soviet Ruling Class. Цитуємо за рецензією Петра Раддєєва п.н. «Більш рівні ніж дуги». (*The New Republic*), 2.12.1985, стор. 28-29.

каючи очі на всі суперечності між його висновками і фактичним станом у червоному московському царстві.

Або пишуть Майданник і Ткаченко, що «прогресивна громадськість різних національних груп у США прагне до збереження і популяризації своєї культурної спадщини». Та це «прагнення» не залишається тільки прагненням; воно реалізується, бо даліше автори наводять слова із ньюйоркських «Українських вістей» з нагоди ставлення пам'ятників у «Арроу-Парку» в Нью-Йорку: «Як з Шевченком так із Пушкіном Уїтмена єднає вселюдська ідея щирого гуманізму, яка рішуче заперечує поневолення людини людиною, таврує ганьбою рабство, виповнює любов'ю і повагою до трудящих, кличе до невтомної боротьби за свободу і демократію». Автори, безперечно, знають, що права, які має «прогресивна громадськість» у США, не дозволяються мільйонам українців, порозкиданих по широких просторах червоного московського царства, але вони замикають на це очі і безлічно теревенять про «міфічність» нерівноправності української культури, літератури і мистецтва, та русифікації національних культур, а бажання ці права перекинути і на простори СРСР вони називають «використовуванням культурних контактів у підривних цілях».

Отакий тип перевертнів може породжувати тільки система червоної московської імперії.

«Козацькому роду нема переводу»

Та пише підпільний автор праці «Грані культури», захований під псевдонімом Степана Говерлі: «Ренесансовий злет 60-их років(. . .) феномен природний, закономірний, нам, українцям, зрозумілий і разом з тим унікальний, неосяжний, навіть містичний;(. . .) Особливо після безпрецедентного геноциду в останні п'ятдесят років, жертвами якого за короткий час стали десятки мільйонів українців, після злочинних винищувань нації, що забрали життя кожного третього-четвертого українця — вибух національних змагань такої потужності і ренесансні злети української культури видаються воістину подивугідними й неосяжними. Феномен природний, унітарний і водночас містичний»¹³.

Тут підпільний автор вірно характеризує оцей «ренесансовий злет 60-их років» беручи за основу тисячолітню історію українського народу. Коли ж поглянути на цей «феномен» зі сторони виховних зусиль червоних володарів у Кремлі, він стає вражаючим прикладом провалу цих зусиль.

13. «Грані культури», стор. 58.

У цьому провалі є одначе і частинна перемога марксистської теорії про вплив на виховання суспільних відносин. Бо чи ж не вони то, оті суспільні відносини, в основному вплинули на виховання цієї молоді, яка створила згаданий ренесанс?

Та коли проминула відлига і північні морози все сильніше почали заковувати землю, на полі бою залишилися тільки ті, які крім знання, переданого їм суспільними відносинами, успадкували ще й характер святославів, наливайків, богунів, чечелів, бо знання — одна справа, спроможність ставати на прою з ворогом, ризикувати своїм добробутом, вигодами, а навіть життям — справа зовсім інша.

Світ знає, що советська поліція робила досліді над питанням, звідки беруться злочинні елементи у «дозрілому соціалістичному суспільстві». Та чи не робляться десь у таємних кагебістських лабораторіях досліді над питанням, звідки в українського народу беруться герої і як цьому лихові зарадити? Москва ж бо напевно свідомо того, що доки український нарід родить героїв, доти їй не вдасться створити одного советського (читай: російського) народу.

«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» — ДЕШЕВИЙ, АЛЕ КОРИСНИЙ ПОДАРУНОК ДЛЯ ВАШИХ РІДНИХ І БЛИЗЬКИХ З НАГОДИ ЇХ ІМЕНИН, УРОДИН ЧИ ІНШИХ ПОДІЙ. ВИСИЛАЙТЕ ЗРАЗКОВІ ЧИСЛА «В. Ш.» СВОЇМ ЗНАЙОМИМ І ЗАОХОЧУЙТЕ ЇХ СТАТИ ПЕРЕДПЛАТНИКАМИ. ПОДАВАЙТЕ НАМ АДРЕСИ ВАШИХ ДРУЗІВ, ЩОБ ВИСЛАТИ ЇМ ЗРАЗКОВЕ ЧИСЛО ЖУРНАЛУ.

В 125-ліття з дня смерти
Тараса Григоровича Шевченка

Петро ОДАРЧЕНКО

«ЗАПОВІТ» ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
 (До 125-ліття з дня смерти Т. Шевченка)

Ні один твір української літератури не здобув такої широкої популярності серед українського народу, а також і серед інших народів світу, як Шевченків «Заповіт». Цей славетний твір перекладено на 55 мов різних народів світу; на слова «Заповіту» створено понад 60 музичних інтерпретацій, авторами яких були не тільки українські композитори, а й композитори інших народів світу.

«Заповіт» здобув світову славу, як один із найпоетичніших маніфестів гуманізму, революційності, громадянської мужності свободолюбства.

Свою поезію «Як умру, то поховайте», Шевченко написав на Різдво 25 грудня 1845 року. У той час він перебував у свого приятеля А. Козачковського в Переяславі. Шевченко в той час був тяжко хворий. Думаючи про можливу смерть, написав він свій заповіт, закликаючи поневолений український народ до збройного повстання. «Перед лицем можливої смерти спішив ще раз сказати те, що вщерть переповнювало його «трудне» серце»¹. Та хоч поштовхом до написання цього вірша була тяжка хвороба автора і думка про можливу смерть, проте, як слушно зазначає Г. А. Нудьга, — «причини, що породили твір, криються в тій суспільно-політичній діяльності, яку спостерігав і вивчав поет. ... особливо протягом 1843-1845 рр.»². Це були ті «три літа», коли поет, за власним його висловом, «прозрівати став потроху», коли він побачив, що Україну катують її власні сини, «перевертні», як помагають «москалеві господарювати та з матері полатану сорочку знімати».

1845 рік у житті й творчості Т. Шевченка, на думку деяких дослідників «найбільш загадковий» рік³, бо дуже мало документів

1. Павло Зайцев. Життя Тараса Шевченка. Нью-Йорк. НТШ. 1955, стор. 145.

2. Г. А. Нудьга. «Заповіт» Т. Г. Шевченка. К. В-во Академії Наук Української РСР. 1962, стор. 6.

3. О. Дорошенко. 1845 рік у житті й творчості Шевченка. «Збірник праць 25-ої Наукової Шевченківської Конференції». К. 1983, стор. 142.

і листів залишилося від цього року. Дивним є також такий факт: від кінця 1844 року до 4 жовтня 1845 року Шевченко не написав ні одного твору, точніше ні один твір не датовано цим періодом часу. А потім за останні три місяці 1845 року стався справжній вибух, коли були написані такі ж шедеври, як «Сретик» (10 жовтня), «Сліпий» (16 жовтня), «Великий Льох» (16-21 жовтня), «Стоїть у селі Суботові» (21 жовтня), «Наймичка» (13 листопада), «Кавказ» (18 листопада), «Посланіє» (14 грудня), «Холодний яр» (17 грудня), «Давидові псалми» (19 грудня), «Маленькій Мар'яні» (22 грудня) і «Заповіт» (25 грудня).

«Можливо, — каже О. Дорошенко, — поет за період від січня до жовтня працював над чернетками творів, а потім лише переписував»⁴. Всі ці твори Шевченко написав на Україні під свіжими враженнями від своїх відвідин різних місць України.

Текст «Як умру, то поховайте» (без назви «Заповіт») переписаний в альбомі «Три літа». У цьому альбомі Шевченко переписав свої твори періоду 1843-1845 рр. Тут, крім уже згаданих творів 1845 року, вміщено також такі твори: «Чигрине, Чигрине», «Розрита могила», «Сон» та інші. Завершує цей альбом поезія «Як умру, то поховайте»⁵. Альбом «Три літа» кілька десятків років перебував у сховищах Третього відділу «власної його величності канцелярії», а потім понад півстоліття — в архіві департаменту поліції. Після революції 1905 року Шевченкові автографи передано до чернігівського музею.

Збереглося ще два автографи цього твору — також без заголовка. Крім того, ще за життя Шевченка вірш «Як умру, то поховайте» розповсюджували друзі поета в рукописних копіях.

Одну з таких рукописних копій «Як умру, то поховайте» під заголовком «Думка» надруковано 1859 року в Ляйпцігу в збірнику «Новые стихотворения Пушкина и Шевченки». У цьому збірнику надруковано також такі твори: «Кавказ», «Холодний яр», «Розрита могила», «Посланіє».

Тут же вміщено примітку редактора такого змісту: «Следующие стихотворения были нам присланы на малороссийском языке с примечанием, что стихи Шавченки — выражение всеобщих, накопивших слез — не он плачет о Украине — она сама плачет его голосом»⁶.

В Росії Шевченків вірш «Як умру, то поховайте» був надрукований у «Кобзарі», що вийшов за редакцією М. Костомарова 1867 року⁷. Надруковано тут лише перші вісім рядків. Редактор цього

4. Там же, стор. 143

5. Т. Шевченко. «Три літа». Автографи поезій 1843-1845 рр. К. 1966

6. Новые стихотворения Пушкина и Шевченки. Лейпциг. 1859, ст. 10 (Див. Вінніпегське перевидання цього збірника 1959 р. за ред. Я. Рудницького).

7. Кобзарь Тараса Шевченка. Коштом Д. Є. Кожанчикова. СПб, 1867.

видання М. Костомаров вперше надрукував цей вірш Шевченка під заголовком «Заповіт». Цей заголовок зберігся за цим твором і до сьогодні.

Вперше повний текст «Заповіту», а також і повний текст «Кобзаря» надруковано після революції 1905 року⁸. Велика заслуга в виданні повного тексту «Кобзаря» й повного тексту «Заповіту» належить сенаторові Андрієві Марковичу, синові Шевченкового приятеля історика Миколи Маркевича⁹.

У рукописному альбомі Шевченка «Три літа» вірш «Як умру, то поховайте» — це останній вірш, переписаний у цьому альбомі-збірнику. Він ніби завершує, підсумовує ті ідеї, що їх висловив поет в інших переписаних у цьому альбомі творах. «Заповіт» гідно увінчує той етап духовного зростання Шевченка, який дістав у літературі назву періоду «трьох літ». Записаний останнім в альбом «Три літа», «Заповіт» є неначе епілогом до поезій 1843-1845 рр.¹⁰.

Твори періоду «трьох літ» — «Чигрине, Чигрине», «Розрита могила», «Сон», «Кавказ», «Посланіє», «Великий льох» та інші — висловлюють рішучий протест проти національного, політичного й соціального поневолення України царською Росією, протест проти кріпацтва, проти царської монархії, проти національного поневолення українського народу й інших народів царської Росії. Одночасно в цих творах поет закликає народ до рішучої боротьби проти гнобителів, до боротьби за визволення поневоленого народу від гніту царської Росії.

Своїм ідейним змістом і художніми засобами «Заповіт» найближчий до творів Шевченка, написаних у листопаді й грудні 1845 року — до таких творів як «Кавказ» (18.XI.1845), «Посланіє» (14.XII.1845), «Холодний яр» (17.XII.1845), «Псалми Давидові» (19.XII.1845) і «Минають дні» (21.XII.1845).

За жанровими ознаками вірш «Як умру, то поховайте» належить саме до заповіту: автор заповідає, щоб його поховали на Україні; він закликає своїх земляків повстати проти поневолювачів і скинути кайдани неволі, здобути свободу й у вільній дежаві згадати його добрим словом. Поетичні заповіді, ліричні прощання поета з світом існували здавна в світовій поезії. Наприклад, 30-та ода третьої книги Горация «До Мельпомени», що викликала в російській літературі наслідування Ломоносова і Державіна та вірш Пушкіна («Я пам'ятник собі воздвиг нерукотворний»), а також поезія Беранже «Прощання» та інші.

Але Шевченко, пишучи «Заповіт», не скористався якимсь літе-

8. Т. Г. Шевченко. Кобзарь. За ред. В. Доманицького. СПб. 1907.

9. Г. Лазаревський. Століття «Заповіту» Т. Г. Шевченка. «Вісті Академії Наук УРСР». 2. К. В-во АН УРСР. 1946, стор. 15.

10. Ю. О. Івакін. Коментар до «Кобзаря» Шевченка. Поезії до заслання. К. «Наукова Думка». 1964, стор. 367.

ратурним зразком. Шевченко створив цілком оригінальний твір, в якому відбилися ідеї його політичних поем і віршів, зокрема творів періоду «трьох літ».

Горацій у своїй оді до Мельпомени проголошує:

«Я не умру цілком: ества мого частина
Переживе мене. . . (Пер. М. Зерова).

Пушкін слідом за Горацієм проголошує:

«Нет, весь я не умру — душа в заветной лире
Мой прах переживет и тленья убежит —
И славен буду я, доколь в подлунном мире
Жив будет хоть один пиит».

Шевченко в своєму «Заповіті» не мріє про особисту славу. Шевченко заповідає своїм землякам боротися за волю свого народу. «Шану роет хоче прийняти не з рук музи, як було у попередників, а від рідного народу — і то тільки після того, як він здобуде волю, стане господарем своєї долі»¹¹.

Шевченків «Заповіт» нерозривно зв'язаний з політичними поемами і політичними поезіями періоду «трьох літ». «Заповіт» — це своєрідний підсумок творчості Шевченка періоду «трьох літ».

У поемі «Кавказ» поет звертається до поневоленого народу з закликком «Борітеся — поборете!» у «Заповіті» поет звертається до народу з аналогічним закликком:

«Поховайте та вставайте — кайдани порвіте».

Поет вірить у неминучість успіху цієї боротьби, яка приведе до створення нового вільного ладу, який уявляється поетові в образі «вольної, нової сім'ї». Аналогічний образ сім'ї маємо в поемі «Єретик»:

«Отак німота запалила
Велику хату, і сім'ю,
Сім'ю слав'н роз'єднала.

Образ сім'ї як символу нового вільного ладу маємо і в одному з останніх віршів Шевченка («І Архімед і Галілей», 1860):

«І на оновленій землі
Врага не буде, супостата,
А буде син і буде мати. . .»

Тут нероз'єднана сім'я асоціюється з визволеною Україною.

У тому ж самому значенні й навіть з тими самими епітетами вживається образ «сім'ї» в «Давидових псалмах»:

¹¹ Творчий метод і poetика Т. Г. Шевченка. К. АН УРСР. 1980, стор. 220 (Стаття В. Є. Шубравського «Жанри»).

«Отак братів благих своїх
Господь не забуде —
Воцариться в дому тихім,
В сім'ї тій великій...»

В «Заповіті» поет закликає: «кайдани порвіте». Цей же самий образ «кайданив» часто вживається в інших творах, що їх написав Шевченко в листопаді й грудні 1845 року: «кайдани кувати» («Кавказ»), «не розкує закований у ваші кайдани народ» («Холодний яр»), «страшно впасти у кайдани» («Мені однаково»), «кайданами міняються, правдою торгують» («Посланіє»). «Кайдани» — це образ неволі й гніту.

У «Заповіті» поет двічі використовує образ «крови»: «кров ворожу», «і вражою, злою кров'ю волю окропіте». У багатьох творах Шевченко говорить про пролиту царями й панами «к р о в добру», «к р о в невинну», «людську праведну к р о в», «живущу к р о в Прометея». Підбравши в «Заповіті» до слова «кров» інші епітети, поет стверджує, що за праведну кров — не гріх пролити «злу, ворожу кров».

Любов до України поет висловлює епітетом «мила»: «На Вкраїні м и л і й». Цей же епітет прикладається до України і в такому контексті: «Світе тихий, краю м и л и й, моя Україно» («Розрита могила»). Народнопісенний епітет «широкий» прикладається до іменника «ступ»: «серед ступу широкого». Для уточнення думки, для підсилення емоції поет звертається до застосування подвійних, а часом і потрійних епітетів: сім'я велика, вольна, нова; кров ворожа, вража, злая; слово незле, тихе.

Таким потрійним епітетом користується Шевченко і в «Посланії»:

«На чистій, широкій, на вольній землі».

Цей епітет «вольний» пізніше стає ніби постійним автоепітетом, яким поет користується досить щедро: «пишались вольними степами», «пишалася синами мати, синами вольними», «світе вольний, несповитий»¹².

Іван Франко, аналізуючи перші чотири рядки «Заповіту» відзначає тут так звану «поетичну градацію»: «Поет веде нас натуральним шляхом асоціації ідей від часті до цілості, сю цілість показує знов як часть більшої цілості, і так піднімає нас неначе по ступнях щораз вище, щоб показати нашій уяві широкий кругозір. Оце й є секрет сильного впливу, який роблять на нас початкові вірші Шевченкового «Заповіту»:

«Як умру, то поховайте
Мене на могилі,

12. Семен Шаховський. Огонь в одежі слова. К. ДВХЛ. 1964, стор. 131-132.

Серед степу широкого
На Вкраїні милій. . .»

Вже слово «поховайте» будить у нашій уяві образ гробу; одним замахом поет показує нам сей гріб, як частину більшої цілості — високої могили; знов один замах, і ся могила являється одною точкою в більшій цілості — безмежнім степу; ще один крок — і перед нашим духовним оком уся Україна, огріта великою любов'ю поета»¹³.

Далі поет, майстерно користуючися зоровими образами, малює словами чудовий пейзаж, що відкривається з високої могили: «лани широкополі», «Дніпро», «кручі». А в кінці, слуховий (звук-вий) образ — тавтологія: «як реве ревучий» — відтворює звуки бурхливого Дніпра, нагадуючи нам перший рядок першого вірша поетового:

«Реве та стогне Дніпр широкий».

У дальших восьми рядках від спокійного тону, яким висловлено бажання поета бути похованим на високій могилі серед степів милої України, поет переходить до вислову турбот про долю рідної України і її поневоленого народу. Вірш прискорюється в ритмі, стає енергійнішим, речення стають уривчастими, ритмічна пауза в кінці рядка не зберігається з паузою синтаксичною — в кількох місцях вживається енjamбеман — перенесення:

«. Отоді я
І лани, і гори
Все покину і долину
До самого Бога
Молитися. . .»

Далі в наступних чотирьох рядках поет закликає до збройної боротьби за волю. В останніх чотирьох рядках висловлено віру в успіх боротьби і звернення до майбутніх поколінь пом'янути поета «незлим, тихим словом».

У цьому поетичному творі «відображено складну гаму почуттів — від спокійних особистих роздумів автора до полум'яних закликів боротися за ідеали волі»¹⁴.

«Заповіт» написано у формі монолога, як і інші політичні поезії Шевченка. Твір цей написано улюбленим в народній пісні і в поезії Шевченка чотирнадцятирядковим розміром. Вимір ритму (8 плюс 6) 2, римування абвб, себто римуються другий і четвертий рядок, шостий і восьмий рядок. Рими неточні: могили-милій, кручі

13. Іван Франко. Із секретів поетичної творчості. К. 1969, стор. 102-103.

14. Г. А. Нудьга. «Заповіт». «Шевченківський Словник», т. I, К. 1976, стор. 231.

- ревучий, море - гори, новій - словом. Тільки одна рима повна — порвіте - окропіте. Рими — жіночі. Є й внутрішні рими: «покину - долину», «поховайте - вставайте».

Шевченко в рукопису «Заповіту» (в альбомі «Три літа») графічно не визначив строф. У деяких друкованих виданнях (не скалічених цензурою) «Заповіт» ділиться на три восьмирядкові відтинки, які можна назвати строфами. Таке восьмирядкове членування явно відчувається в цьому поетичному творі¹⁵. Проте перші вісім рядків і останні вісім рядків можна розглядати не як восьмирядкові строфи по дві, а як чотирирядкові строфи катрени. Отже, в першій частині поезії — дві строфи, в другій частині третя і четверта строфи зливаються в одну, в наслідок застосування перенесення (енжамбемену), далі третя частина також складається з двох строф — катренів (АБВВ).

Білоруський літературознавець М. А. Богданович у своїй статті «Краса і сила» (досвід дослідження вірша Т. Г. Шевченка) особливу увагу звернув на внутрішні рими в поетичних творах Шевченка. «Тут, саме в цій галузі вірша, і вияснюється, мабуть, найкраще витонченість і краса поезії Шевченка: зовні проста, скромна, вона сповнена прихованою, не всякому зору доступною красою. . . По кількості їх жоден російський поет не може зрівнятися з Шевченком. Досить вказати, що цих рим ми нарахували при дослідженні «Кобзаря» майже тисячу. Розуміється цьому кількісному багатству їх відповідає і якісне багатство тих різноманітних комбінацій, в яких вони вживаються. . .»¹⁶ К. Чуковський, критикуючи російські переклади Шевченкового «Заповіту», підкреслює важливість відтворення в російському перекладі внутрішніх рим: «Никто из переводчиков даже попытки не сделал передать хотя бы такие простые стиховые подхваты:

Похов а й т е / та встав а й т е!

Вся эмоциональная призывная сила этой стихотворной строки ослабится в тысячу раз, если вы уничтожите ж эти два а й т е и скажете в своем переводе: «схороните и восстаньте». При видимой точности это будет полным искажением подлинника»¹⁷.

Велика емоційна сила «Заповіту», так само як і багатьох інших Шевченкових поезій, виявляється не тільки ж у внутрішніх римах, а також у багатих асонансах, алітераціях та звукових повторях. Шевченко досягає великої гармонійності між звуковою стороною і змістом твору. «Т. Шевченко, — каже О. С. Цалай-Якименко, — умів знайти слова, в яких поннятевий образ так чи

15. П. К. Волинський. Вірш Шевченка як складова частина його поезики. «Збірник ювілейної 13-ої Наукової Шевченківської Конференції». К. 1965, стор. 99.

16. М. А. Богданович. Краса і сила. «Світова велич Шевченка», т. I, К. 1964, стор. 452 (Див. «Українська жизнь», 1914, кн. 2).

17. Корней Чуковский. Высокое искусство. М. 1941, стор. 99.

інакше «матеріялізувався» в чуттєвій образності самого звучання»¹⁸.

Коли мова йде про образи лагідні, коли поет висловлює почуття ласки, любови, ніжності, замилювання, він вживає слова, забарвлені звуками Л, М, Н, В, сполученими з голосними І, І, Е: МИ-ЛІЙ, МОЛитися, СІМ'ї, ВЕЛИКІЙ, ПОЛІну, могиЛІ, воЛьНІЙ, НОВІЙ. Так само відчуття даліни, висоти, простору передаються словами, в яких домінують звуки й звукосполучення Е, О, ЛА, ЛІ, КО, ПО: «СЕРЕД СТЕПУ ШИРОКОГО, ЛАНИ ШИРОКОПОЛІ, СИНЄ море. Настрої й почуття гніву, заклики до боротьби проти ворогів передаються енергійними різкими звучаннями, де домінують сполучення звуків КР, ВР, АЙ, ОЙ: «ВРажаю, Злою КРо-в'ю», «КРов воРОЖу», «каЙдани поРВіте», «волю ОКРопіте».

Вживання звуконаслідування — тавтології «реве ревучий» посилює ритмічність і емоційність мови (словосполучення РЕ РЕ нагадують своїм звучанням рев розбурханого Дніпра).

Отже, розвиток образів у поезії «Заповіт» «іде не тільки в смислово-логічному, а й у чисто інтонаційному плані»¹⁹. Відомий український музикознавець Олександра Цалай-Якименко зазначає, що музикальність «Заповіту» не обмежується барвистою інструментовкою і що «розвиток словесних образів «Заповіту» супроводжується розгортанням такої звукової композиції вірша, яка викликає чіткі аналогії з сонатною формою в музиці... Для сонатності характерне співставлення контрастних тем, активний розвиток їх та встановлення нового співвідношення між образами»²⁰.

Дослідниця віршової техніки Шевченка Ніна Чамата стверджує: «Шевченко — поет надзвичайно широкого інтонаційного діапазону, його віршова мова винятково емоційна... Шевченкова інтонація відзначається справжнім новаторством, в основі якого лежить постійне поглиблення зв'язків та взаємодії ритміко-інтонаційної і змістової структур вірша»²¹.

Шевченко, як слушно зазначає М. Рильський, належить до поетів, які сприймали світ передусім м у з и к а л ь н о»²². М. Рильський стверджує, що «провідна риса поезії Шевченка є музика, мелос, ритмічна могутність і метрична різноманітність»²³. На думку

18. О. С. Цалай-Якименко. Музикальність Шевченкової поезії. «Нар. творчість та етнографія», 1965, 2, стор. 31.

19. О. С. Цалай-Якименко. Музикальність Шевченкової поезії. «Нар. творчість та етнографія», 1965, 2, стор. 32.

20. О. С. Цалай-Якименко. Музикальність Шевченкової поезії. «Нар. творчість та етнографія», 1965, 2, стор. 31.

21. Н. Чамата. Наспівний вірш Шевченка. «Збірник праць 23-ої Наукової Шевченківської Конференції». К. Академія Наук Української РСР. 1979, стор. 47-48.

22. М. Рильський. Поезія Тараса Шевченка. М. Академія Наук СРСР. 1962, стор. 39.

23. Там же, стор. 35.

Максима Рильського, Шевченко «під час творення своїх поезій СПІБАВ їх собі в думці»²⁴.

Аналогічну думку — на 45 років раніше від М. Рильського, висловив відомий український композитор і музикознавець Станіслав Людкевич. Він вважав, що Шевченко «не складав, а виспівував свої поезії, хоч і без мелодії»²⁵. Цю так звану співність Шевченкової поезії ми відчуваємо і в «Заповіті». Досить тільки звернути увагу на звукові повтори в цій поезії:

Як УмрУ, тО пОхОвАйтЕ мЕнЕ нА мОгИлІ —
тут маємо звукові повтори: У-У, О-О-О-О, Е-Е-Е 2 у, 4 о, 3 е.

У дальших рядках:

сЕрЕд стЕпУ шИрОкОгО нА ВкрАйНІ мИлІй
Тут Е-Е-Е О-О-О А-А І-І-І 3 е, 3 о, 3 і.

Ця співність відчувається і в кінцевих восьми рядках:

пОхОвАйтЕ тА встАвАйтЕ кАйдАНИ пОрВІтЕ
3 о, 6 а, 3 е

І врАжОйУ злОйУ крОв'йУ вОльУ ОкрОпІтЕ
6 о, 4 у, 2 і
(9 о, 7 а, 4 у, 4 е, 3 і)

І мЕнЕ в сімІї вЕликІй в сімІї вОльнІй нОвІй
8 і, 3 е, 2 о

нЕзАБудьтЕ пом'йАнУтИ нЕзлИм тИхИм слОвом
3 е, 2 а, 2 у, 3 и, 3 о
(8 і, 6 е, 5 о, 5 и і 2 у.)

Ця співність і мелодійність Шевченкових поезій була основною причиною того, що не тільки композитори стали класти на музику вірші Шевченка, а й прості люди стали співати поезії Великого Кобзаря. Цей факт стверджує й український музикознавець Микола Гордійчук: «Шевченка не тільки читають — він належить до небагатьох поетів, творчість яких набула співаної форми побутування. Сам процес читання його віршів, сповнених емоційності, «захованої» музичної інтонації і музичної образності підсвідомо викликає бажання музично осмислити кожне слово, проспівати його»²⁶.

Ця співність, себто потенціально можливість музичного відтворення, особливо притаманна «Заповітові» Шевченка. Народнопісенний 14-складовий вірш, властиві для народної пісні особливості римування, інтонації, народно-пісенна фоніка, звукові повтори

24. М. Рильський. Поетика Шевченка. «Наукові Записки» АН УРСР, т. 2, 1946, стор. 25.

25. С. Людкевич. Про основу і значення співності в поезії Т. Шевченка. «Молода Україна», Львів, 1902, річн. III, ч. 4, стор. 125.

26. А. Гордійчук. Шевченкова пісня. В кн.: М. Гордійчук. Фолкльор і фолкльористика. К. «Музична Україна» 1979, стор. 54-55.

— все це сприяло перетворенню поетичного твору в могутню революційну пісню. «Величезне розповсюдження музики на твори Шевченка, каже О. С. Цалай-Якименко, було зумовлене не тільки їх політичною гостротою, а й винятковою музикальністю»²⁷.

Вперше «Заповіт» був покладений на музику 118 років тому. 1868 року львівська «Громада» урочисто відзначала шевченківські дні великим концертом. На прохання цієї громади композитор Микола Лисенко написав музику до «Заповіту» для чоловічого хору, сольо тенора і фортепіано. Тоді ж створив музику до «Заповіту» й галицький композитор М. Вербицький, але вона не мала того успіху, яким користувався «Заповіт» Лисенка. Одначе, автором всесвітньої мелодії «Заповіту» став не М. Лисенко і не М. Вербицький, а полтавський аматор музики Гордій Павлович Гладкий. Його мелодія — це справжній шедевр українського пісенного мистецтва — витіснила всі інші мелодії, всі інші композиції і стала народною революційною піснею, *стала національним гімном українського народу*. Гордій Гладкий створив мелодію до «Заповіту» 1870 року, себто 116 років тому. Полтавські семінаристи перші заспівали цю безсмертну пісню Великого Кобзаря. І ця пісня, незважаючи на царські обмеження, заборони, поширилася по всій Україні. «Заповіт» з мелодією Г. П. Гладкого «став однією з найулюбленіших народніх пісень — народ прийняв твір, як свій, зберігав і передавав від покоління до покоління в усній традиції. Фолкльористи записували «Заповіт» як народню пісню»²⁸.

Фахова аналіза мелодії Г. П. Гладкого належить музикознавцеві Олександрі Цалай-Якименко²⁹. Стверджуючи, що широкий популяризації Шевченкового «Заповіту» у великій мірі сприяла музика Г. П. Гладкого, О. Цалай-Якименко далі зазначає: «Завдяки органічним зв'язкам з побутуючими народнопісенними жанрами та образно-інтонаційною системою українського пісенного фолкльору мелодія Г. Гладкого стала основним «інтонаційним резонатором» образів «Заповіту»³⁰. В «Заповіті» Г. Гладкого, — каже дослідниця, — використовуються властиві українській народній творчості засоби музичного втілення героїчного»³¹. «В першому куплеті «Заповіту» носієм домінуючого образу тексту (образ суму, туги) є, при певних темпових та ритмічних умовах, в першу чергу мелодична виразність. Елегійні образи другого куплету посилюються мелодико-гармонічними зворотами, типовими для емоційної романсової лірики XIX століття.

27. О. С. Цалай-Якименко. Цит. праця, стор. 26.

28. О. Лисенко. До історії створення музики «Заповіту». «Шевченко і музика». Збірник статей. К. «Мистецтво», 1966, стор. 23.

29. О. С. Цалай-Якименко. «Заповіт» Т. Г. Шевченка — народна революційна пісня. «Народна творчість та етнографія», 1963, I, стор. 3-11.

30. Там же, стор. 4.

31. Там же, стор. 7.

Чіткі, закличні, риторичні фрази третього куплету підкреслюються з допомогою темпово-ритмічної виразності та переосмислення гармонійної основи в нових темпових умовах. «Це викликає конкретні асоціації з героїчними образами народно-пісенної творчості»³².

Отже, Гордій П. Гладкий конгеніально поєднав поетичне слово Шевченка з музикою. Відомі понад двадцять обробок мелодії Г. Гладкого: К. Стеценка, О. Кошиця, А. Спендіарова, Я. Степового, Г. Давидовського, П. Ревуцького та ін. На текст «Заповіту» існує понад 60 музичних творів, зокрема кілька музичних творів великих форм: кантата С. Людкевича, поема Р. Глієра, кантати Б. Лятошинського, В. О. Барвінського, Л. Ревуцького та інших.

«Заповіт» з мелодією Г. Гладкого став улюбленою піснею ще в 80-их рр. XIX століття. Але вперше був надрукований тільки після революції 1905 року.

В роки Революції 1917-1920 рр. Шевченків «Заповіт» лунав в усіх містах і селах України. Він став справжнім національним гімном українського народу.

У червні 1917 року на Всеукраїнському Військовому З'їзді Шевченків «Заповіт» залунав як переможна пісня українського народу. Ось як розповідають українські діячі про цей історичний момент. Видатний політичний діяч Микола Ковалевський у своїх спогадах пише:

«Всі відчували, що настає історичний момент. І врешті, коли постать Володимира Винниченка піднялась на трибуну, розлігся грім оплесків і оваційних вигуків. А коли Симон Петлюра подав знак рукою, знову запанувала тиша. Тоді Володимир Винниченко повідомив Другий Військовий З'їзд про історичну постанову Української Центральної Ради і почав читати слова першого Універсалу. Тисячна маса вояків з гуркотом піднялась із своїх місць і стоячи слухала ці слова... А коли пробриніли останні слова Першого Універсалу, вибух ентузіазму був такий великий, що, як здавалося, мури монументального будинку затряслися у своїх основах. І тоді почувся урочистий спів «Заповіту»³³.

Ще яскравіше описав цей великий історичний момент Володимир Винниченко — автор тексту Першого Універсалу Української Центральної Ради — заступник її Голови:

«Увесь З'їзд підвівся й стоячи завмер у чеканні. І серед затаєного духу кількох тисяч людей залунали перші виразні слова Української Державности... Те чуття, яке охопило увесь З'їзд, було найкращим доказом, що це іменно те слово, якого ждалося

32. Там же, стор. 9.

33. Микола Ковалевський. При джерелах боротьби. Інсбрук. 1960. стор. 354.

й яке висловлювало душу піднесеної нації. Грім радості, захвату й ентузіазму дійшов до екстазу, до чуття побожности, до бажання молитися своїй радості, своєму екстазові. Весь театр, з делегатами, з публікою, з кореспондентами газет став на коліна й нечуванним, могутнім потрясаючим душу хором заспівав Великий «Заповіт»:

Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою, злою кров'ю
Волю окропіте. . .

Засмажені, загартовані в боях, у крові, в стражданнях обличчя кривились від солодкого болю надзвичайних переживань, від високої, ніколи не знаної радості. . .»³⁴.

Так само й Володимир Кедровський у своїх спогадах пише, що після того, як були прочитані останні слова І Універсалу УЦР, «ридаючи, навколюшках увесь народ співав 'Заповіт'»³⁵.

Український поет Юрій Клен, згадуючи цей урочистий момент великого всенародного піднесення, писав про «видиво Нової України»:

У Києві гудуть потужно дзвони
В Михайлівському і у Святій Софії,
Столиця в повені тих звуків тоне,
І дійсністю стає, що жило в мрії. . .

Угору линуть звуки «Заповіту»,
Схиляється весь натовп на коліна»³⁶.

У роки національно-визвольної революції на Шевченківських Святах не тільки в містах і селах, а навіть і на хуторах лунали урочисті звуки Шевченківського «Заповіту». Цю традицію не могли знищити й московські окупанти. «Вже здавна на Україні встановилася, — як зазначає М. Рильський, — прекрасна традиція — слухати спів «Заповіту» стоячи, що є найкращим доказом глибокої пошани до Великого Кобзаря»³⁷. Проте останнім часом в умовах посиленої русифікації й поширення російського шовінізму московські окупанти намагаються скасувати цю столітню українську традицію, яка поширилася навіть поза межами України. Коли українська капела кобзарів 1929 року виступала перед робітниками міста Чити (на Забайкаллі), то присутні на концерті люди попросили заспівати «Заповіт». Коли його виконували, всі

34. В. Винниченко. Відродження нації. Відень. 1919.

35. Володимир Кедровський. 1917 рік. Вінніпег, 1967, стор. 140.

36. Юрій Клен. Твори, том 2. Торонто, 1957, стор. 47.

37. М. Рильський. Поетика Шевченка. «Наукові Записки», т. 2, 1946, стор. 28.

стали і так слухали спів до кінця³⁸. Але 1970 року в самвидавному «Українському Віснику» повідомлено про такий факт: «Учителька однієї із львівських шкіл (здається школа I) була відправлена на пенсію, навіть не допрацювавши до кінця навчального року, тільки за те, що сказала дітям встати, коли виконувався на шкільному літературному ранкові Шевченків «Заповіт»³⁹.

«Заповіт» і як літературний твір, і як пісня «набув такої великої популярності за межами нашої Батьківщини, — твердить Г. А. Нудьга, — що можна говорити про його міжнародний резонанс»⁴⁰.

«Заповіт» перекладено на 55 мов світу⁴¹. Багато поетів перекладали «Заповіт» на російську мову, таких перекладів є понад 10. Так само багато різних перекладів «Заповіту» на інші мови: на німецьку, англійську, грузинську, польську. Сотні поетів різних націй перекладали «Заповіт» на свої мови. Аналізі цих перекладів присвячено десятки наукових розвідок різних критиків і літературознавців різних країн.

«Заповіт» як пісня також широко відомий поза межами України. Ще до революції 1917 року «Заповіт» співали українською мовою не тільки в Україні та в Білорусії, а також і в Литві, в Грузії та в інших місцевостях. Наприклад, у столиці Грузії Тбілісі на Шевченківському Вечорі 1913 року на вимогу публіки було двічі проспівано «Заповіт». Публіка слухала його стоячи⁴². Коли в січні 1929 року українська капела «Думка» виступала в Парижі перед французькими слухачами, «Заповіт» довелося проспівати кілька разів⁴³.

1939 року під час святкування 125-річчя з дня народження Шевченка гості на могилі поета в Каневі декламували «Заповіт» на 16-ти мовах, але співали його однією, українською, мовою і на одну мелодію, на мелодію Гордія Павловича Гладкого⁴⁴.

Отже «Заповіт» Тараса Шевченка як літературний твір належить до найдосконаліших зразків політичної лірики, а «Заповіт» як пісня належить до найвидатніших зразків світової музичної творчості. Пісня «Заповіт» адекватно передає могутній революційний дух Шевченка, а також і його словесну мистецьку довершеність.

38. «Музыка масам», 1929, 5, стор. 27. Г. А. Нудьга. Цит. праця, стор. 28.

39. «Український Вісник». Вип. I-II. Січень — травень 1970. Документи V. Париж-Балтімор. В-во «Смолоскип». 1971, стор. 210.

40. Г. А. Нудьга. Цит. праця, стор. 28.

41. Т. Шевченко. «Заповіт» Мовами народів світу. К. 1964, 122 стор (Надруковано 55 перекладів 55-ма мовами).

42. Н. Орловська. Шевченківські ювілеї в Грузії. «Радянське літературознавство», 1960, ч. 6. Г. А. Нудьга. Цит. праця, стор. 32.

43. Г. А. Нудьга. Цит. твір, стор. 28.

44. Там же, стор. 28.

Минуло понад сто років з часу його створення. За цей довгий період часу «Заповіт» з кожним роком ставав популярнішим, його вплив що далі збільшувався й захоплював все ширші й ширші маси народу, поширювався серед народів усього світу. Революційні заклики «Поховайте та вставайте, кайдани порвіте» звернені до всіх поневолених народів світу і особливо до поневоленого московським імперіялізмом українського народу.

«Заповіт» Шевченка в часи царського поневолення України був могутньою зброєю в боротьбі українського народу за свою свободу. Таку саму місію виконує «Заповіт» і в наші часи злочинної советської русифікації. Революційні заклики Шевченкового «Заповіту» на повний голос звучать і в наші страшні часи, коли ворог намагається знищити українську націю, вживаючи найрізноманітніших засобів народовбивства. «Заповіт» Тараса Шевченка у своїй словесній і пісенній музичній формі в минулому мав виключний вплив на український народ, сприяючи піднесенню його національної свідомости, підтримуючи його дух і волю до боротьби. «Заповіт» Шевченка разом із безсмертними іншими поетичними творами Шевченка і тепер гартує дух нескорених борців сучасного Українського Руху Опору. Шевченко своїм могутнім палким словом рятував Україну в часи царського гніту. Шевченко рятує український народ і тепер в умовах безоглядної, московської, примусової русифікації.

Шевченко — безсмертний, його могутня поезія — безсмертна! Безсмертний і його «Заповіт». Тому то, як каже одна сучасна українська поетеса:

В НАЙТЯЖЧІ ДНІ МИ НЕ ПОМЕРЛИ
ЧЕРЕЗ БЕЗСМЕРТІС ТВОЄ!

Слід по поетові

Леся УКРАЇНКА

НА РОКОВИНИ ШЕВЧЕНКА

Колись нашу рідну хату
Темрява вкривала,
А чужа сусідська хата
Світлами сіяла.

Та кинув ти, наш Кобзарю,
Чужії пороги,
Орав свою вбогу ниву,
Рідні перелоги.

Гомоніла твоя кобза
Гучною струною,
В кожному серці відбивалась
Чистою луною.

Спочиваєш ти наш батьку,
Тихо в домовині,
Та збудила твоя пісня
Думки на Вкраїні.

Хай же промінь твоїх думок
Поміж нами сяє, —
«Огню іскра великого»
Навік не згасає!

Щоб між нами не вгасало
Проміння величне,
Ти «поставив на сторожі»
Слово твоє вічне.

Ми, як ти, минати будем
Чужії пороги,
Орать будем свої ниви,
Рідні перелоги.

С. ЧЕРКАСЕНКО

ВЕЛИЧНИЙ ПАМ'ЯТІ ПРОРОКА

Гей, не гоймо давніх ран.
Встаньмо, хворий і здоровий, —
В руки меч! На вражий стан!
Ми заллемо рідний лан
Морем злої чорнокрови!

Позбираєм сонми сил, —
Ще всміхається нам доля, —
Не опустим дужих крил,
І на заклик із могил
Встане славна наша Воля!

На шляху усе зметем, —
Не спинити з гір потоку,
І на волі не мечем —
Словом тихим спом'янем
Ми Великого Пророка.

Микола ЗЕРОВ

ШЕВЧЕНКОВА МОГИЛА

Над степом зноситься гора-могила:
Земне з землею поєдналось у ній.
Довічний сон, нерушний супокій
Знайшла собі тут знівечена сила

Але... що смерть, як пісня легкокрила,
Мов вітер вольний в спеці осяйній,
Несе в майбутнє огневий напій,
Що ним минувшина жила й міцніла.

Побожний гостю, припади чолом!
З душі зринає радісний псалом,
Хоча від сліз і туманіють вії:

Там дід Дніпро і степ без берегів,
А тут гора, розлогий шум гаїв
І хрест, як символ муки і надії.

Евген МАЛАНЮК

ШЕВЧЕНКО

Не поет — бо це ж до болю мало,
Не трибун — бо це лиш рупор мас,
І вже менш за все — «Кобзар Тарас»
Він, ким зайнялось і запалало.

Скорше — бунт буйних майбутніх рас,
Полум'я, на котрім тьма розтала,
Вибух крові, що зарокотала
Карою за довгу ніч образ.

Лютий зір прозрілого раба,
Гонта, що синів свяченням ріже, —
У досвітніх загравах — степа
З дужим хрустом випрости крижі.

А ось поруч — усміх, ласка, мати
І садок вишневий коло хати.

Марко БОЄСЛАВ

ВЕЛИКОМУ КОБЗАРЕВІ

Віще слово на крицю стопилось тверду
На мечі перекувало плуги і сумління.
Глянь — у лавах готове грізне покоління —
Нас веде на бої переможні Твій Дух!

Ми йдемо Заповіт Твій сповнити святий —
Україно, — Тобі ми клялись Його Словом:
Храм і волю скупаємо в ворога крові
І воскреснете в величі — Мати і Ти!

Микола ВЕРЕС

ТИ З НАМИ ЙДЕШ

Де гордо вносяться Дніпрові кручі,
Незгасним променем крізь ночі й дні
Над містом Каневом зоря сліпуча
Іскрить в небесній глибині,

А степ довколишній бандурить думи,
Пісень Тарасових здійма порив
І струни давнього з новітнім шумом
Несуть акорд пророчих слів.

І видно в далечі, як грає море,
Як грізно піняться Дніпро і Прут,
І чути відгуки гармат «Аврори»,
Відлуння Жмеринки і Крут,

І знову множаться огні в Карпатах,
У кожному закутку поліських пуц,
І кожна дихає завзяттям хата,
Готує пімсту кожний куц. . .

Ні, не в могилі ти, не вмер, Кобзарю,
Герольдом величі і слави днів
Ідеш невидимо із нами в парі
Шляхом одвічної борні,

Шляхом осяяним, шляхом великим,
Шляхом, що лезами накреслив ти,
Текли Вкраїною криваві ріки,
Течуть тай будуть ще текти,

А ми не спинимось. Її синами
Нас вчать лишитися пісні співця,
Ні, він не в Каневі, він йде із нами,
Він каже битись до кінця,

Він словом генія душі хоробрій
Дає гартовані і силу й міць
Невпинно линути на райдуг обрій
Крилатим летом дужих птиць.

Летімо ж лавою, ключем похідним
Навкіс грозовищам грядучих літ,
Щоб, все звияживши, сповнити гідно
Палкий поетів заповіт.

У справах Помісности й Патріярхату

Ілля ДМИТРІВ

ЗМАГАННЯ ЗА ПОМІСНІСТЬ І ПАТРІЯРХАТ НА ПОРЯДКУ ДЕННОМУ

Було це 11-го жовтня, 1963 р., коли Їх Святість Патріярх Отець Йосиф, митрополит Помісної Української Католицької Церкви, який в лютому того ж року прибув з московських тюрем та концтаборів, своїми зболілими від наруг, тортур і 18-літнього мучеництва в тюрмах та концтаборах, промовив до Отців Ватиканського Собору II такі слова:

«Ми з повним довірям сподіваємося від Собору великого заспокоєння та сильної підтримки, тому що, як сказано, сам факт Собору підносить Католицьку Церкву в очах цілого світу, і немає сумніву, що й на Сході у великій мірі у деяких державах причиниться до зміни оплаканого стану.

«Для заманіфестування цього благородного впливу, я в імені всієї нашої Церкви гаряче прошу, щоб цей Священний Собор зволив піднести наш головний Києво-Галицький Митрополичий Престол до патріярхальної гідности і нарешті завершив великі намагання Вселенських Архиєреїв Урбана VIII, Григорія XVI, Пія IX та Лева XIII за створення цього патріярхату. Це причиниться до зміцнення Католицької Церкви на Сході, не тільки серед католиків, але також серед православних.

«Такою прихильністю Собор з'єднає собі велику пошану й дуже щирю вдячність у східних вірних і причиниться до великого поступу в закріпленні католицької віри на Сході»¹.

Це гаряче прохання Глави Церкви було прийняте Отцями Собору як внесення samozрозуміле, тим більше, що його вніс Глава найжорстокіше переслідуваної у цих часах Церкви, який сам був наочним свідком цих переслідувань. Внесення увійшло в Собор також від імени всієї тодішньої Ієрархії Помісної Церкви. Це внесення мало в цьому часі також підтримку «Меморіалом», підписаним 36-ма, якщо не помиляємося, представниками українського наукового світу, що був висланий до Секретаря Стану, але заадресований особисто до папи Павла VI. Від українського політичного

1. За перекладом з латинської мови д-ра Мирослава Борисюка (Патріярхат).

світу питання помісности й патріархату було піддержане в меморіалі-зверненню голови Проводу ОУН п. Ярослава Стецька.

Під кінець 1964 року папа Павло VI проголосив як обов'язуючі постанови Ватиканського Собору II відносно Східніх Католицьких Церков. Для помісности й патріархальної гідности УКЦеркви найважливіші зокрема 7, 8, 9, 10 й 11 артикули Декрету Ватиканського Собору, а саме:

«§ 7. Від найдавніших часів живе в Церкві патріархальна установа, признана вже першими Вселенськими Соборами. Назву східнього патріарха носить той єпископ, що має судовість над усіми єпископами, не виключаючи митрополитів, над клиром і над мирянами своєї території чи свого обряду, згідно з приписами права і без порушення первоверховної власти Римського Архiereя.

Денебудь буде поставлений єрарх якогось обряду поза межами патріархальної території, він за приписами права остається приєднаний до єрархії патріархату.

§ 8. Патріярхи Східніх Церков, хоч і пізніші одні від одних часом (установлення), однак усі є рівні з огляду на патріархальну гідність з тим, що остається ненарушене законно між ними встановлене право почесного першєнства.

§ 9. Згідно з найдавнішою традицією Церкви особлива честь належиться патріярхам Східніх Церков, тому що кожний з них стоїть на чолі свого патріярхату, як отець і голова.

«Тому Священний Собор постановляє, щоб їхні права і привілеї були привєрнені за думкою стародавніх традицій кожної Церкви і за думкою рішень Вселєнських Соборів. Ті права і привілеї є саме ті, що мали силу в час єдности Сходу з Заходом, хоч і треба їх децє пристосувати до сьєгоднішніх обставин.

«Патріярхи, разом зі своїми Синодами, становлять вищу інстанцію для всякого роду справ патріярхату, включно з правом творєння нових єпархій та іменування владик свого обряду в межах патріярхальної території, із застереженням невїд'ємного права Римського Архiereя інтервеніувати в поодиноких випадках.

§ 10. *Те, що сказано про патріярхів, є також важне, за приписами права, і для верховних архієпископів, що стоять на чолі якоїсь поодинокї Церкви чи Обряду.*

§ 11. *Тому що патріярхальна установа є в Східніх Церквах традиційною формою правління, цей Священний і Вселєнський Собор бажає, щоб там, де потрібно, були встановлені нові патріярхати; а їх установлення застерігається Вселєнському Соборови або Римському Архiereєви»².*

Спираючись на цей декрет. Блаженніший Патріарх Йосиф, у цьому часі ще Верховний Архієпископ, окремим декретом-зарядженням увів постанови Ватиканського Собору II як зобов'язуючі в життя помісної УКЦ. Ось довша цитата з цього переважливого документу:

«Отже, спираючись на § 10. Собору, де говориться, що всі постанови Собору відносно влади патріархів відносяться також до влади архієпископів, які очолюють єрархію якоїсь помісної Церкви, або якогось окремого Обряду, — Ми з титулу Верховного Архієпископа, визнаного за нами Свят. Отцем папою Павлом VI, і користаючи з влади даної патріархам щодо згаданого речення, постановляємо і оцим письмом подаємо до відома, що в нашій Католицькій Церкві Візантійсько-Українського Обряду (Греко-Руського) постанови декрету Собору про Східні Католицькі Церкви входять в ужиття з празником Благовіщення Пресв. Богородиці, тобто з днем 25 березня 1965 р. за новим стилем і 7 квітня ц. р. за старим стилем.

«Ця наша постанова обов'язує всі наші Митрополії, Архієпархії, Апост. Екзархати, Апост. Візитатури, як також монастирі всіх наших чинів і згромаджень, чоловічих і жіночих, усе духовенство і мирян.

Призиваючи найбагатшого Божого Благословення для кожної Церкви, пересилаємо всім наші найкращі молитовні побажання з Різдом Христовим і новим Роком 1965».³

У днях від 29-го вересня до 4-го жовтня 1969 року в Римі відбувся IV Архієпископський Синод Владик Помісної УКЦ, від якого вийшли такі дві важливі постанови всього єпископату:

«(1) Виразно станувши в часі Вселенського Ватиканського II Собору на патріархальних началах в устрою та правлінню Помісної Української Церкви, які — устрій і правління — від віків зберігаються в усіх Помісних Церквах Сходу, в тому числі і в Києво-Галицькій Митрополії, Синод рішає на цих канонічно-правних началах виконувати свою пастирську службу в управлінню Української Католицької Церкви в усіх країнах поселення її вірних під проводом Верховного Архієпископа, згідно Патріарха, як помісного голови.

*(2) Конституція й устрій Українського Патріархату є такі, як і інших патріархатів на Сході, з узглядненням властей Києво-Галицького Митрополита до Берестейської Унії. (3) Синод рішає вислати письмо до Святішого Отця, підписане всіми Владиками з проханням піднесення Верховного Архієпископства Української Католицької Церкви до гідності Патріархату».*⁴

3. Там же, стор. 89-90.

4. Там же, стор. 100-101.

Преважливі кроки в напрямі осягнення і забезпечення за УК-Церквою помісних прав і патріяршого завершення були зроблені на V і VI її Синодах у Римі, як також у численних документах, меморіялах, петиціях тощо, які ще дуже свіжі в нашій пам'яті. В українській діаспорі постав великий мирянський рух, згромаджений у крайових і всесвітніх установах та організаціях. Появилось у зв'язку з цим багато періодичних і часових журнальних, брошурованих і декілька книжкових видань, а також і декілька студійних праць на ці теми, що пригадали нам значно раніші заходи у цих переважливих питаннях до найвищих властей Вселенської Католицької і Православної Церков (для прикладу, заходи Уряду УНР перед Царгородським Патріярхом у 19-20 рр. б. стол.).

Але, з відомих і менше відомих нам причин в римських куріальних колах це життєве питання не тільки не посувалося до переду. Відв'язуючись у різний спосіб і з різних причин від його позитивної розв'язки, римські кола змусили бл. п. Патріярха Йосифа вжити найбільш радикальний крок і оснувати Патріярхат Києво-Галицький і Всієї Руси власними властями з вірою, що скоріше або пізніше цей крок буде одобрений також Римською курією і Патріярхат буде визнаний згідно з декретами Ватиканського Собору II. В квітні, а відтак у липні Святого Ювілейного 1975 року це діло було зроблене, поблагословлене й освячене св. Архиерейською Літургією в Базилиці св. ап. Петра у Ватикані.

У вересні 1984 року Їх Святість Патріярх Йосиф відійшов із цього світу на вічний спочинок. У своєму «Завіщанню» Їх Святість Патріярх присвятив ще незакінченому змагання за Помісність і Патріярхат дуже багато уваги. Ось для ілюстрації того, що друкуємо після тієї вступної інформативної статті, декілька довших цитат із «Завіщання»:

«Свідомий вагомості такого свідчення, у своєму Слові до Отців Собору, дня 11 жовтня 1963-го року заговорив я не про свідчення своє, — воно ж було відоме, — але про свідчення нашої Української Церкви: Про свідчення її віри в Христа і Його Єдину, Святу, Соборну й Апостольську Церкву, свідчення, підтверджене кривавою печаттю безстрашного ісповідництва, терпіння, мучеництва і горами наших жертв. Щоб висловити перед усім світом вдячність, признання й особливо, щоб заявити сострадання зі страдаючими і дати їм моральну підтримку, вніс я прохання-пропозицію: Піднести Києво-Галицьку Митрополію і всієї Руси до патріярхальної гідності. . .

Це перший раз в цілій історії нашої Церкви Ідея її Патріярхату була поставлена прилюдно, ясно і на такому всесвітньому форумі, як Вселенський Собор, хоч сама ідея не нова: Київські митрополити, хоч не носили патріяршого титулу, управляли Церквою

Спираючись на цей декрет. Блаженніший Патріарх Йосиф, у цьому часі ще Верховний Архієпископ, окремим декретом-зарядженням увів постанови Ватиканського Собору II як зобов'язуючі в життя помісної УКЦ. Ось довша цитата з цього переважливого документу:

«Отже, спираючись на § 10. Собору, де говориться, що всі постанови Собору відносно влади патріархів відносяться також до влади архієпископів, які очолюють єрархію якоїсь помісної Церкви, або якогось окремого Обряду, — Ми з титулу Верховного Архієпископа, визнаного за нами Свят. Отцем папою Павлом VI, і користаючи з влади даної патріархам щодо згаданого речення, постановляємо і оцим письмом подаємо до відома, що в нашій Католицькій Церкві Візантійсько-Українського Обряду (Греко-Руського) постанови декрету Собору про Східні Католицькі Церкви входять в ужиття з празником Благовіщення Пресв. Богородиці, тобто з днем 25 березня 1965 р. за новим стилем і 7 квітня ц. р. за старим стилем.

«Ця наша постанова обов'язує всі наші Митрополії, Архієпархії, Апост. Екзархати, Апост. Візитатури, як також монастирі всіх наших чинів і згромаджень, чоловічих і жіночих, усе духовенство і мирян.

Призиваючи найбагатшого Божого Благословення для кожної Церкви, пересилаємо всім наші найкращі молитовні побажання з Різдом Христовим і новим Роком 1965».³

У днях від 29-го вересня до 4-го жовтня 1969 року в Римі відбувся IV Архієпископський Синод Владик Помісної УКЦ, від якого вийшли такі дві важливі постанови всього єпископату:

«(1) Виразно станувши в часі Вселенського Ватиканського II Собору на патріархальних началах в устрою та правлінню Помісної Української Церкви, які — устрій і правління — від віків зберігаються в усіх Помісних Церквах Сходу, в тому числі і в Києво-Галицькій Митрополії, Синод рішає на цих канонічно-правних чачалах виконувати свою пастирську службу в управлінню Української Католицької Церкви в усіх країнах поселення її вірних під проводом Верховного Архієпископа, зглядно Патріярха, як помісного голови.

*(2) Конституція й устрій Українського Патріярхату є такі, як і інших патріярхатів на Сході, з узглядненням властей Києво-Галицького Митрополита до Берестейської Унії. (3) Синод рішає вислати письмо до Святішого Отця, підписане всіми Владиками з проханням піднесення Верховного Архієпископства Української Католицької Церкви до гідности Патріярхату».*⁴

3. Там же, стор. 89-90.

4. Там же, стор. 100-101.

Преважливі кроки в напрямі осягнення і забезпечення за УК-Церквою помісних прав і патріяршого завершення були зроблені на V і VI її Синодах у Римі, як також у численних документах, меморіялах, петиціях тощо, які ще дуже свіжі в нашій пам'яті. В українській діаспорі постав великий мирянський рух, згромаджений у крайових і всесвітніх установах та організаціях. Появилось у зв'язку з цим багато періодичних і часових журнальних, брошурованих і декілька книжкових видань, а також і декілька студійних праць на ці теми, що пригадали нам значно раніші заходи у цих преважливих питаннях до найвищих властей Вселенської Католицької і Православної Церков (для прикладу, заходи Уряду УНР перед Царгородським Патріярхом у 19-20 рр. б. стол.).

Але, з відомих і менше відомих нам причин в римських куріальних колах це життєве питання не тільки не посувалося до переду. Відв'язуючись у різний спосіб і з різних причин від його позитивної розв'язки, римські кола змусили бл. п. Патріярха Йосифа вжити найбільш радикальний крок і оснувати Патріярхат Києво-Галицький і Всієї Руси власними властями з вірою, що скоріше або пізніше цей крок буде одобрений також Римською курією і Патріярхат буде визнаний згідно з декретами Ватиканського Собору II. В квітні, а відтак у липні Святого Ювілейного 1975 року це діло було зроблене, поблагословлене й освячене св. Архиєрейською Літургією в Базилиці св. ап. Петра у Ватикані.

У вересні 1984 року Їх Святість Патріярх Йосиф відійшов із цього світу на вічний спочинок. У своєму «Завіщанню» Їх Святість Патріярх присвятив ще незакінченому змагання за Помісність і Патріярхат дуже багато уваги. Ось для ілюстрації того, що друкуємо після тієї вступної інформативної статті, декілька довших цитат із «Завіщання»:

«Свідомий вагомості такого свідчення, у своєму Слові до Отців Собору, дня 11 жовтня 1963-го року заговорив я не про свідчення своє, — воно ж було відоме, — але про свідчення нашої Української Церкви: Про свідчення її віри в Христа і Його Єдину, Святу, Соборну й Апостольську Церкву, свідчення, підтверджене кривавою печаттю безстрашного ісповідництва, терпіння, мучеництва і горами наших жертв. Щоб висловити перед усім світом вдячність, признання й особливо, щоб заявити сострадання зі страдаючими і дати їм моральну підтримку, вніс я прохання-пропозицію: Піднести Києво-Галицьку Митрополію і всієї Руси до патріярхальної гідності. . .

Це перший раз в цілій історії нашої Церкви Ідея її Патріярхату була поставлена прилюдно, ясно і на такому всесвітньому форумі, як Вселенський Собор, хоч сама ідея не нова: Київські митрополити, хоч не носили патріяршого титулу, управляли Церквою

наче патріярхи, користуючись патріяршими правами по взору інших Східних Церков. Вони були свідомі, що Патріярхат Церкви — це видимий знак зрілості і самобутності помісної Церкви та могутній чинник в церковному і народньому житті...

Важливість Патріярхату розуміли також правителі відродженої молодії української держави в революційних роках 1917-1920, коли висловлювали своє бажання бачити в Митрополиті Андреї Шептицькім, щойно звільненого В'язня царської Росії, першого Патріярха Києво-Галицького та всієї Русі. Наявний вислів цьому бажанню дає затверджена і проголошена Конституція Української Народньої Республіки в 1920 р., правда Конституція, яку здавлено, та мимо того вона свідчить про невмірущу Ідею Патріярхату нашої Церкви...

Тому й сьогодні, коли стали відомими таємні документи про контакти між Апостольською Римською Столицею і Московською Патріярхією, документи, що мають характер присуду смерті для Української Церкви, а разом з тим упокорююче вдаряють в саму Вселенську Христову Церкву, оглавлену Наступником св. Апостола Петра, ще раз благаю, наказую і заповітую тобі, моє Духовне стадо: «Браття, як діти світла ходіть... І не беріть участи в безплідних ділах тьми, але радше осуджуйте їх, бо що вони творять, соромно є їм говорити...» (Еф. 5:8, 11). До байдужих і незрячих кличу: «Встань, ти, що спиш, і воскресни з мертвих, і освітити тебе Христос...» (Еф. 5, 14). Ще і ще благаю вас усіх: «Будьте печаттю мого апостольства» (І Кор. 9, 2), «... бодріться, стійте в вірі, будьте мужні...» (І Кор. 18, 13), бо хоч ми «у всьому скорбні, та не здавлені, безнадійні, та нерозпачливі, гонені, та не покинуті, повалені, та не загиблі» (ІІ Кор. 4, 5-9)...

Ми стоїмо безповоротно на патріярхальному устрої нашої Церкви — сказав я у своєму Слові на закінчення нашого Синоду в 1969 р. (гл. Благовісник, кн. 1-4, р. 1969, стор. 120)...

Як Глава і Батько нашої Церкви старався я навчати й упоминати. Не раз як Батько закликав я до єдності благальними словами і як Глава нашої Церкви напоумлював рішучим твердим словом, коли треба було збудити приспане сумління і вказати на пастирську відповідальність за духовне стадо перед Богом і Церквою. Бож Єпископат повинен бути зразком єдності у правлінні Церкви і прикладом єдності в усіх ділянках церковного і народнього життя! Всі мої переживання з того приводу — зневаги, душевні рани, словом всі оці «стріли лукавого» — вам відомі. Вони не були легші, як у в'язницях і на засланнях. І переживав я їх так само болюче, як переживав передше в'язничні тортури. Та сьогодні я дякую Всевишньому за те, що мене били в тюрмах і били на волі! Дякую Йому за те, що мене били, а не величали раби...!

Найближчими нам по вірі і крові є наші православні брати. Нас єднає традиція рідного християнства, спільні церковні і на-

родні звичаї, спільна двотисячна культура! Нас єднає спільне змагання за самобутність рідної Церкви, за її Повноту, якої видимим знаком буде єдиний Патріярхат Української Церкви!

Всі ми, католики і православні, боремося за востання нашої Церкви і за її духовну силу в Україні і в країнах поселення наших вірних. І всі ми несемо важкий Господній хрест, ісповідуючи Христа! (Пор. Постанови Синоду — Благівісник, кн. 1-4, р. 1969, стор. 127)»⁵.

Під час величавих похоронів у Римі Їх Святости Патріярха Йосифа, після цих похоронів, а відтак під час богослужебних, молитовних і світських відзначень Їого світлої пам'яті у вересні 1985 року, глибока журба за спадщину Покійного Патріярха видніла на обличчях і домінувала в душах церковного й світського українського Божого люду і в Римі, і на поселеннях, а не менше — в поневоленій, нескоримій Україні. З притишеним віддыхом слідували душпастирі й миряни за тим, що на цю переважливу тему скаже Синод Владик Помісної УКЦеркви, що відбувся в Римі цього ж місяця.

Ці глибоко журливі почування роз'яснилися щойно в листопаді-грудні 1985 р., коли наспіли скупесенькі вісточки про те, що на Папському Синоді в листопаді-грудні 1985 року Їх Блаженство Патріярх Мирослав Іван поновив прохання від імени церковної Ієрархії визнати за Києво-Галицькою і Всієї Руси Митрополією, згл. Верховним Архиепископством, гідність Патріярхату. Не ці слова були вжиті Блаженнішим Патріярхом Мирославом Іваном, але суть одна і та сама. Певні і важливі аспекти помісности були підняті на цьому Папському Синоді Високопреосвященними владиками-митрополитами Максимом і Стефаном.

Ці важливі документи друковано в кн. 2 «В.Ш.» 1986 р., стор. 188 так, як вони наспіли до нашої Редакції у «Вістях з Риму» за грудень 1985 року. Змагання за Помісність й Патріярхат стоїть на денному порядку.

5. «Завіщення», «Вісті з Риму».

ПРОМОВА МИТРОПОЛИТА СТЕФАНА НА ПАПСЬКОМУ СИНОДІ

(26 листопада 1985 р.)

Маю честь говорити в імені філядельфійської української митрополичої провінції. Церква-мати цих юрисдикцій відновила єдність зі Святою Столицею чотири століть тому головно з однієї причини, а саме, запевнити собі опіку верховної власти Римського Архиєрея через нашу віру в примат св. Петра та його наслідників, єпископів Риму. Хоч ми були добре обзнайомлені з поняттям про вселенський собор як верховну власть та хоч мали ми власний синод єпископів, нам бракувало верховної власти папи як намісника Христа на землі.

Другий Ватиканський Собор видав для східних католицьких церков декрет *Orientalium Ecclesiarum*. Без сумніву, це був крок уперед; однак, не був він такий повний, як ми собі того бажали. Головна точка для застанови в *Orientalium Ecclesiarum* — це обмеження юрисдикції східних патріархів та верховних архієпископів до історичних границь їхніх Церков. Декрет відмовляє східнім католицьким Церквам прямої юрисдикції над власними вірними, які поселилися напостійно поза історичною територією своїх Церков. Це обмеження не є згідне з правдивим положенням цих східних Церков; воно також є шкідливе для духовного життя їх вірних.

Під час останніх 20-их років воєн, політичні й релігійні переслідування, несприятливі економічні й соціальні умовини та непростійність у модерної людини разом майже змусили більшість східно-католицьких вірних покидати їхні рідні землі і шукати кращого життя для себе і своїх родин в інших країнах, а часто й на інших континентах. Коли вони поселялися в цих нових землях, вони засновували парохії, екзархати та єпархії. Часто, однак, вони залишали за собою на батьківщині малі громади їхніх матірніх Церков, патріархати. Так, отже, як ось стоять справи, майже більшість вірних усіх східно-католицьких Церков тепер напостійно поселилися поза своїми рідними історичними територіями. Що більше, Українській Католицькій Церкві забороняється у своїй історичній території діяти як Церква через советське поневолення. А все таки ця ж сама Церква, при допомозі Святої Столиці зросла до 15-ох дієцезій і єпархій на чотирьох континентах у вільному світі.

Ми піддаємо думку, що воно неприродно, щоб патріарх чи верховний архієпископ, якого II Ватиканський Собор називає *Pater*

et Caput (батьком і главою) своєї Церкви, зривав зв'язки, які існують між ним і його вірними, тільки тому, що ці другі мусіли покинути свої рідні землі та емігрувати до інших частин світу. Природний закон встановляє, що члени родини не зривають відношення, які їх в'яжуть, тільки тому, що деякі пересилилися далеко від родинного гнізда.

Вірні, які пережили біль розлуки зі своєю батьківщиною, природно шукають лікувального духовного напряду та проводу батька і глави своєї рідної Церкви; відмовляти їм цієї потіхи глибоко ранить їх. Їх Церква є їх національною спільнотою. Їм духовний добробут уповні забезпечують лиш їх рідні священики і їх рідна Церква. Батько і глава без юрисдикції над ними — це для них зuboжіння, яке вони глибоко відчують.

Тому ми з пошаною просимо Вселенського Архiereя як намісника Христа на землі і правдивого наслідника св. Петра зарядити та дарувати пряму юрисдикцію головам східних католицьких Церков *sui iuris* над їхніми вірними, де б вони не жили.

Визнаємо верховну власть Римських Архiereїв встраювати в кожну справу всіх Церков, включно з автономними східними католицькими патріярхатами й верховними архиепископствами. Історія показала мудрість встраювань півів у критичних ситуаціях, що помогло індивідуальним Церквам.

Врешті, закінчуючи наші слова до цього світлого збору, ласкаво просимо, у додатку до дарування юрисдикції східнім католицьким патріярхам і верховним архиепископствам над своїми вірними по цілому світі, щоб це поширення юрисдикції введено в майбутній кодекс східнього канонічного права, як завжди, з такими обмеженнями й винятками, що їх Святіший Отець уважатиме потрібними й корисними.

Дякую за вашу увагу.

ПРОМОВА МИТРОПОЛИТА СТЕФАНА НА ПАПСЬКОМУ СИНОДІ

(Цю другу промову не виголошено, а влучено її в акти Синоду)

За кілька днів відзначатимемо двадцяту річницю декларації II Ватиканського Собору про релігійну свободу (*Dignitatis Humanae*), виданої 7 грудня 1965 р. Загально говорить, що католицька Церква Північної Америки значно причинилась, як до форми, так і до духа цієї декларації.

Вступний розділ цього документу стверджує: «Ватиканський Со-

бор заявляє, що людська особа має право на релігійну свободу». Він теж каже, що «ця свобода є в тому що всі люди повинні бути вільні від примусу, і то так, щоб у релігійних справах ніхто... не був змушуваний поступати проти власної совісті,... і приватно і публично, особисто, чи в спілці з іншими». Далше читаємо в цьому самому документі: «звідси виходить, що публичній владі не вільно, силою чи страхом чи іншими засобами, накидати громадянам визнання чи відречення якоїбудь релігії, або перешкоджувати в тому, щоб хтось вибирав собі чи залишав релігійну спільноту».

Ми зачитували довше цей важний документ, тому що історія ніколи ще не знала такого зосередження переслідування релігії, головню ж християнської, як це діється сьогодні. Ті мільйони людей, що живуть під комуністичним пануванням, яке в дійсності нищить кожную релігію, становлять половину людства. Як єпископ Української Католицької Церкви я терплю, бо моя матірня Церква у Советському Союзі не існує легально; її єпископи, священники, монахи й вірні становлять катакомбну Церкву в цьому нашому просвіченому сторіччі. Якщо, справді, вони ще не ув'язнені, то живуть із постійною загрозою опинитись у тюрмі чи бути вивезеними до концентраційного табору в одному з численних горезвісних лагерів.

Що можемо зробити ми, вільні члени католицької Церкви, щоб допомогти нашим братам і сестрам у цих модерних катакомбах? Одинокa поміч в обличчі цієї жорстокої тиранії є моральний натиск і протест з боку *всієї* католицької спільноти. У минулому робилося наполегливі протести лише тоді, коли Свята Столиця нас усвідомлювала про наш обов'язок осуджувати такі жорстокості.

Хочу піддати думку, що комуністичні уряди не трактували поважно такі протести, тому що вони відчували, що такі маніфестації не були ані спонтанними, ані виявом правдивого невдоволення. Однак знаємо, що комуністичні уряди є чутливі на публичні відрухи й опінію, бож це опісля відбивається у взаємовідносинах інших держав супроти них.

Ці уряди бачать протести католиків проти жорстокостей релігійного переслідування, наче б це була маніфестація самого Риму; вони не вважають, що ці протести є природним висловом правдивих почуттів. Вони бачать протести чужинців, як такі, що не мають впливу на нікого; тому отже, вони нехтують ними.

Тому дуже важно, щоб уся вселенська католицька Церква у вільному світі з'єдналася в один поважний, безнастанний протест проти комуністичного здушення релігійної свободи. Єврейська спільнота служить за приклад. Вона не має центрального автори-

тету, однак особисті протести ведуться, і правильно, коли якийсь комуністичний уряд робить анти-семітську акцію. І досягають конкретної відповіді. Мовчанку в цій ділянці можна порівнювати до одобрення.

Навіть, якщо наші протести та демонстрації можуть мати малий або ніякий вплив на безбожні уряди, проте наші брати в Україні, Литві й інших частинах Советського Союзу, у Китаю, В'єтнамі, Камбоджі та багато інших країнах одержать моральну підтримку, і це скріпить їх витривалість, щоб не піддаватися. Немає сумніву, що наші поневолені брати й віруючі не-католики теж будуть нам вдячні.

Чи можна тоді пропонувати Їх Святості, Вселенському Архирееві, та цьому зборові, щоб навчити всіх членів католицької Церкви:

1. Протестувати наявно та на публичному форумі проти переслідування всіх християн з боку комуністичних урядів;

2. Щоб такі протести були спонтанні та щоб їх започаткували в усіх країнах їх власні ієрархії, та

3. Щоб місцеві Церкви просили свої уряди вимагати від Советського Союзу та інших комуністичних держав дати всім віруючим, головню ж католикам, повне користування релігійною свободою та свободою церковного життя.

Дякую.

«Відкрий перед усіма народами цю країну, в якій задушена релігія, обезцещена Церква, закована свобода сумління, потоптана не тільки християнська, а й загальнолюдська мораль, а на глум і ганьбу всього людства шумно рекламуються рабські свободи та зберігається церква, яка по суті є тільки додатком МГБ і МВД. Розкажи про знищення Української Автокефальної Православної і Греко-Католицької Церков, про помордованих і засланих українських єпископів, священників і вірних. Роз'ясни чужинцям, що теперішня російська православна церква не має нічого спільного з вільною Церквою і являється емведівською агентурою. . .»

(Із «Звернення Воюючої України до всієї української еміграції»)

З дому неволі

НОВА ЖЕРТВА В УКРАЇНІ

(УЦІС) з України щойно наспіла сумна вістка, що в неділю, 2-го лютого, 1986 року, трагічно згинула у Львові у загадково-підозрілих обставинах ОЛЕНА АНТОНІВ-КРАСІВСЬКА, дружина Зіновія Красівського, довголітнього політичного в'язня і поета.

Десь біля 10-тої години ввечері того дня Олена відпроварила на залізничний двірець дочку своєї приятельки, а вертаючи додому таксією, на неї наїхала вантажна машина-грузовик. Зчинилася суматоха і замішання, після того Олену знайдено мертвою. Її похорон відбувся у Львові, в четвер 6-го лютого.

На протязі довгих років сл. п. Олену переслідувало КГБ, а останніх кілька років вона провела на засланні в Сибірі разом зі своїм чоловіком *Зіновієм Красівським*. Щойно після відбуття повного терміну покарання Зіновія, вони обидвое повернули восени 1985 р. до Львова.

Олена Антонів-Красівська народилася 17-го листопада, 1937 року, в м. Бібрка, в свідомій українській родині, яка весь час зазнавала репресій. Після закінчення Львівського медичного інституту працювала лікаркою-фтизіятром. Від першого подружжя з Вячеславом Чорноволом, яке було розбите різними провокаціями КГБ, мала сина Тараса, який весь час жив біля неї. Вкоротці після одруження з Зіновієм Красівським, який був терміново звільнений з довголітнього ув'язнення за його участь в Українському Національному Фронті, Зіновія знову заарештували 12-го березня

1980 р. і без суду заслали в Сибір для відбуття решти присуду ще з 1967 року на 5 років і 8 місяців.

18-го серпня, 1982 року, у львівській газеті «Вільна Україна» появилася довша наклепницька стаття п.з. «Антонів і Клеопатра», спрямована проти українських політичних в'язнів і їхніх родин в Україні, а особливо проти Олени, яку звинувачено в різних вдуманих і спрепарованих КГБ проступках. Після того Олена була змушена кинути працю і ніби «добровільно» виїхати до свого чоловіка Зіновія на заслання в Тюменську область, де пробула повних три роки у важких кліматичних і побутових умовах аж до свого повороту до Львова.

Покійна Олена — це образ сьогоднішньої української жінки-борця і української матері-страдниці, яка у важких умовах ворожої окупації і терору КГБ зберігає найсвятіші національні і релігійні скарби української нації і змагається за її кращу долю. Такою Вона залишиться в пам'яті українського народу.

«Перед тобою, Українська молоде, як і перед цілою нашою еміграцією стоїть завдання зазнайомлювати чужинців з визвольною боротьбою українського народу. Роби це при кожній нагоді і всіма засобами. Використовуй для цього свої особисті знайомства, зв'язки з молоддю інших народів і міжнародніми організаціями молоді. Запалюй молодь усіх народів на боротьбу проти большевизму. Вона найскоріше зрозуміє Тебе, бо кожна молодь найживіше обурюється на неправду і насильство і завжди готова боротися проти них».

(Із «Звернення Воюючої України до всіх українців на еміграції»)

Спогади, новели

Святослав КАРАВАНСЬКИЙ

МОЇ ЗУСТРІЧІ З ВОЛОДИМИРОМ ГОРБОВИМ

Перший раз я зустрів д-ра Володимира Горбового 1949 або 1950 року. (Я схилиюся до року 1949, але резервую ще один рік, бо на пам'ять, без документів, покладатися важко). Це сталося на «колоні» 07 Озерлагу в Іркутській області.

Озерлаг, це один з низки «спецтаборів», створених 1948 року за наказом, очевидно, Сталіна, де з усього архіпелагу Гулагу зібрано найбільш небезпечних для советського режиму політичних в'язнів. До створення Озерлагу я та інші засуджені політв'язні перебували разом з кримінальними злочинцями у спільних «поправно-трудовах» таборах. Особисто я перебував у Печорлазі (Комі АССР). У вирі війни Сталін та його поплічники не мали часу пильніше цікавитися таборами, тому й було допущено утримання «чесних» советських громадян (зłodіїв, убивць, грабіжників) разом з «ворогами народу», тобто політичними опонентами режиму. За табірною легендою, створеною не без участі адміністрації, розподіл таборів спричинили табірні повстання і масові втечі з таборів. Одна така втеча була цілком реальним фактом, що про неї я знаю. Це втеча кількох «колон» (лагпунктів) із Печорлагу 1948 року. Дійсно, на одному лагпункті коло Воркути, в'язні роззброїли конвой, повісили на воротах табірних начальників і звільнили несподіваним нападом на «вохру» (охорону) ще кілька колон. Звільнені таким чином в'язні подалися до Уральських гір. За ними вислано військо, і за усними переказами, більшість утікачів знищено. Безперечно, що такі спроби мали місце і в інших місцях. Чи це справжня причина створення спецтаборів, сказати важко, бо можна не сумніватися, що і без згаданих утеч, ідея ізоляції «ворогів народу» від «чесних» громадян могла родитися у мудрій голові «вождя» та його дорадників з усякого приводу. До управління Печорлагу прибула спеціальна комісія, котра, переглянувши справи, відсортувала кандидатів до спецтабору. Такі комісії, як ми потім довідалися, працювали в усіх таборах, після чого з усіх таборів «ворогів народу» звозжувалося до спецтаборів. Таких таборів було створено декілька (це стало нам відомо в на-

цікавий в'язень. Це було десь за кілька днів або й тижнів після прибуття етапу.

У таборі не треба жодних рекомендацій: приходиш і починаєш знайомство. Так я і зробив. Д-р Горбовий носив тоді чорну пов'язку на оці, яке він згубив на Італійському фронті 1916 року. І ця пов'язка якось збереглася в моїй пам'яті найдовше, коли я уявляв собі доктора. На наших пізніших зустрічах за кілька років він уже мав протез, але я й далі, згадуючи доктора, бачу його з пов'язкою. Ми говорили довго. Тоді я довідався, що доктор захищав Ст. Бандеру на Варшавському процесі, що доктор був членом Проводу ОУН і членом Державного Правління 1941 року. Заарештовано доктора 1947 року в Чехо-Словаччині. Чехи передали його більшовикам. Колишній президент Чехо-Словаччини, Запотоцький, був знайомий Горбового, але це знайомство йому не помогло. На всіх слідчих документах доктора записано громадянство СРСР, хоч він на той час уже мав чеське громадянство.

Засуджено В. Горбового до вищої міри — розстрілу, але 1947 року в СРСР було скасовано смертну кару (Сталін хотів таким чином довести світові незаперечну прогресивність СРСР, але вже 1951 р. відновив смертну кару для «ворогів народу», а Хрущов 1954 року — і для всіх «чесних» громадян). Отже, докторові мило-стиво замінено смертну кару на 25-річне ув'язнення. Якби не цей закон, то, безперечно, що «безжалісна до своїх ворогів» партія розстріляла б Горбового, як і багатьох інших провідних людей ОУН. До 1947 і після 1951 року 90% тих, хто мав за собою провідницьке минуле в ОУН чи якій іншій українській організації, розстрілювано.

Довідавшись, що я з Одеси, доктор почав згадувати про своє перебування у тих теренах 1918 р. з частинами УГА. Якщо не помиляюсь згадувано Вапнярку, Жмеринку і, здається, станцію Роздільну.

На колонії 07 Озерлагу д-р Горбовий числився інвалідом (відсутність ока), і це врятувало його від знущань примусової праці, яка для неінвалідів була каторгою. Мушу сказати, що галичани дуже шанували доктора, всіляко йому помагали, і він був авторитетом у всіх сферах життя. Коли хтось не міг переконати когось у якомусь спорі, тоді зверталися до доктора. «Доктор сказав» не раз чув я з уст таборян. І це була остаточна опінія у будь-якому питанні.

Моє перебування на колонії 07 було недовге. Перші повоєнні роки в СРСР були бумом табірної рабської людоводства. Скрізь треба було робочих рук, тим і попит на дармову робочу силу був постійний. На колонії 07 був надмір робочої сили, і не всі навіть

ходили на працю. Тож і стали приїздити «купці» з інших колон і таборів, вербуючи собі охочих рабів. Я зголосився на один з таких «закупів» і виїхав етапом на іншу (лісопобальну) колону (здається 022), ближче до Тайшету. Звідти я виїхав за Ангари на 041, звідти на 0??, тоді на лікарню у Братську, тоді на Вихорівку (018), де перейшов комісію для відправки на Колиму (Магаданська обл.), як такий, що не працював і порушував режим. 1951 року прибув на Колиму до табору «копальня Матросова» (Берлаг). З «дивної плянети» Колими, звідки, за словами табірної пісні, немає вороття, — я через тюрму у Благовіщенську (Амурська обл.) і кримінальний табір коло Усть-Кута на Лені, — знову 1957 р. потрапляю до Озерлагу на колону 019 (ст. Чуна). Восени 1957 р. мене в етапі порушників відправляють на колону в Андзобі, звідки за якийсь час на колону 014, де зібрано було всіх, хто, на думку начальства, перешкоджав «нормальному» життю таборів. Тут я знову зустрічаю д-ра Горбового.

На колоні 014 адміністрація не втручалася у спосіб розміщення в'язнів. Може, це робилося за традицією, бо перед нами тут утримувало увесь цвіт злочинського світу Озерлагу (після амністії та комісії 1956 р. населення Озерлагу поповнилось кримінальниками, хоч їх і тримали окремо від політичних). У таких зонах наглядчі не заходили до табору поодинокі і переважно сиділи на вахті. Цей стиль адміністрування перенесено і на нас, хоч серед нас не було аж такої страшної кримінальної «сметани». Я не виключаю, що таку свободу дій (у зоні) КГБ допускало з певних оперативних причин, аби щось довідатися від тих чи тих в'язнів, представивши коло них своїх глибоко замаскованих «стукачів». Саме тому, можливо, в'язні мали у цій зоні свободу селитися хто як хотів. Про працю не було жодної мови. У таких умовах д-р Горбовий, Петро Дужий, Михайло Колесник та Микола Пришляк оселилися у «кабінці» (відокремлена частина бараку з власним входом) на чотирьох в'язнів. Решта в'язнів оселилася за національною прикметою. Був український барак, литовський барак, одна секція (тобто половина) якого мала назву «Індія». Тут жили в'язні, що стали політичними під час відбуття кримінального речення. Вони, хоч і числились політичними, але зберегли свою кримінальну вдачу, звички і поведінку.

На колоні 014 давали дуже поганий хліб — глевкий, як глина. Це викликало незадоволення, і одного дня уся зона відмовилася брати хліб. Відмова від їжі для адміністрації це знак наступних заворушень, і тому таку відмову прирівнювано до бунту. Проте одна секція українського бараку і «кабінка» Горбового хліб прийняла, відчуючи в цій акції руку КГБ. Чи справедлива була ця підозра, мені важко судити, але того ж дня, як зона не прийняла

хліб, з Тайшету приїхало начальство (полковник Кочетков та інші) і першим ділом викликали на розмову В. Горбового та П. Дужного. І саме їм начальство загрожувало репресіями за згадану голодівку. Це був загальновідомий метод залякувань КГБ. Я не знаю чи він вплинув на доктора, але на декого з його співмешканців — безперечно.

Я жив у другій секції українського бараку, де крім українців жили поляки, лотиші, росіяни (донський козак, самодіяльний письменник Данилов). Днювальний (комендант-прибиральник) бараку був татарин, прізвища не пам'ятаю. На цю посаду його призначила адміністрація. Знаючи, що я знайомий з д-ром Горбовим (ми часто гуляли разом по зоні), цей татарин розповів мені свою справу, і просив, щоб я поміг йому дістати згоду доктора на те, щоб написати скаргу в його справі. Річ у тім, що під час так званої «відлиги» на скарги в'язнів щодо несправедливого засуду звертано більше уваги, і багато в'язнів було звільнено або їм скорочувано реченці або зараховано термін перебування у фільтраційних таборах (після повернення з закордону). Писати такі скарги бралися усі, хто мав себе за «шибко грамотного», але у в'язнів склалися певні усталені симпатії. Таким добрим писцем скарг уважано д-ра Горбового. І татаринів притьма хотілося, щоб його скаргу написав доктор.

Справа татарина була така: він був завідувач контори «Утильсировина» (дуже «халтурна», тобто прибуткова, праця в ССРСР) в одному районному місті Татарії. Мав якісь стосунки із секретарем райкому партії. Не раз випивали разом. Одного разу, після такої зустрічі, цей татарин побив секретаря райкому. За кілька днів секретар помер. Відбувся суд. Татаринів приписали терор і засудили на 25 років. Проїшла відлига, амнестії, але татарина не звільняли. Як на мене, татарин міг сподіватися на перекваліфікування справи з терору на звичайну бійку. Але секретар, як на те, помер. Жоден советський чиновник не зважився б його амнестиувати, чи переробляти статтю.

Я переповів просьбу татарина д-ру Горбовому. І у нас відбулася така розмова:

— А чому він хоче, щоб саме я написав? Ви ж можете написати не гірше від мене.

— Не знаю, докторе. Йому, певно, хтось порадив, і він всю надію покладає тепер на вас.

— Так я ж не напишу по-російськи, лише по-українськи.

— То пишіть по-українськи, а я перекладу.

Доктор мав багато пильних справ сам. Він писав багато у своїй

власній справі, особливо про повернення йому чеського громадянства. Зверталися до нього й упісти та оунівці з різними юридичними проханнями. І він не відмовляв нікому. Тепер же взявся писати для татарина.

Доктор склав цілу низку питань у справі, з якими я звернувся до «терориста». Той дав на всі питання відповіді. Діставши відповіді, доктор став писати. Це забрало кілька днів. Тоді я дістав від доктора оригінал, писаний на фанерній дощинці олівцем, щоб легко можна було виправляти й редагувати. Перекладаючи текст скарги на російську мову, я переконався, що автор мав вироблений юридичний стиль викладення думки. Усю скаргу було чітко організовано: перелічено аргументи на захист засудженого, перелічено обставини, що пом'якшують і виправдують підсудного, складено логічний висновок і перелічено (по пунктах) конкретно, чого просить засуджений. Нічого зайвого, нічого юридично необгрунтованого.

Мені важко сказати, чи це був особистий юридичний стиль В. Горбового, чи це наслідок західнього юридичного школення. Очевидно, що і те, і те, якоюсь мірою, синтезувалося у творчій лабораторії доктора.

Який був наслідок цієї скарги, я не знаю, бо навесні 1959 року адміністрація поклала край нашому байдикуванню і етапувала нас на дві нові колони біля Тайшету. Одна з цих колон мала назву Піонертабір, а друга, де опинився я, не пам'ятаю і буду звати її Піонертабір-II. На цій колоні ще не було бараків, і жити треба було в палатках (наметах). Пам'ятаю, що нас відвідав начальник Управління Озерлагу — полковник Євстигнєєв. Коли його та його почот оточили в палатці в'язні, вимагаючи нормальних умов утримання, полковник Євстигнєєв вихопив револьвер і звелів усім вийти з намету. Як правило ніхто не мав права заходити у зону із зброєю. Але який солдат вимагатиме цього від начальника Управління? Тим більше від начальника сталінської гвардії, для якого не існувало законів узагалі, бо він був сам і законодавець і суддя у своєму «удільному князівстві». Полковник був начальником Озерлагу за Сталіна, і він несе пряму відповідальність за розстріли в'язнів конвоем під час етапування, що їх акцептували під маркою «спроби втекти». Досить було зробити крок з колони, яку вели з праці або на працю, як конвой уже стріляв. Полковник Євстигнєєв зумів затриматися на посаді начальника Озерлагу і за Хрущова. Партійна організація Озерлагу обирала його навіть на з'їзди КПСС (ХХ-ий і далші). Але йому була чужа післясталінська «відлига». Він, як і всі ті, що обирали його на з'їзди КПСС, ненавиділи Хрущова. Вони радо вітали Брежнєва й підтримували

його, плакаючи надію, що мало-помалу все повернеться до «золотих» сталінських часів. Це людина з його середовища носять тепер в СРСР значки з портретом Сталіна. Це за його начальникування (уже за Хрущова) мали місце «порядки» на Тайшетській пересилці, описані мною. Це його найближчий співробітник — начальник оперчастини Озерлагу, полковник Кочетков — брав безпосередню участь у кримінальних злочинах.

Доктор Горбсвий потрапив на одну з цих двох колон. Зараз мені годі пригадати, чи був він зі мною разом, чи був на Піонертаборі-І. Я пам'ятаю тільки, що за якийсь час ми з доктором зустрілися знову на Тайшетській пересилці, куди і мене, і його, і ще яких десять в'язнів привезли з Піонертаборів, як таких, що не працювали. З пересилки нас мали відправити куди інде.

Підстави для нашої ізоляції були такі. Річ у тім, що на двох Піонертаборах ще не було штрафних ізоляторів — карцерів. Річ ясна, що першим будівельним об'єктом, який адміністрація запланувала будувати тут був ізолятор. А поки що тих, хто не працював, не було куди саджати. Отож, певна частина в'язнів, скориставшись із цієї обставини, не виходила на працю. Зауважу тут, що докторові працювати взагалі не належало. Може адміністрація не чіпала б нас і довше, якби на Піонертаборі-І не відбулась масова втеча в'язнів. Піонертабір-І лежав у лісі і 14 в'язнів зробили підкоп під паркан з тої будови, що вони там будували. Це була для адміністрації велика халепа. Про такі речі негайно сповіщають Москву, і за них хтось мусить відповідати. При цій нагоді згадали про в'язнів, котрі не працювали, і негайно відправили їх з цих таборів на Тайшетську пересилку.

Щоб транспортувати в'язнів з Тайшету (централі Озерлагу) на «трасу», тобто на колони, розташовані вздовж залізниці Тайшет-Лена, їх вперед відправляли «воронками» (закритими тюремними автами) на Тайшетську пересилку (колона № 601), звідки саджали на поїзд у «заквагони» і розвозили по колонах на трасі. На пересилці в'язні чекали на етапи часом і по кілька місяців, бо мав прийти з Москви «наряд», який разом з особистою справою в'язнів мав слідувати з в'язнем туди, куди його скеровано. Без «наряду» конвой не приймав жодного в'язня, а так само начальник колони, не мав права тримати в'язнів без наряду. Ця бюрократична, але необхідна при мільйонах арештантів, процедура тягнулася місяцями. Так сталося і цього разу. Утримували нас у камерах, як в тюрмі, але тут нас не відділяли від кримінальників. Тому перебування на пересилці було досить неприємним і навіть небезпечним. Деякі кримінальники мали зв'язки з охороною, що було схвалено оперативним відділом, і їм дозволялося чинити суд

і розправу в камерах. Правда, вони політичних не чіпали, може побоюючись мати справу з «бандерами», а, може, мали заборону чіпати нас від своїх високих покровителів. Але все одно, гидко було дивитися, як вони знущаються із своїх же слабших товаришів. А щось зробити проти них було важко, бо нас розкидали по одному в камеру. Заводії ж кримінальників, що мали контакт з оперчастиною, мали при собі ножі, які вони всякими способами переносили з собою (не без попусту з боку охорони). Мали вони з собою і саморобні гральні карти (теж суворо заборонені), і коли приходив етап на пересилку, вони запрошували в'язнів (кримінальних) грати в карти на гроші або на речі. (Гроші з 1957 року в'язні на руках не мали, але нелегально гроші ходили й ходять у таборах усіх категорій). Гру, як правило, ведено нечесно, бо інакше, як виграєш? А коли обіграний новоприбулий протестував і допоминався чесної гри, тоді його ж звинувачено в шулерстві (точнісінько, як це робить на міжнародній арені советська дипломатія) і били, відбираючи все «програне». «Виграні» речі та гроші, річ ясна, потрапляли потім до наглядачів, які приносили тим «чесним» злодіям гашиш (звали його тут план), чай, а ще й горілку. Річ ясна, що все у три-п'ять разів дорожче. Таким чином, наглядацька служба в цьому БУРі була прибуткова, і я маю підозру, що наглядачі ділилися «прибутками» із своїми вищими шефами, а ті ще з вищими, і так аж до найвищих. Бо інакше, як пояснити, що «чесні» злодії-картярі, які оббирали й грабували в'язнів, роками перебували на пересилці, так і не виїздивши нікуди? За мого перебування на пересилці 1959 року тут «гуляв» кримінальник Вартан, вірменин з походження. Його без перешкод переводили з камери до камери, де він відшукував своїх «боржників», і уся пересилка його боялася. Він мав стільки влади, що «силою» відбирав у наглядачів ключі, і відкривав ті камери, куди йому треба було зайти. Нема сумніву, що наглядачі удавали, що вони безпорадні, а на ділі сприяли своєму протеже досягти своєї жертви.

Сидіти у такій атмосфері було гидко, і коли з колони 601 прийшов «купець» за охочими на працю, я зголосився. Мене взято на працю з умовою, що коли прийде на мене «наряд», мене відправлять «по наряду». А що наряд міг прийти за кілька місяців, то я міг тим часом, хоч і працювати, та не сидіти у задущливному БУРі пересилки. Доктор же там лишився.

Треба сказати, що доктор не перший раз перебував на пересилці. Його постійно кликало КГБ і схиляло до написання «покутньої заяви». Обіцяно йому свободу і всілякі блага: катедру в університеті, воз'єднання з дружиною тощо. (Річ у тім, що дружина доктора оприлюднила у «Вістях з України» свій розрив з чоловіком). Але доктор на жодні умови не погоджувався, він навіть відмов-

лявся дискутувати про це, бо вперед, казав, мене звільнить, і тоді ми говоритимемо, як рівні партнери; поки ж нема між нами рівності, а я перебуваю у ваших руках, не може бути жодної справедливої між нами угоди. Дістаючи такі звіти від нижчого персоналу КГБ, вищі кагебісти стали час до часу викликати доктора до Києва. А для цього доктор мусів переїхати через Тайшетську пересилку. Повертаючись із своїх подорожей, доктор знову таки мусів пройти через пересилку.

Після кількох місяців праці на колоні мене знову кинуту на пересилку. Доктора та інших політичних з Піонертaborів уже не було. Кримінальник Вартан і далі «гуляв» на пересилці, а наглядачі ніяк не могли з ним упоратись. З пересилки мене відправлено на колону 026 (Вихорівка), де я знову зустрівся з доктором.

Ця колона була дуже мала. Тут був один барак і кухня. Фактично, це була зона, відгороджена від великої кримінальної зони. Жодної праці. Доктор жив там в одній секції з А. Ширфином. Знаючи, що я укладав словник рим (з 1956 р.), саме тут доктор звернувся до мене з проханням прорецензувати його поетичний твір, при чому він наполягав, щоб я говорив так, як думаю. Це була поема, де в алегоричній формі описувано долю України. Безперечно, що задум поеми був патріотичний, але власного поетичного стилю та образности поемі бракувало. Я так і сказав докторові, що я думав. Не знаю, чи мав доктор інших рецензентів, чи збіглася моя думка з ними чи ні. Але більше я ніколи не чув від доктора про його поетичні вправи. На мою думку докторів хист лежав у сфері політики.

Пригадую, що у зв'язку з перебуванням на колоні А. Шифрина, в середовищі в'язнів виникали різні балачки на тему українсько-гебрейських стосунків. І пам'ятаю мудрий погляд і становище доктора Горбового, який вказував на необхідність якнайтіснішої співпраці українців та гебреїв в умовах спільного поневолення. Мушу тут підкреслити, що це не була особиста позиція доктора, це була позиція, якої дотримувався Провід ОУН протягом багатьох років своєї діяльності. Ті, що будь-що стараються розпалити ворожнечу між українцями та гебреями (до чого прикладає свою «миролюбну» «дружню» руку Москва) мали би задуматися над тим що жодна українська вища елітарна організація ніколи й ніде не проповідувала ворожнечі до гебреїв. Коли говорять, наприклад, (і то люди, виховані на ідеях Маркса), що всі українці антисеміти, ніхто з них не може навести жодного документу, випущеного з українських державних установ за короткий період їхньої діяльності, чи якогось партійного чи церковного документу українських масових організацій чи Церков. Навпаки, відомо на-

писання митрополитом Шептицьким звернення «Не убий!» під час розгулу гітлерівських гауляйтерів в Європі. Сюди ж треба віднести й застереження доктора Горбового проти антисемітизму в таборах, котрий старалися прищепити табірникам адміністративні табірні боси. Адже ж чекісти у своїх кабінетах, розмовляючи з в'язнями, а також і на «волі», протягали завжди таку ідею: «що у вас спільного з цими жидами?» (Мова йшла про дисидентів, яких КГБ старалося називати саме так, щоб розпалити антисемітизм). З другого боку, серед гебреїв було поширювано наклепи на ОУН та УПА, що нібито вони чинили якісь протигебрейські акції. Таким чином, працюючи на два «фронти», КГБ зуміло таки посіяти потрібний їм антагонізм, а нерозумні (гебрейські!) кола розвивають його до розмірів натурального цькування українців, на радість і втіху Кремлю. На жаль, є й серед нас елементи, що свідомо чи несвідомо, але виконують волю «друга» усіх народів — Москви.

Зібравши нас на колоні 026, адміністрація готувалася влаштувати нам ще більшу ізоляцію, але ми про це не знали. Налякане табірними заворушеннями 1953-1957 рр. табірне начальство просило в Москві якихось заходів до припинення табірного бунтарства, непокори в'язнів та певної незалежності арештантів. Хрущовська ж Москва, розпустивши велику частину політичних в'язнів, що лишилися, з погляду Москви — найбільш небезпечні, мусіли тепер зазнати на собі режим не гірший від сталінського. Це все для того, щоб цілком укоськати табори. Передбачено створити бетонові табірні тюрми, куди запроторити тих, хто перешкоджав адміністрації, і тримати їх там жорстоко й нелюдяно, залякуючи ними решту табірного населення, щоб відбити у останнього охоту до табірних «волин»». Коли за тих часів траплялися у нас конфлікти з адміністрацією, то офіцери часто і злорадно повторяли:

— Чекайте, чекайте, вже є рішення Москви, скоро ми вам покажемо.

І це «пророцтво» збулося. Колону 026 одного дня етаповано у кам'яний БУР, де до того були кримінальники, на станції Андзюба. Тут створено для в'язнів жакхливий тюремний режим. Особисті речі забрано і покладено на склад. Нас поселено у кам'яних камерах з бетоною підлогою по 5-6 чоловік. На вікнах «козирики» (дашки). Листування — один лист на місяць. (У 1954-57 рр. писали без обмежень). Ні посилок ні бандеролів. Прогулька — півгодини. Начальник БУРу старшина (фельдфебель) на прізвисько «Гітлер», що втратив око у бійці з в'язнями. Ні лікарів ні іншої адміністрації. І серед перших, кого сюди запроторено, був д-р Горбовий, хоч він режиму не порушував, — працювати йому

не належало, у масових страйках він старався не брати участі (випадок із хлібним страйком), та попри це все, д-р Горбовий був для адміністрації та КГБ порушник № 1, якого треба було тримати у найгірших та найлютіших умовах.

Говорячи про режим у «Гітлера» треба додати, що й харчування тут було «режимним». Норму хліба знижено до 500 грам. Зовсім непоживний був і приварок. Нас розкидано по різних камерах серед мало знайомих в'язнів. Бачитись ми могли лише, коли їздили до лазні на побутову колону за яких 10 км. Це була жахлива мука. «Воронок» набивано по зав'язку, і так їхалося по страшних вибоях. Але ми ждали дня лазні, бо тоді можна було обмінятися необхідною інформацією. Зустрічалися ми ще і на прогулочному дворі, куди нас виводили по 3-4 камери, але «Гітлер» щодня міняв добір камер, і я міг бачитись з доктором, десь, раз на тиждень. Це відбувалося під наглядом вартового, який забороняв що-будь передавати. Тому ми віддавали перевагу зустрічам у лазні, де крім стукачів, за нами ніхто не дивився.

Від «Гітлера» нас переведено на початку 1960 року до Буряка. Буряк це справжнє прізвище старшини (родом з Вінниччини), який керував іншим таким же режимним БУРом. Тут нас утримувало, як і в Андзюбі на суворій дієті і з цілим рядом обмежень.

Не пам'ятаю зараз, де саме, чи у «Гітлера» чи у Буряка, доктор, гуляючи зі мною на прогуляках, розповів таку історію.

Коли була війна, то певна частина сибіряків, що не хотіли вмирати за батька Сталіна, тікала від мобілізації до лісу. З дезертирів творилися банди «зелених», які оперували в Іркутській області. На боротьбу з цими бандами Совети мобілізували НКВДистів. Один такий учасник цих загонів, назвімо його Іванов, пізніше став працювати в Озерлагу. Іванов знав і знає, що у бандах «зелених» були родичі нинішнього начальника оперчастини Озерлагу — полковника Кочеткова. Цих родичів, хоч і спіймано в лісі, як дезертирів, проте не покарано, якась сильна рука за них заступалася.

Війна скінчилася. Іванов перейшов служити до Озерлагу і опинився під рукою нинішнього полковника Кочеткова. Він служив у Тайшеті. Одного дня Іванов ішов пізно з праці на квартиру. Коли він переходив залізничну колію, на нього напало четверо, збили з ніг, вдаривши чимось важким по голові. На цю сцену надійшов сторонній (як потім виявилось тайшетський шофер). Цей шофер пізнав когось із чотирьох і звернувся до нього: «Що ти тут робиш?». Тоді четвірка кинула Іванова, вдаривши його ще раз по голові, і той остаточно втратив пам'ять. Іванов прийшов до пам'яті уже в лікарні.

Тут йому сказали, що його підбрали півживого, а коло нього на рейках знайдено труп шофера, перерізаного поїздом.

Іванов почав оповідати, що з ним було, аж тут приводять до нього двох колишніх в'язнів, які вчора звільнилися з табору і кажуть: «Пізнавайте, оце ті, що вбили шофера і кидались на вас». Але Іванов бачить, що це зовсім не ті, хто нападав на нього. Він і каже: «Ні, це не ті».

Як стало відомо пізніше, до потерпілого приводили двох вчорашніх в'язнів. Прізвища їх, якщо не помиляюсь, — Сенів і Николишин, львівські студенти, що відбули реченець. Історія цих студентів стала відома від начальника гарнізону однієї з колон.

Звільнившись, Сенів і Николишин, довідалися, що їхній поїзд буде лише завтра ранком. Отож, їм треба десь заночувати. За часів «відлиги» відношення між в'язнями та певними групами офіцерів набагато змінилися. Деякі офіцери навіть запобігали якоюсь мірою перед в'язнями, стараючись підкреслити, що вони «хороші». Саме тому, працюючи на ремонті квартир, Сенів та Николишин зазналися з деякими офіцерами, і цей начальник гарнізону знав їх особисто, і саме його вони й зустрічають на вулиці. Він поздоровив їх із звільненням, а ті кажуть, що не мають де ночувати. А начальник і каже: «То йдіть у гарнізон, я знайду вам місце». У гарнізоні, (де живуть солдати), їм дали якусь комірничну переспати. Начальник же попередив їх, щоб вночі вони нікуди не виходили, бо гарнізон охоронювано, і варта їх не випустить. «Рано я прийду і заберу вас».

Ранком начальника гарнізону збудив телефон. Дзвонить Кочетков — опер Управління. «Дай мені пару солдат, треба заарештувати убивць — Сеніва й Николишина. Сьогодні вночі вони вбили шофера і мало не вбили офіцера Іванова».

Гарнізонний тоді дзвонить у гарнізон. «Чи виходили хлопці вночі?» «Ні, — кажуть — не виходили». Тоді він дзвонить до Кочеткова і каже, що Сенів та Николишин тут ні при чім, вони спали і не могли вийти з гарнізону. Але Кочетков наполіг, щоб їх відвели до лікарні на «очну ставку» з потерпілим. Хоч той їх і не признав, їх протримано ще кілька днів.

Убивців же шофера так і не знайдено, і справу прикрито. Цікаво, як Кочетков рано в ранці, не маючи жодних доказів, знайшов убивць в особі Сеніва і Николишина? Чи не знав він ще до нападу на Іванова, хто має відповідати за цей напад? Але справа не дістала ходу. Якась всесильна рука припинила слідство.

Іванов же став жити у страхіві, що його тепер можуть убити, щоб позбутися важливого свідка. Писати кудись він не нава-

Огляди, рецензії

ПОВАЖНИЙ ОСЯГ НА НАУКОВОМУ ПОЛІ

У п'ятницю 24-го січня 1986 р. у великій концертній залі Барбікан Центру в Лондоні чималий рух. У просторому фойє і в бічних провулках повно убраних у шати студентів-габіталістів, професорів і людей в цивільному, головні родичів та ближчих товаришів 450-ох студентів Північно-Лондонської Політехніки, які в цьому дні мають одержати наукові ступені.

Між тією так многочисельною групою людей одна-однісінька українка, п-ні мгр Любов Поврозник, в товаристві свого мужа Михайла й сина Арсена, студента медицини. Вона також підготовляється до церемонії, під час якої має одержати наукове звання.

Пані Любов Поврозник (бувша учениця гімназії Сестер Василіанок у Львові, а також в'язень Явожна) закінчила студії хемії ще в Польщі,

й одержала звання Магістра на Люблінському університеті ім. Марії Кюрі-Склодовської (UMCS) в 1958 р. На фармацевтичному підприємстві «Пермедія» усправнила продукцію йодоформу, на що одержала патент.

До Великої Британії прибула в 1960 році, а в 1974 році поступила на працю в Політехніці Північного Лондону на хемічний відділ, де в 1978 році на пропозицію д-ра Г. Р. Гудсона DSc (Lond), CChem, FRSC, Reader in Chemistry, голови хемічного відділу розпочала в позаслужбові години експериментальні досліди до своєї докторської праці. На сьомому році експериментальних дослідів тези на 183 сторінках під заголовком: "New aspects of the Michaelis-Arbuzov and Perkow Reactions" були написані, а 14-го листопада 1985 року успішно оборонені.

Дня 24-го січня, 1986 року, пані Любов Поврозник була представлена понад тисячній публіці й одержала звання Доктора Філософії (Ph.D.). В цьому дні тільки сім осіб одержали цей високий науковий ступінь.

Пані д-р Любов Поврозник робила ще інші досліді, а тому її прізвище можна знайти в таких англійських і американських наукових виданнях:

1) Journal of Labelled Compounds and Radiopharmaceuticals — Vol. XVII, No. 3, pp. 341-344;

2) Journal of Labelled Compounds and Radiopharmaceuticals — Vol. XVII, No. 3, pp. 383-387;

3) American Chemical Society Symposium Series, No. 171 and Phosphorous Chemistry, 1981, 105, pp. 513-516;

4) Tetrahedron, 1983, Vol. 39, No. 24, pp. 4229-4235;

5) Phosphorus and Sulfur, 1984, Vol. 19, pp. 267-277;

6) Phosphorus and Sulfur, 1985, Vol. 25, pp. 289-296.

Дві праці ще не опубліковані.

Зліва дотрава: студент медицини Арсен Поврозник, д-р Любов Поврозник, ред. Ілля Дмитрів, п-ні М. Капустинська, ред. Михайло Поврозник.

Вітаючи п-ню д-р Любов Поврозник (Член Ради СУБ-у, заступник голови Спілки Українських Учителів і Виховників, бувший інспектор Шкіл Українознавства на Південну Англію, Член Президії УКПО, дружина Заступника Відповідального Редактора нашого журналу) з одержанням наукового ступеня Доктора Філософії, ми gratулюємо її за працюовитість і витривалість в наукових дослідях, а рівночасно бажаємо їй ще дальших успіхів у фаховій праці та осягах на цьому полі.

Редакція «Визвольного Шляху»

Д-р В. ТРЕМБИЦЬКИЙ

В СТОЛІТТЯ СМЕРТИ ПАВЛА ЧУБИНСЬКОГО

(Творця українського державного гімну)

В с т у п

Державний гімн є одним із основних так сказати б інсигній поруч державного гербу, державного прапора та урядової назви держави, в якій вміщується державний та часто соціальний устрій країни. В гімні відзеркалюється весь дух пануючої нації, її історія, майбутність — завдання та велич. В історії українських гімнів від Київської Русі до сьогоднішніх днів гімн патріота-державника Павла Чубинського має особливе національне місце в свідомому політично народі та державне, оформлене волею народу й державним рішенням впровадити його в коло існуючих до того часу державних гімнів світа, та статистично умістити серед інших по даті його народин і прийняття українським народом бути його національним політичним репрезентантом на міжнародному форумі з найновішим висловом духа народу в політичному та соціальному, якщо можливо, розумінні.

На біля 18 гімнів України різних історичних часів та особливих подій, гімн «Ще не вмерла» є гейби 13-им у черзі та, щонайважливіше, залишився до сьогодні діючим.¹ Його може колись замінити новий, може інший духом існуючого народу із ще кращим змістом, музичним оформленням, що є теж дуже важливим моментом у цінності гімнової пісні, її голосовій динаміці і красі.

Гімн Павла Чубинського прийшов на стало в ум та серце українського народу після національної гімнової пісні в півдавстрійській Галичині за словами о. І. Гуталевича «Мир вам, браття всі приносим» (який деякий час наприкінці 1918 р. був й державним гімном ЗУНР — Галицької Держави), та поруч величного, пророчого гімну — «Заповіту» українського барда, творця модерної вже української нації Тараса Шевченка. В 1918 році «Заповіт» був короткий час національно-державним гімном із його духом, що рвався до бою «за правду святую»². Але від літа 1918 року гімн П. Чубинського переміг, будучи вже гімновою піснею легіону Січових Стрільців, які тріумфально із синьо-жовтим прапором йшли в бій із зброєю «За волю України», тобто за її найвищу мету-мрію — політичну державність, укороновану юридично суверенітетом. Пісня «Ще не вмерла» зайняла передове місце в державній символіці поряд прапора та герба, гімнове місце, оформлене відповідним рішенням стати державним голосовим маєстатом.

З огляду на обмежене місце в журналі, в цій нотатці подається лише

1. Серед світових гімнів є 39-им у черзі їх творення на усіх досі біля 135 гімнів у світі.

2. Саме «Заповіт» пролунав на залі парламенту 22-го січня, 1918 р., після проголошення тексту IV Універсалу.

основне знання про цей державний гимн України ХХ-го століття з метою вшанування його творця, проф. Павла Чубинського, якого в 1984 році були столітні роковини з дня смерти (точно 26 січня) та майже точно 34 років після смерти поета, якому мрія, висловлена в гимні, в позитивному результаті сповнилася у суверенній формі 22-го січня 1918 року, як також у 56-ліття вижидання самостійності від дати 1862 року, коли народився знаменний текст П. Чубинського. Він може й не сподівався, щоб його поема стала не тільки національним патріотичним гимном, а то й державним, уведеним 15-го травня, 1918 р., в закордонний та між-державний дипломатичний світ в Києві, столиці Української Республіки, як і в столицях біля 40-ка держав світу, куди текст поеми та музична партитура були передані у відповідні департаменти.

Чубинський Павло Платонович

Чубинський Павло Платонович, автор гимну «Ще не вмерла Україна», народився в сім'ї небагатого діда 27.1.1839 р., в Баришполі, у Переяславському районі на Полтавщині. Як етнограф, заступник голови та секретар Київського Географічного Товариства, збирав матеріали про життя та буття українського народу. В 1869-1870 роках очолював етнографічну експедицію в Україні, якої члени-дослідники: проф. Кістяківський, Антонович, Михальчук і інші, збирали матеріали про вірування, народний календар, казки, звичаї, обряди, пісні, народні приповідки та правні звичаї в Україні. За два роки записано сім великих томів цінного матеріалу, який з-за свого багатства вважано за один з найповажніших в Україні, з загальної етнографічної літератури. Сам П. Чубинський записав приблизно 400 обрядових пісень, про що сам згадував у передмові до 1-го тому Збірника. За свою науково-дослідну працю П. Чубинський одержав від Російської Академії Наук Уварівську Премію та золоті медалі від Географічного Товариства в 1873 р. і від Міжнародного Конгресу в Парижі в 1875 р. Вище згадані праці вийшли друком у десяти великих томах в рр. 1872-1877. В цій велетенській праці зображено всебічно життя українського народу.

Творчість П. Чубинського сильно патріотична, овіяна духом Шевченкових творів, і тому викликала лють російських чинників до його особи. Треба не забути, що час творчості П. Чубинського це чи не найприкріший час у житті українського народу — повного обмосковлення, яке проходилося на приказ Петра I, про якого Чубинський писав: «Безбожний царю, творче зла, правди гонителю жорстокий». Ця висока патріотичність творчості Чубинського привела його до заслання на Північ Росії.

У своїй многогранній праці письменник займав різні чоловічі становища і, як український патріот, за свою громадську працю, був засланий російським урядом до Архангельська, де пробув до 1869 р. Якраз там, на засланні, в почутті туги за рідним краєм та в почутті недолі народу, написав він у 1862 р. вірш «Ще не вмерла Україна», який 1864 р. крадькома появився друком у місячнику «Мета», що видавався у Львові під австрійською окупацією. Вияв патріотичних почувань у цьому вірші викликав велике зацікавлення, а то й захоплення серед народу, особливо в мо-

лоді того часу так, що «Ще не вмерла Україна» стала дуже скоро всенародною піснею — згодом національним гімном.

По повероті в Україну в 1869 р. Чубинський знову пірнув у вир громадського життя, однак коли в 1876 р. в Києві були закриті «тимчасово» російською владою, оновлювані поетом, українські організації та коли почалася нова нагінка на провідні українські особи, П. Чубинський, щоб оминати переслідування чи заслання, перенісся до Петербурга, де дістав працю в міністерстві шляхів. Однак, з приводу поганого стану здоров'я, був приневолений повернутися назад в Україну в 1879 р., спершу на хутір згодом і в Київ, де й помер 26 січня 1884 р., на 45 році життя, на серцеву недугу. Хоч як молодий був віком, то виглядав по відбутій каторзі стариком, із довгою бородою, подібно як Т. Шевченко, повернувшись із заслання.

Теодор *ТЕРЕН-ЮСЬКІВ*

ГАЛИНА МАЗЕПА

Передмова Святослава Гординського — Вступна стаття Володимира Поповича. Український Вільний Університет, Мюнхен, 1982, стор. 192.

Оця великого формату, в полотняній оправі, на першорядному папері, тримовна книжка з добірними ілюстраціями нашої визначної мисткині, Галини Мазепи є, правдоподібно, найкращою — досі — монографією про українського образотворчого мистця. Це, без сумніву, настільна репрезентативна книга нашого сучасного мистецтва, особливо модерного. Появу цієї цінної монографії завдячуємо передусім копітким старанням невтомого працівника на полі культури і мистецтва, — *Святослава Гординського*. Видавцем є Український Вільний Університет у Мюнхені, що при фінансовій допомозі німецького Федерального міністерства внутрішніх справ у Боні, з серії Альбоми українського мистецтва ч. 4, випустив цей твір як Ювілейне видання у 20-річчя Товариства сприяння українській науці в Мюнхені, за роки 1962-1982.

Автором передмови — короткої, але майже всеохоплюючої аналізи творчості Г. Мазепи, є цей же С. Гординський, а стислого і цікавого *curriculum* малярки — Володимир Попович. Тексти писань і заголовки картин у трьох мовах: українській, німецькій і англійській; це приємно, культурно і корисно.

Через трагізм воєнної завірюхи, увесь малярський дорібок початкових років творчості Г. Мазепи остав у Празі, яку вона, рятуючись перед російсько-большевицькою навалою, мусіла покинути, і тому в монографії немає майже нічого з її праць до — і — воєнного часу.

З самого початку книги знаходимо обидві статті згаданих авторів перетикані низкою графічних прозорих, нескладних, немов наївних, проте оригінальних і переконливих ілюстрацій тушшю до деяких писань М. Понеділка та В. Янова «Життя». Лише кільканадцять чорно-білих копій

кольорових картин знайдемо на дальших сторінках монографії, а всі інші (85), — це дуже дбайливо виконані кольорові світлини з оригінальних праць мисткині.

Кольорові ілюстрації започатковує цілосторінковий, олійний портрет Володимира Коваля з 1933 р., який у житті є чоловіком Г. Мазепи. Цей портрет так, як і на дальших сторінках знамениті «Ворожіння» чи — «Три дівчини» (1946), які пишаються і на паперовій обгортці книги, «Ходить сон коло вікон» (1947), «Дівчина з проліском» (1947) і «Русалки» (1948), поминаючи таку побажану і приманливу українську тематику, виконані стилізовано, упрощеною формою зі своєрідним, розподільним трактуванням світлотіней, де ясніші і темніші площинні відтінки творять геометричну гармонійність малюнку. В цих картинах особливу увагу глядача у змалюванні персонажів привертає заокругленість чи хвилястість ритмічності ліній рисунку. Кольорит Галини Мазепи того часу пронизаний чорним, брунатним й індіго з синьо-зеленкуватим наснаженням та, обов'язково, хочби з дрібною червоного.

Проте, аналізуючи і порівнюючи якнай докладніше всі кольористичні відтінки оригіналів (на виставці) зі світлинами з них у книжці, можна запримітити в рідкісних випадках, що деякі півтони барв не вийшли точнісінько так, як саме в оригіналах. Однак різниця є зовсім мінімальна, так як неіснуюча («Ворожіння», «Русалки»).

На другій сторінці монографії подибуємо варіант оригіналу (1980) (пропав у війсьній хуртовині) отої майже легендарної картини, «Після хокейного матчу», я сказав би «По гаківковій грі», що стільки шуму наробила на виставці наших мистців у Львові 1936 р. А воно ж і нічого собі, дві, стилізовані, майже нагі дівочі постаті під душем, виведені тодішньою Мазепиною технікою і кольором. Сенсацією у нас на ті часи була відвага показати картину з дівочою наготою. Жіночих нагих постатей в книзі маємо більше, проте всі вони передані з мистецькою обачністю.

На третій сторінці зацікавлює нас рідкісна для Мазепи тема, без якоїнебудь яскравості «Кошик з яблуками» (1958), в тій же тогочасній, темній, індіго-синявій барвистості з брунатним.

А далі йде ряд блискучих, яскравих ілюстрацій гвашем до дитячої книжки «Зуб часу» (Прага, 1942), потім ще кращих до казки «Івасик-Телесик» (Регенсбург, 1947) і вкінці до «Казки про качечку» (1958), що своєю ритмічністю і порухом є одною з кращих картин у збірці. З дитячої тематики тут ще і два портрети обох пізніших синів Галини Мазепи (1951). Вкінці зустрінемо і «Портрет внучки Віри» з квіткою-ромашкою і Пікасівським профілем. Хто знає мисткиню із сучасності, не легко повірить, що вона виглядала так знаменито і принадно 1956 р. А це пророчисто доказує її автопортрет створений у майже пастелевій блакитно-сірій тонації з добавкою червоного. Тут може вперше дуже чітко виступають оті Мазепині чорні обвідки довкола рисунку, що такі притаманні їй дальший творчості.

Тематично в монографії найбільше картин з українського побуту. Будучи творчо фігураною маляркою, — Галина Мазепа не малює краєвидів. Її постаті — це люди з українського життя і світу. Тільки пізніше, самозрозуміло, входить дещо з південно-американського елемента, з

країни її поселення, Венесуелі, в деяку частину її праць. Тому і є її картини, що мають навіть двосторонній характер, себто малюнок тематично можна вважати за український або і не зовсім («Купальниці», «Замріяна», «Дівчина в синій хустці», тощо).

Взагалі в дальшому бігу літ розвій таланту Г. Мазепи йде постійно по лінії модерного напрямку. Однак при тому вона неодмінно задержує і посилює свою багату українську тематику. Її ікони стилєво пов'язані з візантинізмом, її козаки з монументалізмом, її постаті з рідною стихійністю. Всіх їх з'єднує в одну цілість ота характеристична і ще виразніша площинність малюнку, упрощеність форми і лінійно-графічна ритмічність. Кольорит її набирає повної яскравости, головню полум'яного горіння червіні, яка грою контрастности ніколи не переходить сприймливих меж гармонії. Може найцікавішим в її мистецькому розвої — це стилістичне, фронтальне представлення обличчя з носом у профілі, яке так дуже спопуляризував Пікасо. Цього не бачимо у перших її працях чи іконах, як напр. у «Богоматері» з 1951 р., але в усіх інших, пізніших, включно з «Княгиною Ольгою», зустрічаємо завжди цей новочасний, упрощений спосіб малювання обличчя. Проте воно не рішає про красу і вартість праці, бо «Богоматір» з 1973 р., з таким же профілем, з рожево-брунатним обличчям, зеленими бровами та чаруючим аметистово-бузковим ореолом являється одною з найкращих картин у книзі.

Мимо упрощености форми, площинности і плоскости праць, козаки й бандуристи Г. Мазепи сповнені не тільки буйности червіні кольору, але й оживлености, руху і виразу.

З літературної тематики маємо тут дві цікаві картини до Шевченківської «Тополі» під заголовком «У ворожки» (1955) і трагічної «Катерини» (1961).

З шахівниці українського побуту подибуємо тут велику різноманітність представлення і сюжетне багатство. Проте панівною в Галини Мазепи в більшості жіноча постать. Всюди оті барвисті, принадні або і легендарні дівчата, молодиці, купальниці, русалки, мавки, відьми зі всією своєю символікою, одноразовістю і чаром. Чи візьмемо під увагу «При ватрі», «Дівчину з дукачами», «Відьми», «Три жінки» чи навіть кераміку «Три дівчини» — всі вони незвичайні у своїй красоті. А вже чи не найбільшою прикрасою і оригінальністю книги є гомінка картина блакитно-білого насичення, надихана буйним розквіттям і величезним рухом, «Гайліки» (1959).

У модерністів мусимо знайти і абстрактний дорібок. Маємо його і в творчості Г. Мазепи. Помітніші з них це «Дерево життя» (1959), на згадку трагічної смерті її двох синків у Празі під час війни, «Дощева пора» і в яскравому спалаху «Гарячий вечір» та «Хатки бідних».

Книжка ця, що вийшла невеликим накладом, це вічно живий пам'ятник дорогій мисткині і рідній культурі. Як Михайло Кміт в Австралії, так Галина Мазепа у Венесуелі стали не тільки репрезентативними мистцями країн їхнього поселення, але і остануть назавжди одними із представників дійсно визначних мистців українського народу.

Степан ГАЛАМАЙ

З ПРИВОДУ ПОЯВИ КНИЖКИ «ПОЧАТОК НЕВІДОМОГО»

Радіємо кожною новою книжкою спогадів про недавнє минуле. Книжка С. Мечника ще тим важна і цікава, що в коротких реченнях він навітлює різні ділянки безпосередньої боротьби українського підпілля ОУН-УПА проти німецького й російського окупантів України. Треба ствердити, що не зважаючи на те, що в останніх десятиліттях появилася деяке число спогадів, то сміливу, відважну, а інколи очайдушну і все таки величну боротьбу за Українську Самостійну Соборну Державу, ініційовану й у великій мірі здійснювану посвятою й жертвами членів ОУН, бійців і старшин УПА — ще не досить з'ясовано, ось хочби у формі мемуарів.

Маючи такий стан на увазі і гостро відчуваючи потребу появи спогадів, я намагався наклонити Максима Рубана свобідно розказати про те, що він пережив після 30.6.1941 по 1946 рр. В 1946 і на початках 1947 рр. ми, як відомо, ще не вміли вживати «диктафону», ані навіть стрічки від «тейпрекордера», чи пак — звукозаписного апарату, тому довелось шукати за членами, що знали скоропис або т. зв. «шортганд», чи пак — стенографію. Таких не було багато. Я тоді попросив дуже екромного, але дуже шляхотного правника мгр-а Андрія Стецюка, щоб він найповніше, слово в слово записав все, що мав розказати Максим Рубан. Коли все вже було приготоване, тоді М. Рубан навівши кілька прикладів про те, як він вирвався з рук гестапо, переконав мене, що то ще не на часі з подібними ревелляціями виходити на світло денне. Таким чином ця «мемуарна сесія» не відбулася, ясно, що зі шкодою для важливої справи списування мемуарів про справді неперевершену боротьбу ОУН-УПА під час Другої світової війни й довго ще після її закінчення. . .

Рівнож, мені здається, що я зумів переконати свого часу ще одного дуже визначного Провідного члена ОУН узяти на «тасьму» його спогади, але на це доведеться ще довгенько пождати.

Справді, наш народ творив і творить велику бувальщину й не мешє світлу теперішність, але на жаль замало представляємо їх. Спогади наче виповнюють цю прогалину. Бодай в якійсь мірі. Це дуже потрібне. Адже недаром кликали поети: скільки крові, скільки сліз. . . пролито на шляху до повної державности!

Мені видається, що спогади з-під пера українських революціонерів є потрібними, бо вони є і на часі і достовірними свідченнями перед трибуналом історії, що хоч, як каже Ростислав Єндик, на світі «гнила війна» або мир, то «ми не зложили зброї». В його «Слові до Братів» на стор. 124 він пише: «І коли світ увійшов у розкислий мир, єдино ми не зложили зброї і на прою цілому світові далі боремося, залишившись непохитними при нашому призначенні», і далі прорікає: «Теперішний мир є гнилою війною і хто не має кривавих візій майбутньої, той вже є неживий. . .»

Напевно годі вже довше тайти, що мені самому хотілось би вже зачати мережати стрічки спогадів. Про молодість, про рідних, про 1929 рік, про працю серед студентства, про юнацтво, про пацифікацію, про «вакації» в тюрмах Золочева чи Білостоку, про «дипломатичну місію» в Празі в Д. Дорошенка, в Ісаака Мазепи (м. ін., у Мечника помилково працю І. Мазепи п.з. «Україна в огні і бурі революції» приписано П. Феденкові, — С. Галамай), у Брні в ген. Всеволода Петрова, в проф. Яковлева, який репрезентував УНР, та членів Директорії і т.п.

Отож, бажав би зупинитись на вишкільному курсі пізною осінню 1941 р., тобто на цілий рік перед виникненням УПА, згадати мої мозольні (в умовах підпілля) намагання дати стислий виклад ідеології українського націоналізму, м. ін. теж з уваги на виникнення «дискутуючої групи у Василькові і Таращі» (І. Мітрінга, Б. Левицький, В. Ривак) з її тезою, що західній націоналізм (донцовського оформлення) не придатний на Східніх Українських Землях... хоч М. Міхновський та Д. Донцов народились саме на Східніх землях України. Ще багато цікавого й цінного збереглося в пам'яті з розмов або в листуванні з такими діячами, як І. Вовчук, В. Мудрий, Е. Козак, полк. Є. Побігуший, Ю. Панейко, Б. Рибчук, архієпископ І. Бучко, ген. П. Шандрук та інші.

Та чи вдасться здійснити задум? Хто його знає? А ось С. Мечникові вдалося. Коли зважити та тяжкі еміграційні умови, то це безперечно здобуток. Він в чотирьох місцях згадав про мене. Подібно, як і Богдан Казанівський чи Микола Климишин так і С. Мечник не порозумівався зі мною щодо згадки про мене.

Автор обмежився до вичислення імен учасників, як він каже, «Листопадової Конференції» та ще до ствердження у звіті перед Легендою, що він подбає, «що всі дороги і стежки до Павлова будуть від часу приїзду учасників на Конференцію точно стежені...». А була це важлива Конференція, бо в липні був арештований Голова Державного Правління, а незабаром члени його Уряду. Знов же, в половині вересня гестапо масовими арештами на Західніх і Східніх землях України запроторило в тюрми сотні провідного членства. Коли ж ані провідник Степан Бандера, ані голова Державного Правління Ярослав Стецько не відкликали Акту Проголошення Відновлення Української Держави, то Гіммлер взявся за акцію на обезголовлення ОУН і тому проведено в одному часі масові арешти. На Північних землях України появились покищо невеликі групи червоних партизан. На внутрішньому відтинку: а) газета в Рівному «Волинь» всіми голосами поборювала «бандерівщину, братовбивців і ліс»; б) солідаристи (мельниківці) немов шалені розпалювали пристрасні філіппіки, покористувавшись трагедією в Житомирі; іноді здавалось, що в їхній пропаганді (також з церковних проповідниць) не німці і не большевики, але бандерівці їхні вороги а в додатку в Кубійовичеві УДК з цілим допомогим апаратом і пресою трубили проти бандерівської революції, проти «лісу»... В такому «чотирикутнику напастей» опинилась ОУН Самостійників Державників. Завданням Конференції було відповісти на тривожне питання: що далі? Треба було доповнити склад Проводу, проаналізувати міжнародну ситуацію, устійнити ставлення до поляків, москалів і взагалі чужинців в Україні, пожваввити працю серед молоді і т.д.

С. Мечник мав дбати про безпеку. На самій Конференції він не був. Він назвав між учасниками Ростислава Волошина. Я дуже добре знав його ще з студентських часів у Львові і ніяк не пригадую його обличчя між присутніми. Це тільки приклад, як після років людська пам'ять творить нам несподіванки. . .

Зараз же після короткого відкриття, Микола Лебедь попросив мене (може тому, що я був секретарем Конференції) до слова. Пригадую собі як сьогодні, що я тоді наголосив справу опанування міст, аргументуючи тим, що наші зриви в минулому не були успішні, бо наші міста були опановані чужим, ворожим нашої державності елементом. Я висловився за вилучення другорядних фронтів, а за нашу активність в осередках суспільного, господарського, професійного, адміністративного життя, при чому зосередитись на найважливіші з нашої точки себто з стратегічно-політичного погляду. Я дораджував у нашої дальшій дії притягати до праці всі здорові державно-творчі кола, вирощування фахових кадрів, культурних сил, використання всіх «легальних» (відкритих) можливостей з метою активізації мас і творення власних сил та ширення (пропаганди) нашої ідеї, і т.д. Підійняв я теж справу рівновартості і рівноправності націоналістичного жіноцтва.

Ясно, що тепер я дуже сконденсовано переказую тільки головніші мої думки, які цілком природно викликали жваву дискусію. Народи тривали майже не цілий тиждень. Я. Старух прибув на конференцію до Павлова вже з Волині і тоді вже був комплетно сивий, але дуже живий дискусант. Він всюди підкреслював потребу негайного розподілу колгоспів. Мені дуже вбилося в тямку, як він завзято і часом може пристрасно «атакував» тодішнього політ. реф-та М. Турчмановича. Тільки згодом, може через рік мені стало ясным, що цей останній потаємно від Проводу почав творити ФУР (Фронт Української Революції) і либонь саме те й було причиною таких, як мені здавалось, гострих випадів Старуха проти Турчмановича, чого я тоді не розумів, хоч після Конференції я попав саме до Політичної Комісії Проводу, а головою її був якраз д-р Турчманович. Там мені приділено Референтуру вишколу.

Вже на еміграції, коли я почув, що Турчманович став членом УРДП, то собі пригадав, як то, мандруючи в чоботях на Волині, він носив книжку Драгоманова «Чудацькі думки», дослівно за халявою. . . Вже ніколи я не мав змоги перевірити, чи студіюючи політичні науки в Італії, М. Турчманович читав критичні есеї про Драгоманова, що їх у Львові друкували д-р Д. Донцов, К. Чехович та М. Мухин.

Я не без причини спинився на Конференції і тут же хочу підкреслити, що добре сталося, що про неї згадав С. Мечник в своїй книжці спогадів. А то ось чому: переглядаючи БУП ч.1, я зауважив, що після Архипастирського послання митрополита Полікарпа зразу ж йдуть постанови Другої Конференції. Можна запитати: а де ж Перша Конференція?

І ось, коли я з увагою прочитав «Постанови II-ої Конференції (БУП, ч.1, «ОУН в світі постанов. . .», сторінки 61 до 74), я ствердив, що значна частина згаданих постанов якраз із стверджень згаданої (Першої) Конференції. Можна порівняти на стор. 64, тт. а,б,в, з (опановування мі-

ста і промислових центрів, про що було в моїй доповіді стор. 65). Приблизно вся 66 сторінка містить матеріал з Першої, або, як за Мечником, «Листопадової Конференції» в Павлові. Ще більше: постанови щодо мельниківців, організаційні постанови, вишкільні, пропагандивні, про зв'язки з поневоленими народами і т.п., тобто стор. 70 до 74, відбивають зміст нарад «Листопадової Конференції», як із двох попередніх місяців. Словом, як в нас кажуть, С. Мечник зробив тим самим добре діло.

Серед репатріаційних бурунів — пристані українського порядку в таборах

Тим, хто самі не пережили жахів насильної репатріації у всіх трьох зонах Німеччини (американській, французькій та англійській), важко собі уявити, як населення таборів і поза таборами гарячково шукало за успішними засобами самооборони перед «шуліками з советських репатріаційних місій», у яких розпорювання коліс їхніх авт було доволі поширене, а далі коло кожного бльоку вартові з дзвінками, гонгами і свистками, та т.п., давали знати жителям табору, як тільки «непрошені гості» збиралися оточувати табір.

Я особисто не раз і не два ставав перед такою комісією в імені адміністрації табору, бо хоч формально я називав себе секретарем, а згодом заступником коменданта, дуже милого кубанського сотника Олександра Черкасевича, то насправді всі важніші справи, як ось згадувану репрезентацію табору, полагоджував якраз я, якому О. Черкасевич був вдячний. З того приводу в нас ніколи не було й найменших ділових непорозумінь. Автор книжки «Початок невідомого» згадує на стор. 53, що я «займався організацією табору» та що «мав допомогу від Ю. Свищука. . .»

Найперше щодо організування табору, то треба пояснити, що я застав в Гегінгені сотника О. Черкасевича і д-ра В. Богоновича, як зав'язок адміністрації. Коли я почав розпитувати за комендантом, то показали мені на один із бараків, але прийшлося розчаруватись, бо комендант подався до наступного бараку, бо його туди кликали чи то за сінником, а чи за чимсь подібним. Поспішаю, щоб його впіймати, але ж меткий сотник вже метнувся до ще іншого бараку. . . І так, як Сковорода казав: «світ мене ловив та не впіймав», подібно я до пізнього вечора ловив п. Черкасевича, і ледве дух переводив від біганини. . .

Не треба пояснювати, що першою справою, якою я зайнявся, було складення адміністративної схеми, тобто підшукування людей для реєстраційної, секретаріату, охорони й поліції, харчевої, мешканевої, технічної і т.п. референтур, що в означених днях звітували або перед комендантом і двома заступниками, або раз в тиждень перд всіма референтами.

В ніякому підручнику адміністративного права (я ж був асистентом при катедрі адміністративного права в УВУ) читач не знайде такого неортодоксального способу підшукування працівників до адміністрації в таборі, що й справді став оазою, пристанню та взірцем українського ладу. Мова про табір в Гегінген (що згодом став табором з три і пів тисяч жителів-втікачів не тільки зі Західних, але також і зі Східних областей України),

що його перевезено до «Соммеказерне», який став осередком культурного й політичного життя, і давав всебічну підтримку Центральному Представництву Української Еміграції. В Гегінгені зараз же через доріжку був табір для тих, хто бажав повертатись на «родину». Нам, тобто адміністрації, не раз «мурашки бігали поза спиною», бож ті «возвращенці» поводити себе дуже провокативно, ніби працівники «СМЕРШу», мали кріси, до диспозиції телефони й автобуси. . . Ми для охорони не мали крісів, а хіба палиці. . . Досить скоро почала працювати референтура праці. Це сталося тоді, коли за моїм старанням в УНРРА щоденно три великі тягарові авта (джіємсі) відвозили й привозили бажаючих працювати поза табором.

Що ж до того, від кого я мав допомогу, то хочу додати до Ю. Свищука, який був дуже добрий, ще не менш вартісного (саме до реєстрації) д-ра І. Прокопа і. . . тільки дуже шкода, що після років той же Прокоп «замішався» в справу проти Мудрика (гл. стор. 137 до 144). Мені здається, що книжка від того не змаліла б, якщо б автор цей інцидент потрактував коротше і. . . з усмішкою.

Але про особливий (як сказано «неортодоксальний») підбір адміністративної машини: нарисована схема потребувала заповнення інтелігентними особами, з деяким досвідом поступування з людьми, які були втікачами, прибитими, серед незвичних обставин, в тісноті, що не дай Боже. . .

Отже, я ставав з боку від «черги» таборян (понад три і пів тисячі), які стояли рядом з їдунками перед кітлами з теплою стравою. Тоді я підходив до кожного, що мені видавався солідним і з почуттям відповідальності, як теж був «суспільно зацікавленим», представляв себе, що я є заступник коменданта цього табору і просив, занотувавши собі ім'я таборовика та число бараку (в міжчасі ми позначили числами всі бараки та перевели вибори старостів по бараках, один з них був знаменитий М. Горихата), прибути до будинку Секретаріату, кімната ч.4, на означену годину для обговорення важливих справ.

Звичайно, не було помилок в призначуванні працівників поодиноких референтур. Автор книжки «Початок невідомого» деколи називає інші особи, ніж ті, що я їх підібрав до першого складу адміністрації. Мабуть в нього на думці не ті початкові стадії творення української адміністрації в таборах. Не сплянусь над цим, щоб не видовжувати оцих моїх рядків. Зупинюсь тільки на тому, що в Секретаріаті в різний час були не тільки згадуваний Рішко, але Я. Почапський, д-р Лев Дубас, кол. конципієнт у д-ра Степана Шухевича, В. Воропай, дружина пізнішого автора книжки спогадів «Дорогою на захід», в якій ні словечком не згадано про працю адміністрації під моїм керівництвом, чи пак — О. Черкасевича. А згадувать було про що. . . Ось хоч би без моїх (і ініціативи Дольницького) відповідних кроків не було б дозволу американської команди табору на газету «Наше Життя». Багато спогадів появилось про Нестора Городовенка і його хор в Соммеказерне, про театр Блавацького, про Божику і Кита-стого таки в Авгсбурзі, а пізніше по більших скупченнях в таборах, але мало хто знає, крім мене й артиста театру Блавацького В. Королика, як ми обидва в семи великих автах (троках джіємсі) прямо з ризком, без паперового дозволу на переїзд, перевезли з французької зони тих усіх

мистців з околиць Брегенцу, Ляндеку, wraz з їхніми скрипками, декораціями сцени тощо. . .

В Авгсбурзі, тобто в Сомме, в міжчасі збудовано добру театральну залю; на все те треба було здобути відповідні засоби. Звідси, тобто з Авгсбургу, я передав меморіал В. Мудрого в справі репатріації до Риму, до Ексцеленції І. Бучка, і одержав відповідь теж про клопотання у справі Дивізії. Про відновлення УВАН, про виникнення профспілок, Селянської Партії, УРДП, відновлення соціалістичних партій тощо, — все те відбувалося, ворухилось, організувалось при відповідній прихильній настанові адміністрації табору. То був взірцевий табір і коли тепер у 1985 році проф. Штогрин пропонує скликати з'їзд або списати таборову діяльність і тодішню дійсність, то я гадаю, що варто взятись за цю справу. Багато дечого, що робили поети, малярі, письменники, артисти, культурні діячі, організатори молоді, що робила чи ініціювала ОУН під фірмою Організації, а чи УГВР, чи в різних громадських формах — прямо не згадую. Чимало можна вчитати в книжці С. Мечника.

Він ще згадує про мене на сторінках 53, 67 та 77, але це вже стосується моєї участі в Обласному З'їзді. Тут треба пояснити, — коли мені здавалось, табір добре zorganizований, тоді я перейшов на працю в ЦПУЕ.

Та чомусь С. Мечник переочив з'їзд в Діллінгені, що фактично був продовженням регенсбурзького З'їзду Української Еміграції, а який не міг успішно закінчитися через негромадську настанову мельниківців, які вимагали більшого числа мандатів, ніж їм належалося — мене обрано до Управи Централі, що мала свій осідок в Авгсбурзі.

Тоді головою був обраний черговий раз посол В. Мудрий, керманичем Організаційного Відділу — д-р Степан Галамай (за звичаєм організаційний керманич вважався в ієрархії другою особою після голови), секретарем — д-р Никифор Гірняк, Правної оборони — д-р Степан Витвицький, праці — інж. В. Потішко, фінансів — І. Замша, молоді — мгр Ярослав Рак, інформації — мін. Ю. Ревай. Були ще референт культури й шкільництва, а крім Управи були такі власті: Головна Контроля і Головний Суд (Мацьків — голова. Заступниками голови В. Мудрого були: о. І. Гриньох та проф. Михайло Ветухів).

Як керманич Орг. Відділу, я відбув спільно з головою поїздку на Британську зону в Білефельді, провів контролю у голови проф. Ялового і д-ра Біляка, як також дав доповідь про завдання ЦПУЕ на з'їзді Комендантів таборів Бритійської зони.

Для узгіднення українських справ на французькій зоні, я відбув поїздку з Головою послом В. Мудрим до Баден-Баден на стрічу з д-ром Кальбою, що знав французьку мову та був українським представником перед французами.

ЦПУЕ (Секретаріат та Орг. Відділ) перевели статистику таборів. В С. Мечника на стор. 75-76 подано список 48 таборів. Це звичайно на підставі авторових записок і не подано в котрих роках, бож ЦПУЕ мало повніший список, в який вносилися кожноразові зміни. ЦПУЕ, а зокрема Орг. Відділ, проводили вибори до таборових Рад. Те саме до Обласних Комітетів

(за виїмком одного Обласного Комітету на Розенгаймер штр. Панове Бігун Микола та Я. Маковецький ніколи в себе виборів не провели, допускались наруги над вказівками Центральної Виборчої Комісії і Орг. Відділу та у всьому порушували принципи громадського ладу, одним словом кпили собі з громадської демократії. . .

Коротко, але, як кажуть американці, в саме око вола, автор схопив труднощі консолідації (стор. 87), хоч було б побажаним, щоб уточнювати часто повторюваний займенник «ми», себто коли це «ми» означає двох друзів, а коли «ми» — означає члени, а коли Провід.

Добре, що автор не поминув ширших акцій ОУН, як ось на Кенігспляці, де були присутні народи АБН, і де промовляв д-р П. Мірчук, а американські «емпі» силою розганяли цю противільшевицьку демонстрацію, вживаючи навіть танків. Міг згадати про акцію збирання підписів під письмами чи меморіялами до Головної Квартири Айзенгавера, щоб припинити насильну репатріацію, про візиту мейора Нью-Йорку Ля Гвардії і ген. Паттона в таборі Соммеказерне. . .

На відтинку безпосереднього зв'язку з Україною непогано, що висловлено пересторогу, і теж непогано, що згадано про М. Матвієйку, бо саме тепер після його смерті чомусь настала мовчанка.

ОУН мала трудні бої, але й світлі перемоги, відбиваючи наступ імперіальних потуг. Чи не є читач таких спогадів спрагнений саме тих світлих образів, що наповняють серця надією і вірою в незнищенність вільної боротьби?

Вправді, в книжці автор дає наголовок одного розділу: «Мої провідники й друзі», що, на мою думку, можна б назвати: «мої зверхники й друзі». Та він уникає хоч б коротких характеристик. Найімпозантніше виходять: Степан Бандера, І. Легенда та Роман Кравчук. Щодо останнього, то на стор. 166 він висловлюється дуже високо, а саме: . . . «він мав усі дані бути провідником ОУН в Україні».

На стор. 15 пише: . . . «мене викликав до Львова Іван Климів-Легенда, який передав пост Крайового Провідника Миколі Лебедеві. . .». Це місце я пов'язую також з оповіданням В. Лобая про Легенду, який в очах членів з Сокальщини чи Радехівщини мав би виглядав на найвищий чинник в ОУН, бож звався Крайовий Провідник. А як пояснити, що передав свій пост Лебедеві? Насправді такої передачі (стор. 15 у Мечника) не було потрібно, тобто Лебедь, як в. о. Провідника і другий заступник С. Бандери, вже займав вищий пост від Крайового Провідника, бож були: Крайовий Провідник земель в ГГ, Крайовий Провідник на Зах. Землі, а згодом Провідник Київського Краю (згадуваний Мирон), тощо.

При цій нагоді можу про Р. Кравчука, що був надзвичайно дискретний, дуже серйозний, сказати таке: то не він, а його батько Микола був вчителем, а ще до вересневих арештів 1941 р. займав пост Крайового Провідника. Тоді-то Легенда вразом з Юром, пізнішим полк. Ковалем, вели спільно Організаційну Референтуру Головного Проводу, отже близько співпрацювали з М. Лебедем. Так, отже, ніщо не стояло на перешкоді, щоб по смерті Шухевича Степовий став провідником ОУН в Україні. Він,

(за виїмком одного Обласного Комітету на Розенгаймер штр. Панове Бігун Микола та Я. Маковецький ніколи в себе виборів не провели, допускались наруги над вказівками Центральної Виборчої Комісії і Орг. Відділу та у всьому порушували принципи громадського ладу, одним словом кпили собі з громадської демократії. . .

Коротко, але, як кажуть американці, в саме око вола, автор схопив труднощі консолідації (стор. 87), хоч було б побажаним, щоб уточнювати часто повторюваний займенник «ми», себто коли це «ми» означає двох друзів, а коли «ми» — означає члени, а коли Провід.

Добре, що автор не поминув ширших акцій ОУН, як ось на Кенігспляці, де були присутні народи АБН, і де промовляв д-р П. Мірчук, а американські «емпі» силою розганяли цю противольницьку демонстрацію, вживаючи навіть танків. Міг згадати про акцію збирання підписів під письмами чи меморіялами до Головної Квартури Айзенгавера, щоб припинити насильну репатріацію, про візиту мейора Нью-Йорку Ля Гвардії і ген. Паттона в таборі Соммеказерне. . .

На відтинку безпосереднього зв'язку з Україною непогано, що висловлено пересторогу, і теж непогано, що згадано про М. Матвієйку, бо саме тепер після його смерті чомусь настала мовчанка.

ОУН мала трудні бої, але й світлі перемоги, відбиваючи наступ імперіальних потуг. Чи не є читач таких спогадів спрагнений саме тих світлих образів, що наповняють серця надією і вірою в незнищенність вільної боротьби?

Вправді, в книжці автор дає наголовок одного розділу: «Мої провідники й друзі», що, на мою думку, можна б назвати: «мої зверхники й друзі». Та він уникає хоч б коротких характеристик. Найімпозантніше виходять: Степан Бандера, І. Легенда та Роман Кравчук. Щодо останнього, то на стор. 166 він висловлюється дуже високо, а саме: . . . «він мав усі дані бути провідником ОУН в Україні».

На стор. 15 пише: . . . «мене викликав до Львова Іван Климів-Легенда, який передав пост Крайового Провідника Миколі Лебедеві. . .». Це місце я пов'язую також з оповіданням В. Лобая про Легенду, який в очах членів з Сокальщини чи Радехівщини мав би виглядав на найвищий чинник в ОУН, бож звався Крайовий Провідник. А як пояснити, що передав свій пост Лебедеві? Насправді такої передачі (стор. 15 у Мечника) не було потрібно, тобто Лебедь, як в. о. Провідника і другий заступник С. Бандери, вже займав вищий пост від Крайового Провідника, бож були: Крайовий Провідник земель в ГГ, Крайовий Провідник на Зах. Землі, а згодом Провідник Київського Краю (згадуваний Мирон), тощо.

При цій нагоді можу про Р. Кравчука, що був надзвичайно дискретний, дуже серйозний, сказати таке: то не він, а його батько Микола був вчителем, а ще до вересневих арештів 1941 р. займав пост Крайового Провідника. Тоді-то Легенда вразом з Юром, пізнішим полк. Ковалем, вели спільно Організаційну Референтуру Головного Проводу, отже близько співпрацювали з М. Лебедем. Так, отже, ніщо не стояло на перешкоді, щоб по смерті Шухевича Степовий став провідником ОУН в Україні. Він,

як згадує Мечник, мав усі дані зайняти такий пост. А Крайовим Провідником він вже був від серпня 1941, але будучи вірний засадам конспірації, він про те навіть з найближчими друзями не говорив. Ясно, що Мечник про те не знав. І це не можна оцінювати, як мінус.

Що ж до інших політичних діячів, то автор вірно оцінює їх, які... «замість того, щоб боротись з ворогом, його агентурою і дезінформацією, постійно шукають конфліктів з тими, хто бореться з ворогом... Непотрібні конфлікти, так що треба багато часу втратити, щоб переконатися — в кого із них є така духовна настанова, в кого заздрість і злоба, а хто перебуває під впливом агентури».

В. ТЕСЛЯР

НАЙСВІЖІШІ НАУКОВІ ТВОРИ З ІСТОРІЇ ЛІТЕРАТУРИ І КРИТИКИ

1971, 1974 і 1981 роки важливі в діяльності студій з історії української літератури, критики, і з історії східнослов'янської думки тим, що якраз у цих роках українська наука й народ одержали з-під пера проф. д-ра Юрія Бойка-Блохина три надзвичайно важливі та цінні книжки під спільним наголовком «ВИБРАНЕ» том I, II і III.

Перший том «Вибраного» нараховує 312 сторінок друку і 12 сторінок ілюстрацій наголовних сторінок деяких періодичних видань в Україні з 1930, 1940 і 1941 рр., важливих для Автора з уваги на появу в цих періодиках його науково-дослідницьких праць, а опісля фотознімки з важливих для Автора (у вибранні) від 1930 р. по 1956 р., а в цьому зарисі три присвячені творчості Івана Франка, що його 70-ліття й 130-ліття з дня народження вшановуємо в цьому 1986 році, як також багатосторінкова ода присвя-

чена творчості Тараса Шевченка на тлі західноєвропейської літератури, якого 125-ліття з дня смерті вшановуємо цього року також.

Другий том «Вибраного» має 362 сторінки друку й 15 сторінок репродукцій історичних та особистих документів. Змістом цього тому 28 основних дослідницьких та інших праць, а в цьому важливі праці про Шевченка, Франка, «Камінний Господар» Лесі Українки і багато іншого.

Третій том «Вибраного» охоплює 403 сторінки друку і окремих ілюстраційний додаток. Цим томом охоплено вибрані праці Автора від 1952 по 1979 рік, з особливим наголосом на Шевченкознавство (п'ять більших праць) та на російське історичне коріння большевизму. Є в тому томі праці присвячені І. Виговському в повоєнній підсовєтській літературі (мало знана тема), митрополитові Липківському, проф. д-рові О. П. Оглоблинові, О. Телізі тощо.

Цей поважний збірник науково-дослідницьких матеріалів появився завдяки кропітливій праці й матеріальним засобам Автора напевно в обмеженому тиражі, хоч потреба на таку літературу надзвичайно актуальна так для старших, як головню для молодших поколінь. Шановний автор втішається особливостями національно-державницького, самобутньо-українського підходу до духовости і літературної спадщини їхніх великих творців і будівників. Вдумливий і досвідчений читач не має багато підстав у чомусь відрізнятись поглядом, думкою чи оцінкою певних явищ чи фактів від Автора. Проф. д-р Юрій Бойко-Блохин належить також не до надто великого числа науковців-дослідників та літературних критиків, які можуть розглядати, досліджувати й асоціювати українську літературну творчість на тлі європейської та й світової літератури, що найпереконливіше вказує, що — без огляду на важкі обставини невилічництва в чужих імперіях, а головню в російській — наш народ і його література, світоглядово-духові, національні й напрямкові рухи в нашій літературі мають у собі багато спільних рис тощо.

Бібліографічний профіль

Проф. д-р Юрій Бойко-Блохин — історик слов'янських літератур (особливо української), дослідник історично-культурної проблематики народів СРСР і українознавець. Народився 1909 року в Україні. Його першу наукову розвідку «Молодий Театр у Києві» надруковано 1930 року в журналі всеукраїнського значення «Життя й революція»; в 1933-35 рр. — науковий співробітник Інституту ім. Шевченка при Академії Наук УРСР, проф. Харківського Педагогічного Інституту; в 1935-36 рр. «ворог народу» без права на працю. В 1941-45 рр. в українському націоналістичному підпіллі; 1943 р. викладач історії українського театру (Театральний Інститут); з 1944 — в Німеччині; в 1948-1974 — проф. УВУ (продекан, декан, ректор); з 1947 р. член УВАН; з 1950 рр. дійсний член НТШ; з 1962 р. проф. Людвіг-Максиміліанс Університету; читав доповіді в різних німецьких університетах: Майнц, Тюбінген, Мюнстер, Кольн, Штуттгарт; цикл викладів у Гарварді (США); окремі доповіді в Манітобському університеті (Канада), Зальцбургському (Австрія); на світових міжнародних конгресах і т.і.

З 1979 року, хоч і емеритований в Мюнхенському університеті, все таки продовжує виклади там, має опіку над докторантами, активний у науковій праці.

Загально опублікував 260 наукових праць, з них кругло 60 англійською, німецькою, французькою, італійською мовами, решту — українською. Відомості про проф. Ю. Бойка у довідниках: Who's who in Europe,

Brussels, 1972, p. 371; Kürscher Deutscher Gelehrtenkalender, Berlin, 1970, p. 276; 1976, I, p. 197; 1980, I, p. 358; J. Bojko-Blochyn — Schriftverzeichnis, 1930-1975, anlässlich der Ausstellung in der Universitätsbibliothek zusammengestellt von Miroslav Antochy, München 1975, 26 S і багато інших джерел українською, німецькою, англійською мовами.

Друкуючи цю коротку бібліографічного характеру нотатку про проф. д-ра Юрія Бойка-Блохину і його тритомове «Вибране», нашим бажанням є звернути увагу наших чинників на полі української культури й мистецтва в країнах і громадах якраз на «Вибране» в році Шевченківських і Франківських Роковин.

Названі нами томи можна замовляти в Автора в Мюнхені, пишучи на таку подану нам адресу:

Prof. Dr. Jurij Bojko-Blochyn
Institut für Slavische Philologie,
Ludwig-Maximilians Universität,
Geschwister Scholl Platz 1,
8000 München 22,
West Germany.

ЧИТАЙТЕ, ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ
І РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ
«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ»

Некрологи

7 січня 1986 р. помер в Едмонтоні, Канада

**єпископ-єпарх
НІЛЬ САВАРИН**

15 січня похоронено його у місцевому катедральному храмі св. Йосафата.

Покійний архипастир народився 19 травня 1905 року в Старому Самборі у Західній Україні. Після народньої школи учень Микола — таке мирське ім'я його — навчався в гімназії в Перемишлі, а згодом у Старому Самборі, — слухаючи Господнього покликання як 17-річний гімназист вступає до монастиря ОО. Василіян у Крехові, приймаючи чернечу рясу та ім'я Ніль. Після закінчення новіціату перебуває в обителі у Крехові, у Лаврові, Добромилі й Кристинополі та студіює богослов'я і філософію. Чернечі обіти склав 14 вересня 1930

року, а 23 серпня 1931 року висвятив його перемиський єпископ Йосафат Коциловський на священника. З того часу виконував обов'язки душпастиря у Кристинополі, а у вересні 1932 року виїхав до Канади. Упродовж 10 років перебував у домі Василіян в Мондері, працюючи в місійно-душпастирській і науково-виховній діяльності, а по смерті о. ігумена А. Филиповича переймає його обо-

в'зки. Та 23 квітня 1943 року припав інший важливий обов'язок: Папа Пій XII найменував його помічником єпископа Василя Ладика. Єпископ-помічник Ніль Саварин отримав висвяту 1 липня 1943 року в катедральному храмі в Торонті.

Після єпископських свячень Владика Ніль виїхав до Вінніпегу, щоб при боці Владики Василя сповняти обов'язки його помічника. Коли у 1948 р. Апостольська Столиця встановила окремі екзархії, згодом Владика Ніля найменовано єпископом-ординарієм — єпархом з осідком в Едмонтоні.

Владика, завдяки своїй працьовитості й посвяті, розбудував єпархію, а завдяки своїй лагідності з'єднав собі любов і загальну пошану серед українців і чужих. Свій глибокий український патріотизм поєднував в одну нерозривну цілість зі служінням Христовій Церкві. Христос і Україна, мучеництво і героїзм української християнської нації — находило в архипастирському служінні цього Ченця-Владики-Патріота, повного любови до свого страдального українського народу і його Катакомбної Церкви, глибокий відгомін і було основою його душпастирського вчення, предметом його повсякчасних молитов та життєвим прикладом для вірних.

Владика Ніль був невтомним звеличником св. пам. Патріярха Йосифа і безкомпромісовим борцем за Патріярхальний Устрій УКЦ та до кінця життя вірним Патріяршій ідеї.

Вічна Йому пам'ять!

Ділимося з націоналістичним Активом й українською громадськістю сумною вісткою про те, що відійшов у вічність, після прийняття Найсвятіших Тайн, 25 січня 1986 року у Дітройті-Воррен, визначний націоналістичний діяч і відомий журналіст

СЛ. ПАМ. МІР ВАСИЛЬ ЩЕРБІЙ

Покійник народився 15 травня 1912 р. у селі Павлівка, Івано-франківське. Був довгорічним членом Організації Українських Націоналістів ще з Рідних Земель, брав участь як член ОУН у

боях за волю Карпатської України. Був активним громадським діячем уже з ранніх років свого життя. Як талановитий журналіст співпрацював у численних націоналістичних періодиках, зокрема у «Шляху Перемоги» й «Визвольному Шляху». Був Обласним провідником ОУН, членом Обласних Проводів різних часів.

У всіх публіцистичних працях завжди захищав безкомпромісові націоналістичні позиції, ніколи не знав компромісу з окупантами України. Твердо і послідовно стояв на революційних позиціях ОУН.

Як громадський діяч і голова ООЧСУ у Дітройті-Воррен, звертав увагу особливо на ідейний аспект і ясність становища Організацій Українського Визвольного Фронту на чужині, співзвучність їх дії з Воюючою Україною, її авангардною силою — революційною ОУН.

Вибраний Великим Збором ОУН членом її Головної Ради, дав цінний вклад у діяльність тієї важливої інституції ОУН, яка уважливо аналізує діяльність Проводу ОУН і дає йому свої рекомендації, оцінки, побажання, спостереження, щоб ОУН ішла широко розгорнутим всенародним фронтом, який визначається чіткістю ідеї і безкомпромісовістю її захисту.

Покійник, не зважаючи на довгорічну важку недугу, не припиняв своєї публіцистичної діяльності, якій надавав свій оригінальний стиль і спосіб вислову, барвистий і багатий на влучні політичні метафори.

Покійник був довгорічним редактором і політичним коментатором в українській радіостанції у Дітройті-Воррен.

Заупокійна Служба Божа відбулася у церкві Непорочного Зачаття 27 січня 1986 року, а похорон на українському цвинтарі-Мавзолеї у Вашингтоні 28 січня 1986 року.

Провід ОУН складає найтепліші вислови співчуття синові Несторові, невістці з онуками та усій Родині Покійника в Україні й на чужині.

Хай чужа земля буде Йому легкою!

Вічна Йому пам'ять!

*Провід Організації Українських Націоналістів
(ОУН)*

Ділимося сумною вісткою з Родиною, Друзями-Приятелями та з цілою українською Громадою, що в дні 25-го січня, 1986 р., відійшов у вічність провідний член ОУН, видатний член Українського Визвольного Фронту,

СЛ. П. МГР ВАСИЛЬ ЩЕРБІЙ.

Похоронні відправи відбулися в церкві Непорочного Зачаття в Гемтремку, а тіло покійного спочило у Вашингтоні на Українськiм Національнiм Цвинтарі біля Його дружини св. п. Ірени. Синові Несторові, дочкам Христині і Дзвінці складаємо найглибші вислови співчуття.

Організації Українського Визвольного Фронту

ХАЙ ЧУЖА ЗЕМЛЯ БУДЕ ЙОМУ ЛЕГКОЮ

У невимовному смуткові передаємо Активові ОУН й українському громадянству вістку про смерть й похорон сл. п. *мгр-а Василя Щербія*, довголітнього відданого співробітника журналу «Визвольний Шлях» та других українських націоналістичних періодиків.

Редакційна Колегія, Адміністрація, Друкарня і Дирекція УВС долучується до Посмертних Некрологів Проводу ОУН й ОУВФ, і в свою чергу, в глибокому поклоні перед свіжою могилою Покійного, засилають найглибші співчуття синові Несторові, Невістці з Онуками і всій Родині Покійного та Його найближчим Співдружам.

*Редакційна Колегія «В.Ш.»,
Адміністрація, Друкарня і Дирекція УВС*

ПОСМЕРТНА ЗГАДКА

В дні 25-го січня, 1986 р., відійшов у вічність провідний член ОУН, видатний діяч Українського Визвольного Фронту, невтомний працівник в суспільно-громадських організаціях, секретар Головної Ради ОУН, *сл. п. мгр Василь Щербій*. Панахиду за душу Покійного відправлено в понеділок 27-го січня в похоронні заведені Бугая, яку відправив о. д-р Себастьян Сабоп, ЧСВВ, а похоронні обряди в дні 28-го січня в церкві Непорочного Зачаття в

Гемтремку, що їх довершив о. Дмитро Височанський. З церкви тіло Покійного виряджено до Вашингтону й похоронено на Українському Національному Цвинтарі в родинному гробівці біля Його дружини, бл. п. Ірени.

Домовина сл. п. Василя поринала у квітах Організацій Українського Визвольного Фронту, а на самій горі рясніли квіти від Проводу ОУН і достойного Я. Стецька. Над домовиною звисав прапор ОУН, похилений на знак жалоби. Між вінками видніли написи: Друзі ОУН; ООЧСУ; УККА; СУМ; АДУК і другі. Співав чоловічий хор під проводом друга Покійного Ярослава Дужого. Від Українського Визвольного Фронту промовляв друг Покійного Микола Кавка, який зложив вислови глибокого співчуття Родині та попрощав Покійного від УВФ.

У своїх словах Микола Кавка накреслив житевий шлях Покійного, Його революційний світогляд, Його віддану працю на Рідних Землях — в Західній Україні і в Карпатській Україні, де Покійний зі своїми Друзями, провідними членами ОУН, — з полк. Гузаром-Колодзінським, сот. Романом Шухевичем, пізнішим Головним Командиром УПА, полк. О. Гасином, пор. Зеноном Коссаком і другими членами Революційної ОУН боронив незалежність срібної землі — Карпатську Україну перед мадярськими гонведами. Славної пам'яті Василь Щербій був безстрашним, безкомпромісовим борцем за Соборну Самостійну Українську Державу, за розвалення тюрми народів відвічного нашого ворога — ненаситну Москву і за допомогу нашим Борцям-героям, які мучаться в тюрмах, концтаборах, та психушках. Він був вірний принципам чеснот націоналіста-революціонера, вірний Ідеї і самопосвяті та всеціло відданий Українській Революції. Це була людина високої християнської особистої культури.

Ці великі чесноти він передав своєму синові Несторові, своїм дочкам Христині і Дзвінці, яким прищепив любов до Бога, до Церкви та до свого поневоленого, але нескореного Українського Народу. Він вірив, що тільки власними силами і власною кров'ю здобудемо свою Самостійну Державу, у співпраці з Поневоленими Народами. Як практикуючий християнин, як вірний син Української Католицької Церкви, Покійний болів над тим, що Апостольська Столиця офіційно ще не проголосила піднесення нашої Церкви до гідности Патріярхату і докладав усіх зусиль, щоб це сталося.

На терені великого Дітройту, в якому Він прожив більше половини свого трудолюбивого життя, був активний у суспільно-громадській праці. Довгі роки очолював ООЧСУ, і майже в усіх організаціях УВФ займав провідні пости. Підготовляв і виголошував

реферати на наші національні свята, працював з українською молоддю в СУМ, ТУСМ, АДУК і АБН, був ідеологічним референтом ОУВФ, а через сім років підготовляв і виголошував доповіді на різні актуальні теми та коментарі для радіопередач, що їх спонзорував УВФ. Порожнечу у зв'язку з Його відходом у вічність важко буде заповнити.

Після похоронних відправ відбулася Жалібна Трапеза в залі УКЦ, на якій голова Світового Українського Визвольного Фронту інж. Богдан Федорак зложив особисте співчуття Родині Покійного й громаді від голови Проводу ОУН дост. Я. Стецька та від Президії Світового Визвольного Фронту. Близький друг Покійного, провідний член ОУН д-р М. Климишин насвітлив життєвий шлях покійного, починаючи ще з дитячих літ, розповів про Його родину, переслідування польською та німецькою поліцією, що змусила Покійного переривати свою науку і мандрувати з гімназії до гімназії, щоб вкінці заокруглити середню освіту Іспитом зрілості. Ці глибоко змістовні слова доповнили силуетку нашого друга, мгр-а Василя Щербія.

За згодою Родини під час Тризни переведено збірку на нашу пресу, яка дала у висліді суму 1000 доларів. Збірку перевели друзі: Петро Демчук та Ярослав Стеткевич.

Вкінці син Покійного Нестор подякував усім за участь в Похороні і Панахиді, за квіти, за пожертви на різні цілі, за святі молитви і за вислови співчуття та теплі спомини про Покійного.

Хай ця скромна згадка буде виявом нашої любови та пошани до нашого незабутнього і невіджалуваного Друга Василя. Збірку розподілено: «Визвольний Шлях» 550 дол., «Шлях Перемоги» 150 дол., «Національна Трибуна» 150 дол., «Гомін України» 150 дол.

Вічна Йому Пам'ять!

Микола Кавка

БІБЛІОГРАФІЯ ОДЕРЖАНИХ ВИДАНЬ

Благовісник Патріярха Києво-Галицького і Всієї Руси. Рік XVI-XX, Кн. 1-4, Кастельгандольфо, біля Риму, Італія, 1980-84. Папські документи, послання, проповіді й промови, Конгрес Організації «Церква в Потребі», листи й привіти, Завіщення. Формат великий, оправа м'ягка. 282 стор. документів і матеріалів, плюс 16 стор. ілюстрацій в кольорах, включно з похоронами Іх Святости Патріярха Отця Йосифа.

Твори Василя Гренджі-Донського. Том V, Повісті. Літературна редакція — проф. д-р Василь Лев. Обкладинка: Михайло Михалевич. Зібрала і впорядкувала Зірка Гренджа-Донська. Видання Карпатського Союзу, Інк., Відділ у Вашингтоні, Д. К., 1985 р. Формат великий, обкл. тверда; пояснення невідомих слів та висловів; 280 стор. друку; з друкарні «Украпрінт», Вудсток, МД., США.

Українська Головна Визвольна Рада. Документи, офіційні публікації, матеріали; книга третя — 1949-52 рр., з англійським резюме. Літопис Української Повстанської Армії, том 10., під редакцією Колегії, відпов. ред. Є. Штендера, співред. П. Потічний. Обклад. роботи мистця Мирона Левицького, видання Об'єднання кол. Вояків УПА в США і Канаді та Товариства кол. Вояків УПА ім. ген. хор. Тараса Чупринки в США і Канаді. Обкладинка тверда, 434 стор. друку, ілюстрації, рік видання 1984.

Український Грац-Леобен. Статті, есеї і спогади — у сторіччя Українського Студентського Товариства «Січ» в Грацу, Австрія. Гол. Редактор — Микола Чировський, обкладинка роботи Лариси Мартинюк: 184 стор. друку; формат 23 × 16 см.; видання Т-ва б. Студентів Високих Шкіл Грацу і Леобену «Січ», надруковано в Компютопрінт Корп., США, рік вид. — 1985.

Василь Сімович. *Українське мовознавство*. Розвідки й статті, ч. 2. упорядкував Юрій Шевельов. Українські Студії Оттавського Університету ч. 6, видання Юніверсіти оф Оттава Прес, рік — 1984, 238 стор. друку, обклад. м'яка, формат 22 × 15 см.

Дм. Нитченко. *Український Орфографічний Словник*. Видання для шкіл і молоді (друге) Української Центральної Шкільної Ради в Австралії для Рідних шкіл, Шкіл Українознавства та Педагогічних Шкіл. Обкладинка роботи Л. Денисенко. «Ластівка Прес», Австралія; 176 стор. друку; оправа м'яка; формат 19 × 13 см.; рік появи — 1985.

Доменік Е. Раваліко. *Створення — не казка*. Українська Духовна Бібліотека ч. 64. Переклад о. Радіона Головацького, ЧСВВ. Видавництво ОО. Василян, Рим, Італія, 1984 р. 144 стор. друку, плюс 46 стор. ілюстрацій чорнобілих і кольорових. Обкладинка м'яка, оздоблена, формат 21 × 14 см.

о. Софрон С. Мудрий, ЧСВВ. *Нарис Історії Української Папської Колегії Св. Йосафата в Римі*. Українська Духовна Бібліотека ч. 65. Видавництво ОО. Василян, Рим, Італія, 1984. Обгортка і технічне оформлення Романа Варянка. Ілюстрації, статистичні дані тощо, 197 стор. друку, обкладинка м'яка, ілюстрована, формат — 23 × 17 см.

Д-р Михайло Лоза. *Таке то в нас життя*. Спогади, промови, есеї, коментарі, вибране про охорону здоров'я. Мовний коректор — д-р філ. Михайло Лоза, обкл. Романа Шарана, техн. дорадник — Роман Ференцевич. Накладом Автора, друк — «Украпрес», Інк., Сиракюзи, Нью-Йорк, США, 1985 рік. Обклад. тверда; 352 стор. друку; формат 23 × 16 см.

Лідія Лугова. *Стежками минулого*. Спогади. Видавництво Юліана Середяка, Буенос Айрес, 1984 рік. Обкладинка роботи артистки-малюра Лариси Лугової, дочки Авторки спогадів. 239 стор. друку, плюс зміст. Обклад. м'яка; формат 20 × 14 см.

Алехандро Касона. *Досвітня Гостя*. Вертеп в чотирьох діях. З еспанської мови переклав Микола М. Палій. Видавництво Юліана Середяка, Буенос-Айрес, рік 1984. Обкладинка у виконанні арт.-малюра Миколи Голодика; Передмова — Автора перекладу. Обкл. м'яка; 100 стор. друку, формат 19 × 14 см.

Роман Бабовал. *Омана молока і листи до коханок*. Дві збірки поезій — 1968-1971.; стор. 69, плюс «Зміст». Обкл. м'яка; формат 21 × 15 см.; накладом і техн. засобами — Автора; рік появи — 1985.

Альфонсо Састре. *Чета проти смерти*. Драма у двох частинах. З еспанської мови переклав Микола М. Палій. Видавництво Юліана Середяка, Буенос-Айрес, 1985 р. Рисунок обкладинки — Хуан Карльос Дель Ферреро. 74 стор. друку; «Передмова» Автора перекладу; оголошення тощо. Формат — 20 × 14 см.

Тетяна Михайлівська Цимбал. *Спогади*. Мое життя на еміграції. Обкладинка проекту В. Каплуна; рисунки орнаменту — В. Цимбала; Видавництво Юліана Середяка, Буенос-Айрес, 1984. Ілюстроване; стор. 182; обклад. м'яка; формат 20 × 14 см.

Матеріали VI Конгресу КОУГЦУ — 27-28 квітня, 1985. 62 стор. друку; видання КОУГЦУ, Лондон-Мюнхен, 1985; формат 22 × 14 см.

Комунікат, привіти, доповідь і резолюції 40-их річних Загальних Зборів СУБ — 15.6. 1985. Видання Союзу Українців у В. Британії; 48 стор., ілюстрації; форм. 21 × 14 см.

Літопис Бойківщини. Піврічник, присвячений дослідям історії, культури, побуту бойківського племені під редакцією адв. Мирона Утриска і Редколегії, чч. 1/41/52 і 2/42/53 за січень-червень, липень-грудень, 1985. Видає Головна Управа Т-ва «Бойківщина». США-Канада.

Українська земля. Видання Союзу Земель Соборної України

(Селянська Партія) ч. 12. Сторінок 112; оправа м'яка; формат 21 × 15; Мюнхен 1985.

Новий Обрій, альманах ч. 7., присвячений літературі, мистецтву й культурній творчості українців у Австралії в тридцять п'ять років їхнього життя. Упорядкування і заг. редакція — Дм. Чуб; обклад. роботи Люби Криленко; Мельборн, Австралія, 1985. 225 стор. друку, плюс зміст. Формат 21 × 15; м'яка оправа. Ілюстрований, декілька віршів надруковані по-англійськи.

Ярослав Оріон. *1000-ліття християнства*. 40 стор. друку в м'якій оправі. Видавництво «Відродження», Австралія, 1983.; форм. 21 × 14 см.

Микола Ковалевський. *При джерелах боротьби*. Спомини, враження, рефлексії. Накладом Марії Ковалевської, Іннсбрук, Австрія, 1960. 357 стор. друку; обкладинка тверда; формат 21 × 15 см.

Ярослав Оріон. *Бог і Релігія (основне питання)*. Друге видання Об'єднання Українців Рідної Віри. Обклад. у виконанні О. Браги. Гамільтон, Канада, 1984., 407 стор. друку, з поіменним показником, передмовою тощо, у твердій оправі; формат 24 × 16 см.

Леонід Полтава. *Райдуга*. Поема у Тисячоліття Хрещення України-Руси, накладом Автора, 24 сторінок, м'яка оправа, формат 15 × 11 см.; Нью-Йорк, США, 1985.

Альма Матер. Журнал Питомців Української Папської Колегії Св. Йосафата в Римі, ч. 55, за травень 1985.

Вісник Репресій в Україні. Видання ЗП УГГрупи, Нью-Йорк, США, під редакцією і впорядником Надії Світличної, чч. від 7 до 12 за 1984 рік і від 3 до 8 за 1985 рік.

Бюлетень Політичної Ради ОУНз ч. 11, Мюнхен-Манчестер-Нью-Йорк, за 1985 рік.

Вісті із Сарселяу. Неперіодичний бюлетень Акції «С», ч. 27, вересень 1985.

Хай Світла Пам'ять про Патріярха Йосифа іде з роду в рід. Видання Відділу Патріярхального Т-ва в Трентоні, США, за редакцією Дарії Кузик; лютий, 1985.

Авангард. Журнал Української Молоді, чч. 3-5 за 1985., двомісячник Центральної Управи СУМ, з друкарні О. Ковалю, Бельгія.

Вісник, суспільно-політичний місячник, орган Організації Оборони Чотирьох Свобід України, червень 1985 (ч. 6) і липень-грудень (ч. 7), 1985.

Наше Життя, журнал Союзу Українок Америки, Нью-Йорк, США, чч. 3-4, 5, 6-10, за 1985 рік.

Сучасність, журнал літератури, мистецтва та суспільного життя, Мюнхен, числа 6 до 12 за 1985 рік.

Світло, український католицький місячник, видають оо. Василяни, Торонто, Канада, чч. від 5 до 12 за 1985 рік.

Відомості Єпархіяльного Управління УАПЦ у В. Британії — усі числа за 1985 рік.

Патріярхат, видання Управи УПСО УПТ, Нью-Йорк, США, числа від 4 до 12 за 1985 рік.

«Життя і Школа». Журнал освіти та культури, Стейт Коледж ПА, США, чч. 3, 4 і 5 за 1985 рік.

Украпрес, Український огляд преси, форум вільної критичної думки тощо, Грілей, Кол., США, чч. 30 і 31 за 1985 рік.

Вісник, орган Світового Конгресу Вільних Українців, ч. 1 за травень, 1985.

Інформаційний листок. Неперіодичний орган Крайового Товариства за Патріархальний Устрій Помісної УКЦеркви, Різдва Христове, 1986., ч. 18/1, Західня Німеччина.

Бандура. Квартальник Школи Кобзарського Мистецтва в Нью-Йорку, США, під редакцією Ліди Чорної і Валентина Мороза (молодого), за січень 1986, чч. 15-16.

Бюлетень ч. 1 Української Католицької Церкви св.Йосафата в Пармі, Огайо, США; видання Історичної комісії Комітету Будови Церкви, листопад 1982, і *Бюлетень* ч. 4 за червень, 1985.

На многі і благі літа наш Патріярше. Ювілейне програмове видання з березня, 1982 р., США.

Громада. Бюлетень Громади в Ньюкастлі й Долині Гантеру, США, чч. 23 до 26 за 1985 рік.

Післанець Правди. Часопис, присвячений поширенню християнської думки, орган Укр. Міс. Бібл. Т-ва й Об'єднання Українських Євангельських-Баптистських Церков у США, чч. від 3 до 12 за 1985 рік, і 1-2 за 1986 рік.

Михайло Мороз. Есей Володимира Янева на українській і німецькій мовах з 15-го квітня, 1983 р., з нагоди виставки Михайла Мороза на започаткування підготовчих праць Наукового Конгресу Тисячоліття Хрещення України. Видання Українського Вільного Університету, Мюнхен, Західня Німеччина, 16 стор. друку і 8 стор. репродукцій картин релігійного мотиву.

Сімдесятип'ятиріччя матерної Парафії св. Верховних Апостолів Петра і Павла у Клівленді, Огайо, США. Ювілейне видання з червня 1985 р. Багато ілюстроване.

Святомир М. Фостун. *Нас розсудить Бог*. Історична повість з часів гетьмана Павла Полуботка. Обкладинка й ілюстрації в тексті Леоніда Денисенка. Видавництво Центральної Управи СУМ, 1985, стор. 320, формат 23 × 16 см., обкладинка м'яка, з Української офсетної печатні в Брюсселі, Бельгія.

С. Мечник. *Роздумую, пригадую*. Спогади, третя частина 1954-

1973 pp., Українське Видавництво, Мюнхен, 1985. Обкладинка роботи Любомира-Тараса Винника, 284 стор. друку з додатками, формат 20 × 14 см., оправа тверда, з друкарні «Ціцero», Мюнхен.

Miron Dolot. *Execution by Hunger. The Hidden Holocaust*. Dedicated by Author to Ukrainian Farmers who were deliberately starved to death during the Famine of 1932-1933. Introduction by Adam Ulam. Director of the Russian Research Center, Harvard University, USA. Hard cover, 231 pp.; jacket designed by Jay J. Smith. Published by W. W. Norton & Company. New York-London, 1985.

Paul Robert Magosci. *Galicja: A Historical Survey and Bibliographic Guide*. First published in 1983. Published in association with the Canadian Institute of Ukrainian Studies and the Harvard Ukrainian Research Institute by University of Toronto Press, Toronto-Buffalo-London. Hard cover, 300 pp., major place names and Index, price — 14.50.

Petro Mirchuk. *In the German Mills of Death 1941-1945*. First Edition 1976, Second Edition 1985. Published by the Survivors of the Holocaust and the Ukrainian American Freedom Foundation, Inc., 345 Carter Center, Rochester, N.Y., 14621, USA, and printed in the United Kingdom by Ukrainian Publishers, Ltd. Hard cover with jacket, 255 pp.

Nicholas L. Fr. Chirovsky. *Ukraine and the Second World War*. Published by the Commission for Culture and Scholarship, Ukrainian Congress Committee of America, New York, USA, 1985. 60 pp. with illustrations, soft cover.

Analecta Ordinis S. Basilii Magni in Ukrainian and some articles in English. 528 pp; soft cover; published by the Basilian Fathers of St. Josafat, Rome, Italy, 1985.

Kaleidoscope International, Vol. IX, No. 1., April 1985., published by Eurasia Media Co. Ltd, Hongkong. Illustrated. Price 15 US \$.

Tamkang University Bulletin 1984-1986, Taipei, Taiwan, Republic of China.

S. Radion. *Casual Encounters*. Stories in Ukrainian, published by the Delegation of Academia Scientiarum Mohylo-Mazepiana Ukrainensis; Melbourne, Australia, 1985. 144 pp.; soft cover.

Wake up or perish. An address by General Sir Walter Walker, KCB, CBE, DSO; published by the Canadian League of Rights; maps and diagrams, distributed in the UK by Bloomfield Books, Sudbury, Suffolk.

Ukraine Striving for National Independence. An illustrated placard about the History of Ukraine.

The Ukrainian Review. A quarterly magazine devoted to the study of Ukraine; published by the Association of Ukrainians in Great Britain, Ltd., in cooperation with the Organisation for Defence of Four Freedoms of Ukraine (USA) and the Canadian League for Ukraine's Liberation (Canada), Vol. 1, 2, 3 and 4 for 1985.

His Beatitude Myroslav Ivan Cardinal Lubachivsky. *Was it really Russia that was christianised in 988?* 36 pp. of print and illustrations, published in soft cover by Ukrainian Publishers Ltd., London, United Kingdom, 1985., and reprinted in 1986.

On the fence. An Anthology of Ukrainian Prose in Australia. Translated from Ukrainian by Yuri Tkach, assembled with an introduction by Dmytri Chub, and Published by Lastivka Press, Melbourne, Australia. Cover art and design by Con Aslanis. 152 pp., soft cover, price 7 Austr. \$.

Central Asian Survey No. 2., January 1985., published by the Society for Central Asian Studies, P.O. Box 131, Oxford, OX1 2NJ.

ABN Correspondence. Bulletin of the Antibolshevik Bloc of Nations, published by the American Friends of ABN, printed in Munich, West Germany, issues for 1985.

The Ukrainian Quarterly. A journal of East European and Asian Affairs, published by the Ukrainian Congress Committee of America, Inc., New York, USA., issues for 1985.

L'Est Europeen. Bi-monthly Magazine in French devoted to the study of Ukraine; Nos. 198, 199 and 200 for 1985.

Kultura, wydaje Instytut Literacki, Paryż, France. Szkice, Opowiadania, Sprawozdania, No. 8, 9, 10, 11, 12/1985, 1/460-2/461, 1986.

Ukrainische Romantik und Neuromantik vor dem europäischen Literatur. Symposium der Ludwig-Maximillanus Universität München und der Weltvereinigung der ukrainischen Exilschriftsteller, Literaturwissenschaftler und Kritiker «Slovo», Heidelberg 1985, Herausgegeben von J. Bojko-Blochyn.

Від Редакції

З огляду на брак місця в нашому журналі, книги 3 і 4, 1986 р., закінчення статті (перекладу) п.з. «ХРЕСТ ЛЕМКІВ» буде поміщене в наступному числі «В. Ш.»

У ВИДАВНИЦТВІ УВС У ЛОНДОНІ МОЖНА НАБУТИ

- БОРОГ НАРОДУ** — О. Звячайна та М. Млаковий, повість у двох томах, разом 938 стор., ціна £10.00, або \$20.00.
- БОРОТЬБА ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ** — проф. Василь Плющ, підпільні організації в Україні, 125 стор., тверда обкладинка, ціна — £3.00, або \$6.00.
- ЗИМОВІ ДЕРЕВА** — Василь Стус, поезії з України, стор. 206, тверда обкладинка, ціна — £5.00, або \$10.00.
- ПРОМЕТЕЇВ ВОГОНЬ** — Степан Любомирський, роман про боротьбу після II-ої світової війни, стор. 544, тверда обкл., ціна £8.00, або \$16.00.
- НИКОЛИ НЕ ЗАБУДУ** — Степан Любомирський, роман з боротьби УПА, стор. 592, тверда обкл., ціна — £10.00, або \$20.00.
- СЛІДАМИ ЗАПОВІТУ** — Степан Любомирський, трилогія, політичний роман-візія, разом понад 1000 стор., тверда обкладинка, ціна трьох томів — £25.00, або \$46.00.
- МОСКОВЩИНА** — Юрій Вудка, мемуарний есей, стор. 298, тверда обкладинка, ціна — £6.00, або \$12.00.
- СИМОНЕНКО** — Ігор Шанковський, студійна праця про поета, стор. 212, тверда обкладинка, ціна — £5.00, або \$10.00.
- ТВОРИ** — Юрій Клен, у трьох томах, разом 950 стор., тверда обкладинка, ціна за три томи — £20.00, або \$35.00.
- З ІДЕЮ В СЕРЦІ — ЗІ ЗБРОЄЮ В РУКАХ** — Попівський Алетіано — збірка писань учасника боротьби ОУН на Правобережжі, стор. 420, тверда обкл., ціна — £8.00, або \$16.00.
- ГРАНІ КУЛЬТУРИ** — Степан Говерля, збірка трьох окремих статей українського Руху Опору сімдесятих років, 184 стор., тверда обкладинка, ціна — £6.00, або \$12.00.
- ТЕРНОВИЙ ВІНЕЦЬ УКРАЇНИ** — Олесь Бердник — релігійне і політичне кредо автора, тверда обкл., 251 стор., ціна — £8.00, або \$15.00.
- НЕВОЛЬНИЦЬКІ ПЛАЧІ** — Зіновій Красівський, збірка поезій довголітнього політичного в'язня, 144 стор., тверда обкл., ціна — £6.00, або \$10.00.
- ПЛЯХОМ ЛЕГЕНДИ** — Богдан Казанівський, спомини про І. Климова-Легенду, 292 стор. з ілюстраціями, тверда обкл., ціна — £6.00, або \$10.00.
- У ВИРІ БОРОТЬБИ** — Юрій Борець — повість нашої доби, стор. 319, тверда обкладинка з сорочинкою, ціна — £8.00, або \$16.00.
- МОЄ РЕМЕСЛО** — Святослав Караванський — поезії, стор. 184, тверда обкл., ціна — £6.00, або \$12.00.
- МОСКОВСЬКІ ВВИВЦІ БАНДЕРИ ПЕРЕД СУДОМ** — збірка матеріалів за ред. Д. Чайковського, стор. 695, тверда обкл., ціна — £15.00, або \$26.00.
- ГЕТЬМАН ІВАН МАЗЕПА І ЙОГО ДОБА** — проф. Олександр Оглоблин, історична праця про відродження України, стор. 406, тверда обкладинка, ціна — £10.00, або \$20.00.
- ПАТРІОТ ГРИГОР ОРЛИК** — Микола Лазорський, історичне оповідання, стор. 310, тверда обкл. ціна — £8.00, або \$15.00.
- АНДРІЙ ВОЙНАРОВСЬКИЙ** — Любомир Винар, історичний нарис, стор. 126, м'яка обкладинка, ціна — £4.00, або \$8.00.
- МЕЧ АРЕЯ** — Іван Білик, роман-розповідь про життя, труд і подвиги наших далеких предків, тверда обкл., 440 стор., ціна — £8.00, або \$15.00.
- НАЦІОНАЛІЗМ** — д-р Дм. Донцов, стор. 363, твер. обкл., ціна — £8.00 або \$15.00.
- СТЕПАН БАНДЕРА СИМВОЛ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ БЕЗКОМПРОМІСОВИСТИ** — д-р Петро Мірчук, стор. 160, м'яка обкл., ціна — £5.00, або \$8.00.
- РЕЙД БЕЗ ЗБРОЇ (УПА на Заході)** — Юрій Борець-Чумак, спогади старшини УПА. Стор. 300, тверда обкл. з сорочинкою. Ціна — £8.00, або \$15.00.
- ГЕРОЇЧНИЙ ТЕАТР** — Н. Геркен-Русова, роля і місія театру в нації, стор. 93, м'яка обкл., ціна — £3.00, або \$5.00.
-